

ZESZYTY NAUKOWE ZAKŁADU EUROPEISTYKI

Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

szkice z dziedzin nauki

ISSN 1689-9229

Numer 1(9) 2009
Rzeszów 2009

ZESZYTY NAUKOWE ZAKŁADU EUROPEISTYKI

Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

Numer 1(9) 2009

szkice z dziedzin nauki

zespół redakcyjny: dr Agata Jurkowska, dr Marcin Szewczyk

ISSN 1689-9229

Rzeszów 2009

Spis treści/Contents

Małgorzata Paszkowska

Prawo turysty do świadczeń zdrowotnych
w państwach Unii Europejskiej

The right of the tourist to health care services in the EU Member States 1

Anna Wójtowicz-Dawid

Czy zawsze można powoływać się na bezpośredni skutek
przepisów dyrektywy?

Is it always recommended to refer to a direct effect of a directive? 29

Krzysztof Jerzy Gruszczyński

Immunitet jurysdykcyjny państwa w orzecznictwie
sądów krajowych i międzynarodowych

State jurisdictional immunity in international and internal jurisprudence 57

Dariusz Surówka

Egzekwowanie wyroków sądów polskich za granicą
– zagadnienia praktyczne

Executing judgments of Polish courts abroad – practical issues 83

Anna Warzybok

Sprawozdanie z realizacji projektu „Europejskie Fundusze
– Macedońska Edukacja – Polskie Doświadczenia”

Report on the implementation of the Project
„European Funds – Macedonian Education – Polish Experiences” 104

Streszczenia

Abstracts 117

Słowo wstępne/Introduction

Pierwszy numer Zeszytów Naukowych Zakładu Europeistyki w 2009 r. oddaliśmy pracownikom i współpracownikom Katedry Prawa Administracyjnego Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania. Jest to wynik naturalnej współpracy pomiędzy dwoma jednostkami dydaktyczno-naukowymi Uczelni.

Prezentowane artykuły dotyczą różnorodnych zagadnień prawnych pojawiających się przede wszystkim w związku z „europeizacją” obrotu prawnego wynikającą z intensyfikowania obrotu gospodarczego między Polską a państwami Unii Europejskiej oraz wzmożonej migracji osób w ramach nie tylko samej Unii, ale także Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Artykuł autorstwa dr Małgorzaty Paszkowskiej podejmuje tematykę dostępności świadczeń medycznych dla osób podróżujących po krajach Unii Europejskiej. Autorka wskazuje na zakres przedmiotowy i podmiotowy owej dostępności.

Anna Wójtowicz-Dawid prezentuje w swoim artykule problematykę możliwości powoływania się na dyrektywy przed sądami krajowymi. Artykuł zawiera analizę charakteru prawnego dyrektyw.

Dr Krzysztof Jerzy Gruszczyński zajął się problemem immunitetu jurysdykcyjnego państw. Zagadnienie to znalazło swoje odzwierciedlenie tak w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jak i w orzecznictwie sądów krajowych.

Przykłady wyroków z tego zakresu prezentowane są w publikowanym artykule.

Dariusz Surówka podjął natomiast bardzo aktualny problem egzekucji wyroków wydanych w jednym z państw członkowskich Unii Europejskiej w pozostałych krajach członkowskich. Inicjatywy Unii Europejskiej w tym zakresie wydają się nie być jeszcze ostatecznie zakończone.

Ponadto, w niniejszym numerze prezentujemy sprawozdanie Anny Warzybok (koordynatora) z realizacji w 2008 r. projektu „Europejskie Fundusze – Macedońska Edukacja – Polskie Doświadczenia”. Projekt, finansowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych w ramach programu POLSKA POMOC, stanowił wkład pracowników i współpracowników Zakładu Europeistyki w propagowanie idei integracji europejskiej na Bałkanach.

dr Agata Jurkowska – Zakład Europeistyki WSiIZ

Małgorzata Paszkowska *

Prawo turysty do świadczeń zdrowotnych w państwach Unii Europejskiej

1. Wprowadzenie

Usługi turystyczne stanowią coraz istotniejszy przedmiot zainteresowania Unii Europejskiej. Sezon turystyczny trwa obecnie cały rok, a sektor turystyczny jest jedną z najprężniej rozwijających się dziedzin gospodarki europejskiej. Z jednej strony usługi turystyczne mają decydujące znaczenie dla gospodarki niektórych państw członkowskich UE np. Grecji, z drugiej zaś – w każdym kraju członkowskim coraz więcej obywateli korzysta z usług turystycznych tworząc pokaźną grupę konsumentów. W sektorze turystycznym zatrudnionych jest około 9 milionów obywateli UE. Turystyka związana jest bezpośrednio z funkcjonowaniem wspólnego rynku europejskiego. Teoria integracji zakłada, że forma wspólnego rynku pozwala krajom członkowskim uzyskać ściślejsze powiązania gospodarcze i większe korzyści ekonomiczne niż tylko unia celna czy też strefa wolnego handlu¹. Pojęcie wspólnego rynku w kategoriach prawnych można definiować jako wspólnotowe prawo obrotu gospodarczego, w naukach ekonomicznych będzie to całokształt stosunków handlowo-gospodarczych, obejmujących sprzedaż i kupno towarów, wy-

* Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Administracyjnego Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

¹ J. Kundera, *Jednolity rynek europejski*, Oficyna Ekonomiczna Kraków 2003, s. 44-45.

mianę kapitału, usług². Urzeczywistnienie wspólnego rynku należy do kluczowych celów Wspólnoty. Rdzeniem wspólnego rynku jest zniesienie wszystkich barier handlowych między państwami członkowskimi i stworzenie podstaw dla jednolitego rynku. Unia Europejska zgodnie z art.14 TWE w działalności rynkowej kieruje się następującymi głównymi zasadami:

1. zasadą swobodnego przepływu towarów,
2. zasadą swobodnego przepływu osób,
3. zasadą swobody świadczenia usług,
4. zasadą swobodnego przepływu kapitału³.

Powyższe swobody stanowią fundamentalne zasady wspólnego rynku europejskiego. Na turystykę w zakresie omawianym w niniejszym artykule największy wpływ ma zasada swobody przepływu osób. Swoboda przepływu osób należy do fundamentów integracji europejskiej, jest jedną z „czterech wolności”⁴. Podstawowe regulacje prawne dotyczące tej swobody zawarte są w Traktacie Rzymskim o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej (TWE). Zgodnie z jego postanowieniami, swoboda przepływu osób obejmuje zagwarantowanie praw do swobodnego przemieszczania i osiedlania się oraz do podejmowania pracy na terenie całego rynku wewnętrznego (art. 18, 39 TWE)⁵. Zgodnie z art. 18 TWE każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium

² J. Galster, Z. Witkowski, *Kompedium wiedzy o Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu Amsterdamskiego*, TNOiK, Toruń 1999, s. 163.

³ Szerzej nt. swobód rynku unijnego zob. J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej*, Wyd. Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2006, s. 31-181.

⁴ Por. M. Horspool, M. Humphreys, *European Union Law*, Oxford Press 2008, s. 283-425; S. Weatherill, *Cases and Materials on EU Law*, Oxford University Press, 2004, s. 427-443.

⁵ Szerzej nt. swobodnego przepływu pracowników L. Mitrus, *Swoboda przemieszczania się pracowników. Komentarz*, Universitas, Kraków 2003.

państw członkowskich, z zastrzeżeniem ograniczeń i warunków ustanowionych w Traktacie i środkach przyjętych w celu jego wykonania. Pod pojęciem swobody przemieszczania się w prawie wspólnotowym rozumie się traktowanie obywateli innych państw członkowskich tak samo, jak obywateli własnego kraju w odniesieniu do zatrudnienia, wynagrodzenia i innych warunków pracy (zakaz dyskryminacji – art. 39 ust. 2 TWE). Swobodny przepływ osób to obszar składający się z następujących grup tematycznych: swobodny przepływ pracowników, wzajemne uznawanie kwalifikacji zawodowych, koordynacja systemów zabezpieczeń społecznych oraz niektóre kwestie z zakresu praw obywatelskich (przede wszystkim dotyczące prawa pobytu i praw wyborczych)⁶. Rynek wewnętrzny UE obejmuje „obszar bez granic wewnętrznych”, w którym zapewniony jest swobodny przepływ osób

Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie prawa turysty – obywatela Unii Europejskiej do otrzymywania świadczeń zdrowotnych (opieki medycznej) podczas podróży (przemieszczania się) po terytorium państw członkowskich UE.

2. Podstawa prawna

Unia Europejska nie odgrywała do niedawna formalnej roli w zakresie opieki zdrowotnej⁷. Jednakże od lat 90-tych XX wieku Unia zaczyna zaznaczać coraz wyraźniej swoją rolę w zakresie zdrowia publicznego. Związane jest to z jednej strony z posiadaniem przez

⁶ Szerzej nt. swobody przepływu osób: I. Boruta, *Swoboda przepływu osób*, [w:] J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, Wyd. Prawo i Praktyka Gospodarcza Warszawa 2006.

⁷ Szerzej o polityce UE w zakresie ochrony zdrowia P.J. Belcher, *Rola UE w ochronie zdrowia*, Ignis, Warszawa 2001, M. Paszkowska, *Kompetencje UE w ochronie zdrowia*, „Wspólnoty Europejskie” 4/2007.

UE kompetencji formalnych w dziedzinie zdrowia publicznego, z drugiej zaś strony – z intensywnym rozwojem tej dziedziny. Działania UE jednakże sprowadzają się zasadniczo do tworzenia i realizacji programów w zakresie zdrowia publicznego w aspekcie promocji zdrowia i zapobiegania chorobom, pomijając problematykę administrowania opieką zdrowotną. Obecnie art. 152 TWE (wprowadzony na mocy Traktatu Amsterdamskiego) stanowi podstawową regulację w zakresie ochrony zdrowia w prawie UE. Nakłada on na Wspólnotę obowiązek zapewnienia wysokiego poziomu ochrony zdrowia ludzkiego przy określaniu i urzeczywistnianiu wszelkich polityk i działań oraz wyznacza kierunek działań Wspólnoty, mając na celu zapobieganie chorobom i dolegliwościom ludzkim oraz usuwaniu źródeł zagrożeń dla zdrowia ludzkiego. Działania Wspólnoty w dziedzinie zdrowia publicznego mają w pełni respektować obowiązki krajów członkowskich dotyczące organizacji i dostarczania świadczeń zdrowotnych oraz opieki medycznej⁸. Analizując regulacje prawa pierwotnego UE, można stwierdzić, iż działalność UE w zakresie organizacji opieki zdrowotnej ogranicza się zgodnie z treścią art. 152 TWE w zasadzie do:

- 1) środków ustanawiających wysokie standardy jakości i bezpieczeństwa narządów, substancji pochodzenia ludzkiego, krwi i jej pochodnych,
- 2) środków podejmowanych w celu ochrony zdrowia publicznego w obszarach weterynarii i ochrony roślin,

⁸ Por. art. 152 TWE.

- 3) ochrony i poprawy zdrowia ludzi, wyłączając harmonizację jakiegokolwiek przepisów prawa państw członkowskich⁹.

Finansowanie i zapewnienie opieki zdrowotnej (świadczeń zdrowotnych) stanowi wyłączny obowiązek krajów członkowskich, a nie Unii Europejskiej. Nie istnieją bowiem normy unijne nakładające na UE taki obowiązek. Organizacja służby zdrowia i systemu ubezpieczeń zdrowotnych należy do wyłącznej kompetencji krajów członkowskich. Powyższa zasada znalazła potwierdzenie w wielu orzeczeniach ETS¹⁰. Orzeczenia te wskazywały również, że przy korzystaniu z tej kompetencji państwa muszą respektować prawo wspólnotowe. Państwa członkowskie UE we własnym zakresie kształtują systemy ochrony zdrowia w swoich krajach¹¹. System zdrowotny (ochrony zdrowia) jest wyodrębnioną całością złożoną z wielu różnorodnych elementów, między którymi zachodzą różnorodne relacje i który realizuje cel związany ze zdrowiem¹². System zdrowotny wyróżnia rzeczywistość ochrony zdrowia określonego kraju w stosunku do innych krajów. Systemy ochrony zdrowia poszczególnych krajów UE różnią się między sobą. Różnica ta dotyczy przede wszystkim sposobu finansowania ochrony zdrowia w danym kraju¹³. Generalnie można wyróżnić dwa systemy (modele) finansowania krajowego systemu zdrowotnego:

⁹ Por. art. 152 ust. 4 TWE.

¹⁰ Por. np. orzeczenie z 28 kwietnia 1998 w sprawie *R. Kohlla*, Zb. Orz. 1998, s. I-1931.

¹¹ Szerzej organizacja ochrony zdrowia w poszczególnych krajach „starej” UE m.in. E. Hibner, *Zarządzanie w systemie ochrony zdrowia*, WSH-E Łódź 2003, s. 65-116, częściowo C. Włodarczyk, S. Poździoch, *Systemy zdrowotne*, Wyd. UJ, Kraków 2001.

¹² C. Włodarczyk, S. Poździoch, *Systemy zdrowotne...*, s. 6.

¹³ Por. M. Paszkowska, *Finansowanie systemu opieki zdrowotnej w wybranych państwach UE*, „e-Finanse”, 1/2006 (<http://www.e-finance.com>).

- 1) ubezpieczeniowy (oparty na ubezpieczeniu zdrowotnym obywateli),
- 2) podatkowy/budżetowy (oparty na podatkach).

Ubezpieczeniowe systemy opieki zdrowotnej funkcjonują we Francji, Holandii, Luksemburgu i Niemczech. Natomiast oparte na podatkach ogólnych działają w Danii, Finlandii, Hiszpanii, Irlandii, Szwecji, Portugalii i Wielkiej Brytanii. Poza dwoma powyższymi modelami finansowania systemu zdrowotnego można wyróżnić jeszcze model mieszany zawierający w sobie elementy ubezpieczeniowego i podatkowego. Model ten jest najmniej popularny w praktyce. Model mieszany obowiązuje w Belgii i Grecji. W Polsce od czasu reformy, która weszła w życie 1 stycznia 1999 wraz z ustawą o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym, obowiązuje model ubezpieczeniowy.

Każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego podróżowania, podejmowania pracy, studiowania i zamieszkania w wybranym przez siebie kraju Wspólnoty. W razie zmiany miejsca zamieszkania lub podróży obywatela ubezpieczonego w jednym z państw Unii, prawo do świadczeń medycznych w ramach powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego przemieszcza się razem z nim. Zasadę swobody przepływu osób należy uznać za podstawę prawa pacjenta (w tym także turysty) do świadczeń zdrowotnych w UE. Jednym z aspektów swobody przepływu osób jest kwestia koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego. Pojęcie zabezpieczenia społecznego związane jest z ideą pomocy ze strony państwa obywatelowi znajdującemu się w niekorzystnej sytuacji życiowej (w potrzebie). Cele zabezpieczenia społecznego realizuje prawo. Prawo zabezpieczenia społecznego

jest systemem normatywnych gwarancji i świadczeń na wypadek wystąpienia określonego zdarzenia (ziszczania się ryzyka socjalnego)¹⁴. Przez ryzyko należy rozumieć niebezpieczeństwo wystąpienia w przyszłości zdarzenia niekorzystnego i niezależnego od woli człowieka (np. choroby). Sprawy zabezpieczenia społecznego należą do regulowanych bezpośrednio przez kraje członkowskie w ich prawie wewnętrznym, a prawo UE zajmuje się nimi wyjątkowo. UE zajęła się jednakże koordynacją krajowych porządków prawnych dotyczących tradycyjnych dziedzin zabezpieczenia społecznego. Celem prawodawstwa unijnego w powyższym zakresie jest dążenie do zagwarantowania fundamentalnych zasad (swobód) jednolitego rynku europejskiego, tj. swobody przepływu towarów, osób, usług i kapitału. Prawodawstwo unijne nie reguluje jednolitych zasad (instytucji) z dziedziny zabezpieczenia społecznego obowiązujących wszystkie państwa członkowskie. Zasady udzielania świadczeń zdrowotnych i ich zakres określają przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego. Koordynacja polega na wprowadzaniu i stosowaniu wspólnych dla wszystkich państw członkowskich zasad, które określają warunki otrzymania pomocy medycznej przez pacjenta (będącego ubezpieczonym). Dzięki koordynacji każde z państw członkowskich UE zachowuje własny, dotychczas obowiązujący system zabezpieczenia społecznego w tym zdrowotnego¹⁵. Ma ona za zadanie zagwarantowanie obywatelom państw członkowskich realizacji ich uprawnień w zakresie zabezpieczenia społecznego w związku z zasadą swobody przepływu osób. Unijną koordynacją

¹⁴ J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Zakamycze 2003, s. 23.

systemów zabezpieczenia społecznego objęte są wszystkie państwa członkowskie UE (aktualnie 27) oraz państwa członkowskie Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA), tj. Islandia, Lichtenstein, Norwegia oraz Szwajcaria. Przedmiotowe przepisy obowiązują również na terytoriach francuskich: Gwadelupa, Martynika, Reunion i Gujana Francuska; portugalskich: Azorach i Madrze, hiszpańskich: Majorce, Minorce, Ibizie i Wyspach Kanaryjskich. Przepisów wspólnotowych natomiast nie stosuje się w przypadku: Danii – na obszarze Grenlandii i Wysp Owczych oraz Wielkiej Brytanii – na Wyspach Normandzkich: Jersey, Guernsey, Alderney, Herm, Sark i na Wyspie Man.

Podstawowe zasady koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego uregulowane zostały w art. 42 TWE, a szczegółowe warunki ich stosowania określają:

- 1) rozporządzenie Rady EWG nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 roku w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników, osób pracujących na własny rachunek oraz do członków ich rodzin przemieszczających się w obrębie Wspólnoty, oraz
- 2) rozporządzenie Rady EWG nr 574/72 z 21 marca 1972 roku w sprawie wykonywania rozporządzenia nr 1408/71¹⁵.

Z powyższych przepisów prawa europejskiego interpretuje się prawo pacjenta w tym również będącego turystą do uzyskiwania świadczeń zdrowotnych (opieki medycznej) podczas przemieszcza-

¹⁵ Por. T. Bińczycka-Majewska, *Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej*, Zakamycze 1999, s. 113.

¹⁶ Szerzej analiza przedmiotowych rozporządzeń: A. Giżejowska, A. Świątkowski, *Zabezpieczenie społeczne. Komentarz*, Universitas, Kraków 2004.

nia się po terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej. Po-
stanowienia tych rozporządzeń są rozstrzygające w przypadku ewen-
tualnej niezgodności norm ustawodawstwa krajowego z normami
unijnymi. Rozporządzenie nr 1408/71 weszło w życie w dniu 1 paź-
dziernika 1972 roku i przyjmuje, że przed tą datą akt ten nie daje
podstawy do żadnego uprawnienia¹⁷. Od 2001 roku trwają prace nad
wydaniem nowego rozporządzenia w sprawie koordynacji zabezpie-
czenia społecznego mającego bardziej uproszczony charakter¹⁸.

Podstawowym warunkiem przy stosowaniu rozporządzeń
Wspólnoty z zakresu zabezpieczenia społecznego jest zjawisko
przemieszczania się przez osobę zainteresowaną po obszarze Unii
Europejskiej lub między państwami Unii a państwami należącymi do
EFTA¹⁹. Osoba, która nigdy nie skorzystała ze swobody przemiesz-

¹⁷ D. Dzienisniuk, *Zabezpieczenie społeczne w Unii Europejskiej-koordynacja świadczeń*, Difin, Warszawa 2004, s. 35.

¹⁸ Z uwagi na fakt, że rozporządzenia koordynacyjne przyjęte zostały w latach 70-tych, a ich materia jest niezwykle skomplikowana, w 2001 r. podjęto działania mające na celu uchwalenie nowych aktów prawa wspólnotowego, które w uproszczony sposób uregulowałyby przedmiotowy obszar. W roku 2004 uchwalono rozporządzenie Rady i Parlamentu Europejskiego nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, które zastąpi w przyszłości rozporządzenie 1408/71. Zgodnie z art. 91 rozporządzenia 883/2004, data podjęcia jego stosowania uzależniona jest od przyjęcia rozporządzenia wykonawczego, nad którego treścią trwają obecnie prace w Radzie. Prace nad nowym rozporządzeniem wykonawczym, które w przyszłości zastąpi we wspólnotowym porządku prawnym rozporządzenie nr 574/72, podjęte zostały w styczniu 2006 r. Podstawowym celem rozporządzenia jest określenie procedur koniecznych dla realizowania uproszczonych przepisów rozporządzenia 883/2004. Zamierzeniem szczegółowym jest zmodernizowanie i uproszczenie przepisów rozporządzenia nr 574/72, w tym wzmocnienie współpracy pomiędzy instytucjami zabezpieczenia społecznego oraz ulepszanie metod wymiany przez nie informacji, m.in. w wyniku zastosowania elektronicznych środków transmisji danych.

¹⁹ Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu (ang. *European Free Trade Association*, EFTA), międzynarodowa organizacja gospodarcza powstała 3 maja 1960 r. na mocy konwencji sztokholmskiej, mająca na celu utworzenie strefy wolnego handlu między państwami członkowskimi. Członkami EFTA są obecnie: Islandia, Lichtenstein, Norwegia, Szwajcaria. W 1992 r. EWG i EFTA porozumiały się w sprawie utworzenia wspólnej strefy wolnego handlu na wszystkie towary.

czania się, nie może się powoływać na przepisy zawarte w rozporządzeniu nr 1408/71, jeśli jednak choć raz przekroczyła granicę, to jest to już przesłanką do zastosowania tego rozporządzenia.

3. Osoby uprawnione i zakres świadczeń zdrowotnych

Artykuł 2 rozporządzenia nr 1408/71 określa zakres podmiotowy koordynacji zabezpieczenia społecznego wskazując kategorie osób uprawnionych. Osobami uprawnionymi do świadczeń zdrowotnych w ramach powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego na terenie UEj zgodnie z rozporządzeniem nr 1408/71 są:

- 1) pracownicy najemni i osoby pracujące na własny rachunek oraz członkowie ich rodzin,
- 2) emeryci i renciści oraz członkowie ich rodzin,
- 3) studenci i członkowie ich rodzin,
- 4) **turyści**,
- 5) osoby bezrobotne i członkowie ich rodzin.

Szczególne uprawnienia do świadczeń medycznych na terenie Wspólnoty mają:

- 1) pracownicy wysłani do pracy w innym kraju Unii i członkowie ich rodzin,
- 2) pracownicy przygraniczni i członkowie ich rodzin,
- 3) pracownicy sezonowi i członkowie ich rodzin,
- 4) bezpaństwowcy, uchodźcy zamieszkali na terenie państwa członkowskiego UE oraz członkowie ich rodzin.

Porozumienie w tej sprawie, nie obejmujące jednak Szwajcarii, weszło w życie w 1994 r. tworząc Europejski Obszar Gospodarczy (EOG).

Osoby wyżej wymienione aby korzystać z prawa do opieki medycznej muszą spełniać dwa warunki jednocześnie, tzn. posiadać ubezpieczenie zdrowotne w powszechnym systemie ubezpieczeniowym któregośkolwiek z państw członkowskich oraz korzystać z prawa swobodnego przemieszczania się po terytorium tych państw. Każdemu uprawnionemu z któregośkolwiek państw członkowskich Wspólnoty przysługuje w innym państwie członkowskim taki sam zakres świadczeń zdrowotnych jak ubezpieczonemu w tym konkretnym kraju Unii Europejskiej. Uprawniony będzie traktowany tak samo, jak ubezpieczony danego państwa członkowskiego w dostępie do świadczeń zdrowotnych i okresie oczekiwania na określone świadczenia. Jeżeli określone usługi medyczne przysługują ubezpieczonemu nieodpłatnie, to nieodpłatnie będą także przysługiwać uprawnionemu obywatelowi innego państwa członkowskiego. Jeśli przewidziane są częściowe opłaty lub tzw. wkład własny dla „swoich” ubezpieczonych, to opłaty te lub wkład własny będzie zobowiązany uiścić z własnych środków także uprawniony obywatel innego państwa członkowskiego Wspólnoty.

Zgodnie z rozporządzeniem nr 1408/71 osobami uprawnionymi do opieki medycznej na terytorium Unii są między innymi turyści. Prawo unijne dla potrzeb omawianego rozporządzenia wprowadziło definicję pojęcia turysta, zgodnie z którą turysta to osoba przebywająca w celach rekreacyjnych i wypoczynkowych czasowo na terytorium innego państwa członkowskiego i podlegająca systemowi zabezpieczenia społecznego, w tym zdrowotnego, w jednym z krajów członkowskich Unii Europejskiej. Dla definicji turysty istotne są dwa elementy: cel pobytu oraz jego długość. Celem pobytu musi

być wypoczynek (stanowiący przeciwieństwo wykonywania pracy lub prowadzenia działalności gospodarczej), który może mieć charakter zarówno zorganizowany (np. z biurem podróży) lub indywidualny. Poza tym może on mieć formę stacjonarną (wczasy) lub objazdową (wycieczka). Przemieszczania się turysty może dotyczyć terytorium tylko jednego lub większej liczby państw członkowskich Unii/EFTA. Pobyt poza określonym celem musi mieć charakter czasowy. Należy przyjąć, iż brak zamiaru stałego pobytu przy jednoczesnym zamiarze powrotu w określonej dacie po wyczerpaniu okresu wypoczynku wyczerpuje element czasowości. Należy zastanowić się ile najkrócej może trwać wyjazd turystyczny? Należy przyjąć, że może to być jeden dzień a nawet kilka godzin (pod warunkiem przekroczenia granicy). Natomiast, jeśli chodzi o górną granicę to znacznie trudniej ją określić w praktyce zazwyczaj będzie to kilka tygodni ale może być kilka miesięcy. Poza spełnieniem warunku celu i długości pobytu do uzyskania prawa do świadczeń zdrowotnych niezbędne jest posiadanie statusu ubezpieczonego w własnym kraju będącym państwem członkowskim UE.

W Polsce zasady podlegania ubezpieczeniu zdrowotnemu oraz zakres świadczeń zdrowotnych przysługujących ubezpieczonemu określa obecnie ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych na zasadach określonych w omawianej ustawie mają prawo:

- 1) osoby objęte powszechnym – obowiązkowym i dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym (ubezpieczeni),

2) inne, niż ubezpieczeni, osoby posiadające obywatelstwo polskie i posiadające miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, które spełniają kryterium dochodowe, o którym mowa w art. 8 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej²⁰. Obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają w szczególności:

1. osoby spełniające warunki do objęcia ubezpieczeniami społecznymi lub ubezpieczeniem społecznym rolników (pracownicy, rolnicy, zleceniobiorcy itd.),
2. żołnierze odbywający zasadniczą służbę wojskową, przeszkolenie wojskowe, ćwiczenia wojskowe, żołnierze zawodowi oraz żołnierze odbywający nadterminową zasadniczą służbę wojskową i służbę okresową,
3. policjanci, funkcjonariusze ABW, BOR, SG, SW, PSP,
4. sędziowie i prokuratorzy²¹.

Ubezpieczonymi w świetle art. 3 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych są:

- 1) osoby posiadające obywatelstwo państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA), zamieszkujące na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA),
- 2) osoby nieposiadające obywatelstwa państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europej-

²⁰ Dz. U. Nr 64, poz. 593 i Nr 99, poz. 1001.

skiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym przebywające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizy pobytowej w celu wykonywania pracy, zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, zezwolenia na osiedlenie się, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich, zgody na pobyt tolerowany, lub osoby, które uzyskały w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą albo korzystają z ochrony czasowej na jej terytorium,

- 3) osoby nieposiadające obywatelstwa państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA), legalnie zamieszkujące na terytorium innego niż Rzeczpospolita Polska państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA),

jeżeli podlegają zgodnie z art. 66 obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego albo ubezpieczają się dobrowolnie na zasadach określonych w art. 68;

- 4) osoby posiadające obywatelstwo państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA), niezamieszkujące na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego

²¹ Por. art. 66 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA), jeżeli podlegają obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i są objęte:

- a) ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych
- b) ubezpieczeniem społecznym rolników na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Od 1 maja 2004 r. w przypadku obywateli państw UE i państw Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) do uzyskania ubezpieczenia zdrowotnego w Polsce nie jest konieczne przebywanie przez te osoby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizy pobytowej w celu wykonywania pracy, zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony czy zezwolenia na osiedlenie się. Obowiązek ubezpieczenia zdrowotnego uważa się za spełniony po zgłoszeniu osoby podlegającej temu obowiązkowi do Funduszu oraz opłaceniu składki. W zamian za opłacanie składki na ubezpieczenie zdrowotne ubezpieczeni mają prawo do korzystania bezpłatnie lub za częściową odpłatnością z określonych ustawowo świadczeń zdrowotnych. Z ubezpieczenia zdrowotnego finansowana jest podstawowa opieka zdrowotna, świadczenia specjalistyczne ambulatoryjne i stacjonarne.

Osoba spełniająca znamiona definicji turysty w świetle prawa europejskiego ma prawo do uzyskania świadczeń zdrowotnych podczas swej podróży po państwach UE, jeżeli ich potrzebuje z uwagi na stan swego zdrowia. Pojęcie świadczeń zdrowotnych nie

zostało zdefiniowane w przepisach UE. Oznacza to, że świadczeniami zdrowotnymi będą świadczenia uznane przez poszczególne państwa członkowskie. Ponadto Europejski Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z dnia 30 czerwca 1966 roku w sprawie *Vaassen-Gobbels* stwierdził, iż pojęcie „świadczenia w naturze” odnosi się do: świadczeń leczniczych, pomocy dentystycznej, opieki medycznej oraz zaopatrzenia w leki. W polskim prawie definicja świadczeń zdrowotnych zawarta jest w ustawie z 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej. Zgodnie z art. 3 ustawy o zakładach opieki zdrowotnej świadczenie zdrowotne to działanie służące zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu a także poprawie zdrowia i inne działania medyczne wynikające z procesu leczenia lub z przepisów odrębnych regulujących zasady ich wykonywania (w szczególności związane z badaniem i poradą lekarską, leczeniem, badaniem diagnostycznym, w tym z analityką medyczną, pielęgnacją chorych).

Zakres (szerszy lub węższy) świadczeń zdrowotnych udzielanych osobom uprawnionym w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego uzależniony jest od przepisów wspólnotowych określających kategorię osoby uprawnionej, czyli określających, kim jest osoba w świetle przepisów rozporządzenia nr 1407/71 oraz przepisów państwa członkowskiego udzielającego świadczeń zdrowotnych.

Przedmiotowy zakres stosowania wspólnotowej koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, w tym zdrowotnego, określa art. 4 rozporządzenia nr 1408/71. W myśl tego artykułu niniejsze rozporządzenie stosuje się do wszystkich ustawodawstw odnoszą-

cych się do gałęzi zabezpieczenia społecznego, jak również do powszechnych i specjalnych systemów zabezpieczenia społecznego, zarówno składowych jak i bezskładowych, oraz do systemów dotyczących obowiązków pracodawcy lub armatora w zakresie:

- a) świadczeń w razie choroby i macierzyństwa,
- b) świadczeń z tytułu inwalidztwa, w tym również zmierzających do zachowania lub zwiększenia zdolności zarobkowania,
- c) świadczeń emerytalnych,
- d) świadczeń dla osób pozostałych przy życiu,
- e) świadczeń z tytułu wypadku przy pracy i choroby zawodowej,
- f) zasiłków pogrzebowych,
- g) świadczeń w razie bezrobocia,
- h) świadczeń rodzinnych²².

Zakres przedmiotowy rozporządzenia ogranicza się do ośmiu typowych ryzyk, których lista ma charakter wyczerpujący i konstytutywny. Koordynacją objęte są powszechne i szczególne krajowe systemy zabezpieczenia społecznego zarówno składowe, jak i bezskładowe. Na mocy przepisów wspólnotowych prawo do opieki zdrowotnej dla osób objętych koordynacją systemów zabezpieczenia społecznego realizowane jest poprzez możliwość korzystania:

- a) ze świadczeń udzielanych w razie choroby i macierzyństwa,
- b) ze świadczeń udzielanych z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych²³.

²² Por. art. 4 rozporządzenia Rady nr 1408/71 z 14 czerwca 1971 r. o stosowaniu systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników oraz członków ich rodzin zmieniających miejsce pobytu w granicach Wspólnoty, (tekst jednolity Dz.Urz. WE z 10 grudnia 1992 r., C 325, s. 1).

Koordinację świadczeń z ubezpieczenia przysługujących w razie choroby i macierzyństwa regulują art. 18-26 rozporządzenia nr 1408/71, nie podając jednak ich definicji. Świadczenia w razie choroby i macierzyństwa obejmują zarówno świadczenia pieniężne, jak też świadczenia w naturze. Pod pojęciem świadczeń w naturze prawo wspólnotowe określa świadczenia lecznicze, pomoc dentystyczną, opiekę medyczną i zaopatrzenie w leki. Do świadczeń tych należą więc rzeczowe świadczenia medyczne. Zakres świadczeń zdrowotnych udzielanych osobom uprawnionym w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego jest uzależniony od:

- 1) przepisów wspólnotowych określających kategorię osoby, która jest uprawniona (np. turysta),
- 2) przepisów państwa członkowskiego udzielającego świadczeń zdrowotnych zgodnie z regulacjami obowiązującymi w tym państwie w zakresie opieki zdrowotnej.

W zależności od tego, jakie regulacje zawarte są w przepisach wspólnotowych, które określają zakres dostępnej opieki zdrowotnej osoba ubezpieczona może korzystać:

- 3) ze świadczeń zdrowotnych w pełnym zakresie,
- 4) ze świadczeń zdrowotnych natychmiast koniecznych,
- 5) ze świadczeń zdrowotnych w większym zakresie niż świadczenia natychmiast konieczne,
- 6) z planowanego leczenia w innym państwie członkowskim,
- 7) ze świadczeń zdrowotnych o znacznej wartości,

²³ A. Krowicka, E. Pitera-Czyżowska, *Opieka zdrowotna po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, CeDeWu, Warszawa 2004, s. 80.

8) ze świadczeń związanych z ciążą i porodem²⁴.

Osoby ubezpieczone w jednym z państw członkowskich UE niezależnie od tego, czy mają status pracownika, emeryta, bezrobotnego itd., jeżeli wyjeżdżają w celach turystycznych do innego (innych) państw członkowskich mają prawo do korzystania ze świadczeń natychmiast koniecznych. W rezultacie turysta ma prawo tylko do tzw. świadczeń zdrowotnych natychmiast koniecznych. Przepisy wspólnotowe dotyczące koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego nie definiują pojęcia: „świadczeń zdrowotnych natychmiast koniecznych”. Powszechnie przyjmuje się, że w zakres świadczeń natychmiast koniecznych wchodzi świadczenia udzielane w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia, a więc świadczenia niezbędne dla ratowania zdrowia lub życia pacjenta²⁵. Brak definicji pojęcia „świadczeń zdrowotnych natychmiast koniecznych” powoduje, że każde państwo członkowskie samo określa świadczenia, jakie w danym przypadku należy uznać za świadczenia niezbędne dla ratowania zdrowia i życia zagrożonej osoby. W konsekwencji to lekarz z danego państwa członkowskiego określa indywidualnie w danym przypadku medycznym, jakie świadczenia wchodzi w zakres świadczeń natychmiast koniecznych dla osoby, której ratuje zdrowie lub życie. Świadczenia natychmiast konieczne to świadczenia lecznicze niezbędne dla ratowania zdrowia i życia osoby. Świadczeniami natychmiast koniecznymi są nie tylko świadczenia udzielane w przypadku nieszczęśliwych wypadków, urazów, ale także w razie na-

²⁴ Szersze omówienie poszczególnych świadczeń np. A. Krowicka, E. Pitera-Czyżowska, *Opieka zdrowotna...*; M. Paszkowska, *Prawo pacjenta do świadczeń zdrowotnych w państwach Unii Europejskiej*, TZN 2006, nr 1-2.

²⁵ A. Krowicka, E. Pitera-Czyżowska, *Opieka zdrowotna...*, s. 107.

głych zachorowań, np. ból gardła, gorączka, kaszel. Za świadczenia natychmiast konieczne w świetle przepisów wspólnotowych uznano także dializy nerek i podłączenia do aparatu tlenowego, jeżeli stanowią część rozpoczętego, regularnego i ciągle trwającego leczenia²⁶. Jeżeli jednak uzyskanie tych świadczeń jest celem podróży chorego do innego kraju członkowskiego, wówczas nie są one traktowane jako świadczenia natychmiast konieczne.

W decyzjach nr 116 z 15 grudnia 1982 r. i nr 135 z 1 lipca 1987 r. Komisji Administracyjnej do Spraw Zabezpieczenia Społecznego Pracowników Migrujących zawarta jest definicja „świadczeń niecierpiących zwłoki”, za które zostały uznane takie świadczenia, których udzielania nie można odsunąć w czasie, gdyż miałyby to negatywny wpływ na zdrowie pacjenta, albo stanowiłoby zagrożenie dla jego życia. Wydaje się zasadnym odpowiednie stosowanie powyższej definicji dla wyjaśnienia istoty pojęcia „świadczeń natychmiast koniecznych”.

W celu usprawnienia realizacji uprawnień pacjenta do świadczeń zdrowotnych w innych państwach UE wprowadzono standardowe formularze serii E. Formularze opracowane i wypełniane są w języku narodowym jednakże we wszystkich krajach UE mają jednolitą formę i treść. Opracowano kilka rodzajów formularzy dla poszczególnych grup uprawnionych (np. E-111 dla turystów). Formularz E-111 był ważny do końca 2005 r. Natomiast od dnia 1 stycznia 2006 r. we wszystkich państwach Unii Europejskiej oraz EFTA papierowe formularze E-111 zastąpiono plastikową Europejską Kartą Ubezpieczenia Zdrowotnego (EKUZ). Każde państwo członkow-

²⁶ Decyzja nr 163 z 31 maja 1996 r., Dz.Urz. WE L 241, s. 31.

skie wydaje Kartę we własnym języku urzędowym i zawiera ona ten sam zestaw danych (m.in. dane pacjenta, data ważności karty, numer karty). Prawo do otrzymania EKUZ w Polsce mają osoby ubezpieczone w Narodowym Funduszu Zdrowia. Europejską Kartę Ubezpieczenia Zdrowotnego wydaje NFZ na wniosek (sporządzony na urzędowym formularzu) osoby zainteresowanej. Każda osoba ubezpieczona, także członek rodziny, otrzymuje własną kartę. Karta wydawana jest osobom wyjeżdżającym czasowo, np. w celach turystycznych, w celu odwiedzenia rodziny lub znajomych, w związku z krótką podróżą służbową. Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego nie jest dowodem ubezpieczenia w NFZ uprawniającym do świadczeń zdrowotnych na terytorium Polski. Oznacza to, że osoba ubezpieczona w NFZ może posługiwać się EKUZ wyłącznie w innych państwach członkowskich UE. Brak odpowiedniego dokumentu może skutkować koniecznością pokrycia kosztów leczenia bezpośrednio z kieszeni pacjenta.

Reasumując, zasady korzystania z opieki zdrowotnej w nagłych sytuacjach reguluje artykuł 22 i 22a rozporządzenia nr 1408/71 i artykuł 21 i 23 wykonawczego rozporządzenia nr 574/72. Prawo do powyższych świadczeń przysługuje m.in. turystom objętym ubezpieczeniem chorobowym w jednym z państw członkowskich UE.

4. Finansowanie świadczeń zdrowotnych

Każde państwo Wspólnoty ma własne zasady finansowania świadczeń zdrowotnych. W niektórych większość świadczeń przysługuje pacjentowi bezpłatnie, w innych zaś krajach te same świad-

czenia są częściowo lub całkowicie odpłatne²⁷. Zakres odpłatności za świadczenia zdrowotne zależy wyłącznie od prawa wewnętrznego konkretnego państwa członkowskiego UE. W rezultacie wypoczynek za granicą może czasami przysporzyć dodatkowych kosztów związanych z zachorowaniem lub urazem. Dlatego warto przed wyjazdem sprawdzić, na jaką bezpłatną pomoc medyczną w razie wypadku można liczyć w kraju, do którego się wybieramy. Gdy jedziemy na urlop do jednego z państw Unii Europejskiej lub Islandii, Liechtensteinu, Norwegii lub Szwajcarii, to jako osoby ubezpieczone w Narodowym Funduszu Zdrowia mamy prawo do korzystania z opieki zdrowotnej w danym kraju, na takich samych zasadach jak osoby ubezpieczone w tym kraju. W większości przypadków wiąże się to z koniecznością poniesienia części kosztów udzielonych świadczeń medycznych. Opłaty takie nie podlegają zwrotowi przez NFZ. Przykładowo, prawo unijne nie zapewnia pokrycia kosztów transportu sanitarnego do kraju zamieszkania. W zależności od kraju pobierane są częściowe opłaty za usługi medyczne, czy inne opłaty pośrednio związane z leczeniem, np. opłaty za wizytę u lekarza, dopłaty za każdy dzień pobytu w szpitalu, koszt niektórych medykamentów, dopłata za pokój o wyższym standardzie w szpitalu, czy też koszty żywienia szpitalnego. Jeżeli polski turysta będzie miał wypadek we Francji, to zapłaci tylko za takie udzielone świadczenia, które byłyby płacone również dla obywatela Francji w przedmiotowej sytuacji i tylko taki ich zakres otrzyma; i odwrotnie francuski turysta w Polsce

²⁷ Szerzej zasady finansowania świadczeń zdrowotnych w poszczególnych państwach UE M. Paszkowska, *Finansowanie systemu...*, s. 1-15.

zapłaci tylko za takie świadczenia, jakie są odpłatne dla Polaków (czyli w praktyce zasadniczo tylko za leki).

Zasady rozliczania kosztów świadczeń zdrowotnych udzielonych uprawnionym pacjentom z państw UE na jej terytorium określone są w artykułach 36 i 63 rozporządzenia nr 1408/71 oraz artykułach 93-96 rozporządzenia wykonawczego nr 574/72. Zgodnie z powyższymi przepisami wspólnotowymi każde z państw członkowskich UE rozlicza koszty świadczeń zdrowotnych, udzielonych na swoim terytorium, uprawnionym do tych świadczeń na mocy koordynacji, obywatelom innych państw członkowskich UE. Przepisy wspólnotowe przewidują dwie formy rozliczania kosztów świadczeń zdrowotnych udzielanych osobom uprawnionym, pochodzącym z innych państw członkowskich tj.:

- koszty rzeczywiste (udokumentowane wpłaty),
- ryczałty²⁸.

Pod pojęciem „koszty rzeczywiste” należy rozumieć realne wydatki poniesione przez świadczeniodawcę związane z realizowaniem poszczególnych świadczeń zdrowotnych²⁹. Przepisy nakazują członkom Wspólnoty rozliczać się po kosztach rzeczywistych, przez które należy rozumieć koszty poniesione przez instytucje ubezpieczeniowe na realizację poszczególnych świadczeń. Jednak kwoty podlegające rozliczeniom nie mogą być wyższe niż kwoty płacone przez instytucje właściwe za własnych ubezpieczonych. Przykładowo, w Polsce mogą to być ceny świadczeń zdrowotnych zakontraktowanych przez NFZ na podstawie umów z poszczególnymi świadczeniodawcami.

²⁸ Por. art. 36, 63 rozporządzenia nr 1408/71.

²⁹ G. Juszczyk, *Kto nam dołoży*, „Służba Zdrowia”, 29-32/2003, s. 16.

Świadczenia zdrowotne udzielane turystom rozliczane są w formie kosztów rzeczywistych. Wydatki zwracane są na podstawie wystawionej przez instytucję udzielającą świadczeń dokumentacji księgowej.

Narodowy Fundusz Zdrowia pełni w Polsce funkcję tzw. instytucji łącznikowej w systemie koordynacji zabezpieczenia społecznego w zakresie świadczeń zdrowotnych. Do obowiązków instytucji łącznikowej należy m.in. rozliczanie kosztów świadczeń zdrowotnych udzielanych obywatelom Unii Europejskiej na terenie Polski, rozliczanie kosztów świadczeń zdrowotnych udzielanych osobom ubezpieczonym w Polsce na terytorium pozostałych państw członkowskich Wspólnoty, współpraca z instytucjami właściwymi w zakresie rozliczania kosztów świadczeń zdrowotnych udzielonych w ramach koordynacji oraz współpraca z instytucjami łącznikowymi krajów Unii Europejskiej.

5. Podsumowanie

Analizując prawo UE w zakresie zabezpieczenia społecznego, należy przede wszystkim podkreślić rolę zasady subsydiarności, czyli swoistego priorytetu prawa krajowego wobec prawa wspólnotowego w omawianej dziedzinie, bowiem sprawy zabezpieczenia społecznego należą do regulowanych bezpośrednio przez kraje członkowskie w ich prawie wewnętrznym, a prawo UE zajmuje się nimi wyjątkowo. Unia Europejska zajęła się jednakże koordynacją krajowych porządków prawnych dotyczących tradycyjnych dziedzin zabezpieczenia społecznego. Celem prawodawstwa unijnego w powyższym zakresie jest dążenie do zagwarantowania fundamental-

nych zasad (swobód) jednolitego rynku europejskiego tj. swobody przepływu towarów, osób, usług i kapitału. Prawo wspólnotowe nie zmierza do ustanowienia jednolitego systemu zabezpieczenia społecznego na terytorium całej UE. Ogranicza się jedynie do koordynacji rozwiązań wewnętrznych poszczególnych krajów członkowskich. Dzięki koordynacji każde z państw członkowskich zachowuje swój własny system zabezpieczenia społecznego ze wszelkimi cechami wyróżniającymi go od systemów innych państw UE. Każdy z krajów członkowskich decyduje samodzielnie o warunkach nabycia i utraty prawa do świadczeń oraz o ich rodzajach.

Zasada swobody przepływu osób, stanowiąca jedną z czterech fundamentalnych wolności europejskiego wspólnego rynku, dla swego pełnego urzeczywistnienia wymaga stworzenia odpowiednich instrumentów prawnych. Jedną z dziedzin wymagającą powyższych regulacji jest kwestia prawa do świadczeń zdrowotnych (opieki medycznej). Brak prawa do opieki medycznej stanowi bowiem istotną barierę do korzystania ze swobody przemieszczania się po terytorium Unii Europejskiej. Podstawowymi regulacjami prawa europejskiego dotyczącymi prawa do świadczeń zdrowotnych obywateli UE przemieszczających się po jej terytorium pozostają przepisy o koordynacji zabezpieczania społecznego tj. rozporządzenia nr 1408/71 i nr 574/72. Od ich ustanowienia minęło ponad 30 lat, wydanych zostało kilkadziesiąt orzeczeń ETS w sprawach zabezpieczenia społecznego, a poza tym UE uległa znacznemu poszerzeniu, dlatego też zasadnym jest wydanie nowej bardziej kompleksowej regulacji powyższego zagadnienia w szczególności z uwzględnieniem tak dorobku ETS w przedmiotowym zakresie, jak i przeobrażeń społecz-

nych i technologicznych. Obecnie od kilku lat UE pracuje nad nowym rozporządzeniem w tej sprawie a konieczność jego wydania jest bezsporna.

Na podstawie prawa unijnego pacjentom-obywatelom Unii Europejskiej przysługuje specyficzne prawo do świadczeń zdrowotnych na jej terytorium. Każda osoba będąca obywatelem państwa członkowskiego UE jest jednocześnie jej obywatelem. Warunki nabycia obywatelstwa konkretnego kraju UE określone są samodzielnie przez to państwo w jego prawie wewnętrznym. Osobą uprawnioną do korzystania ze świadczeń zdrowotnych na terytorium państw członkowskich UE jest osoba spełniająca dwa warunki jednocześnie tzn.:

- 1) posiadania ubezpieczenie chorobowego/zdrowotnego (zarówno obowiązkowego, jak i dobrowolnego) w powszechnym systemie ubezpieczeniowym któregośkolwiek z państw członkowskich UE i
- 2) korzystania z prawa do swobodnego przemieszczania się po terytorium tych państw.

Turyści w świetle prawa europejskiego należą do kategorii uprawnionych, obejmującej osoby przebywające czasowo w innym państwie członkowskim. Turysta to osoba przebywająca w celach wypoczynkowych czasowo na terytorium innego niż państwo zamieszkania państwa UE. Turysta ma prawo do świadczeń zdrowotnych o zawężonym zakresie, tj. tylko do świadczeń natychmiast koniecznych. Ogólnie należy przyjąć, z uwagi na brak ich zdefiniowania w przepisach, iż są to wszelkie świadczenia niezbędne dla ratowania zdrowia lub/i życia pacjenta. W praktyce rodzaj i zakres świadczeń natychmiast koniecznych określa indywidualnie dla kon-

kretnego pacjenta (turysty) lekarz udzielający pomocy medycznej. Wydaje się zasadnym określenie w przepisach prawa europejskiego przykładowego katalogu takich świadczeń. Zakres przysługujących świadczeń nie powinien ograniczać prawa do korzystania ze swobody przemieszczania się przez osoby, których stan zdrowia wymaga regularnego leczenia (np. kwestia prawa do dializ). Koszty udzielonych turystom świadczeń zdrowotnych rozliczane są w formie kosztów rzeczywistych i ponosi je instytucja właściwa osobie przebywającej czasowo na terytorium innego państwa. W praktyce istnieje wymagający odrębnej analizy problem zwrotu kosztów w przypadku braku posiadania przez turystę odpowiedniej dokumentacji (EKUZ) potwierdzającej prawo do świadczeń mimo istnienia uprawnień do leczenia.

Mimo, że każdy turysta (ubezpieczony we własnym kraju) podróżując po Unii ma prawo do świadczeń zdrowotnych w sytuacji nagłego zachorowania, to ze względu na duże różnice w zakresie organizacji udzielania świadczeń zdrowotnych w poszczególnych krajach (przede wszystkim w zakresie odpłatności), zasadnym jest dodatkowe wykupienie polisy ubezpieczeniowej od kosztów leczenia. W praktyce dostęp do uprawnionych świadczeniodawców bywa czasem ograniczony (np. na mniejszych wyspach greckich), a indywidualne ubezpieczenie KL lub kupowane przy okazji wycieczki w biurze podróży pozwala skorzystać z usług prywatnej służby zdrowia bez większego uszczerbku dla finansów oraz w zakresie świadczeń nie zawsze mieszczących się w pojęciu świadczeń natychmiast koniecznych.

Streszczenie

Turystyka związana jest bezpośrednio z funkcjonowaniem wspólnego rynku europejskiego. W efekcie członkostwa państwa w UE pacjenci (także turyści) uzyskują prawo do świadczeń zdrowotnych na terytorium Unii. Powyższe prawo obywateli UE wynika ze swobody przepływu osób będącej fundamentalną zasadą wspólnego rynku. Turysta ma w UE prawo do świadczeń zdrowotnych o zawężonym zakresie. Podstawowymi regulacjami prawa europejskiego dotyczącymi prawa do świadczeń zdrowotnych obywateli UE przemieszczających się po jej terytorium są przepisy rozporządzenia nr 1408/71 i nr 574/72. Przedmiotem artykułu jest przedstawienie prawa turysty – obywatela Unii Europejskiej do otrzymywania świadczeń zdrowotnych podczas podróży po terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej.

The right of the tourist to health care services in the EU Member States

Abstract

Tourism is directly connected to a functioning of the Common Market. As a result of the EU membership patients (also tourists) acquire a right to health care services on a territory of the EU Member States. That right comes from a free movement of persons that is one of the fundamental Common Market rules. The tourist in the EU has a right to health care services in a narrow range. The most important legal act dealing with the problem is Regulation No. 1408/71 and Regulation No 574/72. The article presents an objective and subjective scope of tourist's (an EU citizen) right to health services in the EU Member States.

Anna Wójtowicz-Dawid*

Czy zawsze można powoływać się na bezpośredni skutek przepisów dyrektywy?

1. Wstęp

Rozwój życia gospodarczego niesie za sobą powstawanie całego wachlarza sytuacji faktycznych, do których podmioty stosują odpowiednie przepisy prawa krajowego. Coraz częściej dla przeprowadzenia prawidłowej wykładni prawa, czy też dochodzenia uprawnień podmioty odwołują się do dyrektyw.

Przedmiotem niniejszej publikacji będzie przedstawienie, czym jest dyrektywa, jakie miejsce zajmuje w systemie prawa Unii Europejskiej, a w dalszej kolejności jaką rolę spełniają dyrektywy w systemie prawa polskiego. Wybór problematyki nie jest przypadkowy. Opiera się na zaobserwowanym

odwoływaniu się do regulacji dyrektyw, i przywoływaniu w konkretnych przypadkach przepisów dyrektyw, wskazując na ich bezpośredni skutek pomimo braku podstawy prawnej do takiego działania. Stąd też celem niniejszej publikacji jest wskazanie zasad związanych z prawidłowym powoływaniem się na bezpośredni skutek regulacji prawnych zawartych w dyrektywach.

* Autorka jest wykładowcą w Katedrze Prawa Administracyjnego Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania oraz pracownikiem Sekcji Prawnej WSliZ.

Aby można mówić o dyrektywie oraz jej roli w systemie prawa wspólnotowego, należy w pierwszej kolejności określić, czym jest prawo wspólnotowe.

Na wstępie należy zaznaczyć, iż w doktrynie istnieje spór co do charakteru prawa wspólnotowego. Można w tym zakresie wyróżnić trzy główne teorie:

- 1) według pierwszej, prawo wspólnotowe jest systemem usytuowanym pomiędzy prawem międzynarodowym a prawem krajowym;
- 2) według drugiej prawo wspólnotowe jest częścią prawa międzynarodowego (są to tzw. tradycjoniści);
- 3) według trzeciej prawo wspólnotowe posiada cechy prawa międzynarodowego, jak również prawa wewnętrznego - konstytucyjnego (są to tzw. autonomiści).

Niezależnie od przyjętej koncepcji charakteru prawa wspólnotowego, kwestią bezsporną jest podział prawa wspólnotowego na:

- a) prawo pierwotne – prawo stworzone przez kraje członkowskie w drodze umowy międzynarodowej, zajmujące najwyższe miejsce w hierarchii przepisów prawa wspólnotowego;
- b) prawo pochodne – stanowione przez organy Wspólnoty na podstawie oraz w granicach prawa wspólnotowego pierwotnego.

Generalnie prawo wspólnotowe jest systemem prawnym uporządkowanym ze względu na określone kryteria. Ponadto, należy wskazać, iż jest to dość swoisty system prawa, ponieważ jest on odrębny od klasycznego prawa międzynarodowego, jak i prawa

wewnętrznego państw członkowskich, będąc jednocześnie ściśle z nimi związany¹.

Prawo wspólnotowe charakteryzowane jest jako prawo ponadnarodowe, czy też ponadpaństwowe, ze względu na ukształtowanie stosunków prawnych pomiędzy państwami członkowskimi Wspólnoty Europejskiej, jak również poszczególnymi instytucjami, czy też organami Wspólnoty Europejskiej. Ważnym aspektem prawa wspólnotowego jest działalność ustawodawcza organów Unii Europejskiej, czyli moc ustanawiania aktów prawnych wiążących państwa członkowskie, jak również posiadanie uprawnień związanych z nadzorowaniem ich wykonania. Ponadto normy prawa wspólnotowego mogą nakładać obowiązki i przyznawać obywatelom państw członkowskich uprawnienia, pozwalając jednocześnie dochodzić ich ochrony przed sądami krajowymi².

„Prawo wspólnotowe nie jest prawem egzotycznym, lecz prawem którego aksjologiczne i normatywne podstawy tkwią głęboko w europejskiej tradycji prawnej. Mimo to wykształciło ono swoje własne zasady i reguły które muszą być bezwzględnie respektowane w procesie stosowania prawa przez sądy”³.

2. Co to jest dyrektywa? Cechy dyrektyw

Wychodząc od znaczenia słowa „dyrektywa”, należy za Słownikiem wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Ko-

¹ A. Wróbel, *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Zakamycze 2005, s. 23.

² Tamże, s. 23-24.

³ Tamże, s. 22.

palińskiego podać, iż jest to „wskazówka działania, wytyczna, zalecenie”⁴.

Patrząc na pojęcie „dyrektywy” z perspektywy prawa wspólnotowego, należy wskazać, iż jest to akt prawny Wspólnoty Europejskiej, nie mający swojego odpowiednika w prawie krajowym państw członkowskich⁵. W protokole o stosowaniu zasady subsydiarności i proporcjonalności (stanowi on załącznik do Traktatu Wspólnot Europejskich wprowadzony przez Traktat Amsterdamski) przewidziano, iż w sytuacji gdy pojawi się konieczność wyboru pomiędzy dyrektywą a rozporządzeniem, preferowaną formą aktu prawnego prawa wspólnotowego jest dyrektywa. Przyjęcie takiego rozwiązania jest odzwierciedleniem znaczenia dyrektywy w systemie aktów prawa wspólnotowego.

W praktyce rozporządzenie to instrument unifikacji prawa europejskiego, zaś celem dyrektywy jest harmonizacja praw narodowych⁶.

Dyrektywy, podobnie jak i rozporządzenia nie mogą być kierowane do innych państw jak tylko i wyłącznie państwa członkowskie⁷.

⁴ Wł. Kopalinski, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, <http://www.slownik-online.pl/kopalinski>.

⁵ Por. B. Kurcz, *Dyrektywy Wspólnoty Europejskiej i ich implementacja do prawa krajowego*, Zakamycze 2004, passim; A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 51; A. Kalisz, *Wykładnia i stosowanie prawa wspólnotowego*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 25; H.P. Ipsen, *Europäisches Gemeinschaftsrecht*, Tübingen 1972, s. 458.

⁶ J. Weindl, *Europäische Gemeinschaftsrecht, Institutionelles System, Binnenmarkt sowie Wirtschafts- und Währungsunion auf der Grundlage des Maastrichter Vertrages*, München 1994, s. 64, H.P. Ipsen, *Europäisches Gemeinschaftsrecht...*, s. 455.

⁷ S. Prechal, *Directives in European Community Law. A Study of Directives and Their Enforcement in National Courts*, Clarendon Press, Oxford 1995, s. 61.

Art. 249 ust. 3 Traktatu Wspólnot Europejskich podaje definicję dyrektywy, określając ją jako akt prawny organów Wspólnoty, który łącznie spełnia następujące przesłanki:

- 1) adresatem dyrektywy są państwa członkowskie,
- 2) jego adresaci są związani w zakresie wskazanych w nim celów,
- 3) pozostawia organom państwa członkowskiego swobodę w doborze form jak i metod związanych z realizacją celów.

Należy, już na podstawie definicji legalnej podanej przez obowiązujący system prawa wskazać ograniczoną moc wiążącą dyrektywy. Ze wskazanej definicji wydzielić można płaszczyzny wspomnianego ograniczenia:

- 1) podmiotową – wiąże tylko i wyłącznie państwa członkowskie do których jest adresowana
- 2) przedmiotową – wiąże państwa członkowskie tylko i wyłącznie w zakresie celów (rezultatów).

Wskazane powyżej ograniczenia, są jednocześnie cechami identyfikującymi dyrektywę i odróżniającymi ją od innych aktów prawnych Wspólnot Europejskich. Skoro więc są to elementy istotne, przyglądnijmy się im dokładniej.

Pierwszą cechą dyrektywy jest jej zakres podmiotowy – wiąże ona tylko państwa członkowskie, do których jest adresowana. Należałoby zastanowić się, czy adresatem dyrektywy mogą być pojedyncze państwa członkowskie- mamy wówczas do czynienia z dyrektywą indywidualną; czy też jest to akt prawny, który z mocy samego prawa adresowany jest do wszystkich państw członkowskich (dyrektywa ogólna).

Źródłem odpowiedzi na postawione pytanie jest literalne brzmienie wskazanego wcześniej art. 249 ust. 3 Traktatu Wspólnot Europejskich. Z zapisu wskazanego przepisu wynika, iż dyrektywa jest wiążąca w odniesieniu do każdego państwa członkowskiego, do którego jest kierowana. Wątpliwości interpretacyjne w sposób jednoznaczny rozstrzyga ETS, który stwierdził, iż prawnie wiążąca moc dyrektywy zobowiązuje wszystkie państwa członkowskie do dochowania wszystkich przewidzianych w dyrektywie terminów, a wszystko to w celu zapewnienia jednolitego wykonania dyrektywy na terenie całej Wspólnoty⁸.

Jak wynika z podanej definicji, adresat dyrektywy jest jasno określony – państwa członkowskie. Oznacza to, iż nie są to ani instytucje, ani organy państw członkowskich. W ślad za tym należy wskazać, iż odpowiednio do przepisów krajowych danego państwa członkowskiego, właściwe organy ustawodawcze jak i wykonawcze, zobowiązane są do podjęcia należnych kroków, zmierzających do ustanowienia odpowiednich przepisów prawa, ale i do zapewnienia wykonania dyrektywy⁹. Europejski Trybunał Sprawiedliwości uznał, że sądy jako organy państwa członkowskiego odpowiedzialne są za stosowanie przepisów prawa, czyli są elementem krajowego procesu wykonania dyrektywy¹⁰. Pojawił się w tym kontekście głos odmien-ny, wskazujący wątpliwości co do prawidłowości przyjętego przez

⁸ Wyrok ETS z 22 września 1976 r. 10/76 *Komisja v Włochy*, Zb. Orz. 1976, s. 1359. Por. A. Wróbel, *Stosowanie prawa*, s. 58.

⁹ Wyrok ETS z 10 kwietnia 1984 r. 14/83 *Sabine von Colon and Elizabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*, Zb. Orz. 1984, s. 1891.

¹⁰ A. Wróbel, *Stosowanie prawa*..., s. 58.

ETS rozwiązania¹¹. Jako argumenty przemawiające za głosem odmiennym wskazane zostały:

- 1) sądy nie podejmują oceny w zakresie prawidłowej implementacji dyrektywy,
- 2) w sądowym stosowaniu prawa, osiągnięcie celu dyrektywy zapewnia zasada efektywności (zasada prawa wspólnotowego),
- 3) sądowe stosowanie prawa nie może uwzględniać kontekstu polityczno- kulturowego implementacji,
- 4) orzeczenie w sprawie *von Colson*, w którym sformułowano wspomnianą tezę (wynikający z dyrektywy obowiązek osiągnięcia przewidzianego w niej rezultatu spoczywa na sądach państw członkowskich w granicach ich właściwości), nie dotyczy stosowania prawa wspólnotowego, lecz jedynie wykładni prawa krajowego implementującego dyrektywę,
- 5) wątpliwości należy poddać twierdzenie, iż naruszenie przez sądy prawa wspólnotowego jest podstawą do wniesienia skargi w trybie art. 226 TWE¹².

Podkreślić należy w kontekście prowadzonego rozważania, iż państwo członkowskie nie zaś jego organy, ponoszą odpowiedzialność za niewykonanie bądź też nienależyte wykonanie dyrektywy w wyznaczonym terminie. Wskazana odpowiedzialność dotyczy tak odpowiedzialności odszkodowawczej związanej z naruszeniem pra-

¹¹ Tamże, s. 58-59.

¹² Tamże.

wa wspólnotowego, jak i odpowiedzialności z tytułu nie wykonania zobowiązań traktatowych¹³.

Drugą cechą dyrektywy jest związanie państw członkowskich co do określonych rezultatów, bądź celów. Przepisy dyrektyw w swojej treści nie mają wyodrębnionego fragmentu określającego cele, bądź rezultaty jakie w zamierzeniu ma osiągnąć państwo członkowskie poprzez wdrożenie harmonizację regulacji narodowych z regulacjami zawartymi w dyrektywie. Wskazanie celów, czy też rezultatów, najczęściej będzie wynikiem wykładni całości przepisów dyrektywy, nie wyłączając preambuły, czy też przepisów zawierających definicje legalne¹⁴. Co więcej rezultaty, czy też cele, są stanem prawnym, gospodarczym czy też społecznym. Stąd dokonując właściwej wykładni należy uwzględnić nie tylko literalne brzmienie dyrektywy. Słusznym w mojej ocenie wydaje się przyjęcie, iż każde państwo członkowskie dokonując wspomnianej harmonizacji prawa krajowego z określoną dyrektywą, opiera się na dokonanej wykładni celowościowej, co pozwala na prawidłową implementację. Dopiero późniejsze stwierdzenie przez ETS, bądź SPI niezgodności przepisów prawa krajowego z dyrektywami staje się wiążącą państwo członkowskie oceną osiągnięcia danego celu. Niemniej jednak tak przyjęte rozwiązanie nie gwarantuje moim zdaniem osiągnięcia zamierzonych rezultatów, które nie będąc w sposób jednoznaczny określone, nie muszą stać się celem dla danego państwa członkowskiego. Może być to wynikiem rozbieżności celów poszczególnych państw członkow-

¹³ N. Półtorak, *Odpowiedzialność odszkodowawcza państwa w prawie Wspólnot Europejskich*, Zakamycze 202, passim.

¹⁴ A. Wróbel, *Stosowanie prawa ...*, s. 59.

skich na danej płaszczyźnie gospodarczej, społecznej, czy politycznej.

Państwa członkowskie na zasadzie swobody mogą dobrać formę, jak i metody osiągnięcia celów dyrektywy. Jest to przejawem autonomii państw członkowskich. Całość działania państwa członkowskiego, jest ściśle sprzężona z regulacjami zawartymi w samej dyrektywie. Niekiedy dyrektywa zawiera ogólne zapisy, pozwalając na swobodne działania państwa członkowskiego. Zdarza się i tak, że dyrektywa przedstawia bardzo szczegółowe rozwiązania prawne, które państwo członkowskie zobowiązane jest wprowadzić.

ETS w jednym ze swoich wyroków podkreślił, iż „mimo że przepis art. 189 TWE pozostawia państwom członkowskim swobodę wyboru metod i środków zapewniających wykonanie dyrektywy, swoboda ta nie dotyczy obowiązku nałożonego na wszystkie państwa członkowskie, do których adresowana jest dyrektywa, przyjęcia w ich krajowych systemach prawnych wszystkich środków koniecznych do zapewnienia dyrektywie pełnej efektywności, zgodnie z celami, które ma osiągnąć”¹⁵.

Wybór formy jak i metody osiągnięcia celów dyrektywy pozostawiają przepisy prawa wspólnotowego państwom członkowskim, czyli władzom kraju. Za władze kraju, należy uznać organy państwowe, które na podstawie przepisów konstytucji danego państwa członkowskiego posiadają uprawnienia do stanowienia odpowiednich przepisów prawa. Władze krajowe zawsze wiążą cele określone w dyrektywie. Mówiąc o formach i metodach, należy rozumieć tech-

¹⁵ Wyrok ETS z 10 kwietnia 1984 r., 14/83 *Sabine von Colon and Elizabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*, Zb. Orz. 1984, s. 1891.

niki stosowania prawa, co przejawia się wyborem formy aktu prawnego¹⁶.

Pojawiają się ograniczenia w zakresie wskazanej swobody wyboru formy i metod inkorporacji. Wiążą się one ze „zwyczajnymi praktykami administracyjnymi, które są wykonywane w woli administracji, i nie zapewniają należytej jawności, nie mogą być uznane za należyte wykonanie traktatowych obowiązków państw członkowskich”¹⁷. Ponadto „celem zapewnienia, że dyrektywa będzie w pełni stosowana w znaczeniu faktycznym i prawnym, państwa członkowskie muszą przewidzieć precyzyjne ramy prawne dla określonego obszaru przez ustanowienie przepisów prawa właściwych dla stworzenia sytuacji, które są na tyle wystarczająco przejrzyste, jasne i precyzyjne, że jednostki mogą rozeznaczyć się w zakresie przysługujących im uprawnień i powołać się na nie przed sądem krajowym”¹⁸.

Aby w sposób wyczerpujący ująć kwestie harmonizacji prawa krajowego z regulacjami zawartymi w dyrektywie, należy wskazać na jeszcze jeden aspekt tego zagadnienia. Jak wskazuje w swym wyroku ETS, „transpozycja dyrektywy do prawa krajowego nie musi koniecznie wymagać formalnego, dosłownego inkorporowania w drodze wyraźnej, szczegółowej legislacji; w zależności od treści dyrektywy, dla tego celu wystarczający może być ogólny kontekst prawny zakładający, że zapewnia on pełne stosowanie dyrektywy w sposób wystarczająco jasny i precyzyjny, że gdy celem dyrektywy

¹⁶ A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 61.

¹⁷ Wyrok ETS z 2 maja 1996 r. C-311/95 *Komisja v. Grecja*, Zb. Orz. 1996, s. 2433.

¹⁸ Wyrok ETS z 15 czerwca 1995 r. C-220/94 *Komisja v. Luksemburg*, Zb. Orz. 1995, s. 1589.

jest przyznanie praw jednostkom, to jednostki te mogą rozeznaczyć się w zakresie przysługujących im uprawnień i gdy jest to właściwe, powołać się na nie przed sądem krajowym. Ten warunek jest szczególnie doniosły, gdy celem dyrektywy jest przyznanie praw obywatelom innych państw członkowskich. Fakt, że ustawodawstwo państwa członkowskiego zawiera ogólne odesłania do prawa wspólnotowego nie jest równoznaczny z transpozycją zapewniającą w sposób jasny i precyzyjny pełne i rzeczywiste wykonanie dyrektyw, których celem jest przyznanie praw obywatelom innych państw członkowskich¹⁹.

Podsumowując tę cechę należy stwierdzić, iż dyrektywy są wiążące w zakresie zamierzonego celu, we wszystkich państwach członkowskich, do których są skierowane, pozostawiając im wybór formy i metod realizacji²⁰.

Trzecią cechą dyrektywy jest to, iż wiąże państwa członkowskie co do wyznaczonego w dyrektywie terminu. Należy tutaj wskazać, iż dyrektywa w swej treści dodatkowo wzmacnia swą moc wiążącą, poprzez nakreślenie państwowi członkowskim konkretnego terminu, w którym zobowiązane są one do podjęcia wszelkich niezbędnych działań i środków ze względu na cel dyrektywy.

ETS w jednym z wyroków uznał, iż sądy państw członkowskich są zobowiązane do dokonywania wykładni prawa wewnętrznego państw członkowskich w świetle brzmienia i celów dyrektywy, która nie wywołuje skutku bezpośredniego, z zastrzeżeniem, iż wskazany

¹⁹ Wyrok ETS z 20 marca 1997 r. C-96/95 *Komisja v. Niemcy*, Zb. Orz. 1997, s. I-1653.

obowiązek aktualizuje się wówczas, gdy przepisy prawa wewnętrznego zapewniają określony zakres luzu decyzyjnego²¹. W innym wyroku ETS wskazał, iż sądy państw członkowskich w zakresie wykładni prawa nie mogą wykraczać poza wyraźne brzmienie przepisów prawa wewnętrznego²².

Państwo członkowskie związane jest terminem określonym w dyrektywie. „Państwo członkowskie nie może powoływać się na przepisy, praktyki i okoliczności istniejące w jego wewnętrznym systemie prawnym, celem usprawiedliwienia niewykonania zobowiązań i naruszenia terminów przewidzianych w dyrektywie”²³.

3. Stanowienie dyrektyw

Przepisy Traktatu Wspólnot Europejskich przyznają kompetencje prawotwórcze. I tak odpowiednio:

- 1) upoważnienie szczegółowe określające wprost organ upoważniony do ustanowienia aktu prawnego w formie dyrektywy – art. 40 ust. 1 TWE,
- 2) upoważnienie ogólne przyznające organowi Wspólnot kompetencje do działania, lecz nie określające formy prawnej działania,
- 3) upoważnienie zawarte w art. 94 TWE,
- 4) upoważnienie zawarte w art. 211 TWE,

²⁰ Z. Knypl, *Wprowadzenie do prawa europejskiego*, Warszawa 1997, s. 41. Por. m.in. A. Kaczorowska, *EU Law Today*, Great Britain 1998, s. 248; M. Brealey, M. Hopkins, *Remedies In EC Law*, London 1994, s. 7 i n.

²¹ A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 61.

²² Wyrok ETS z 14 lipca 1994 r. C-91/92 *Paola Faccini Dori v. Recreb Srl*, Zb. Orz. 1994, s. I-03325.

²³ Wyrok ETS z 5 czerwca 1997 r. Komisja v. Kingdom of Spain C-107/96, ECR 1997, s. I-3193

5) upoważnienie zawarte w art. 308 TWE²⁴.

Celem dyrektywy, zgodnie z art. 94 TWE, może być wyłącznie harmonizacja prawa wewnętrznego państw członkowskich z prawem Wspólnot Europejskich, które w sposób bezpośredni mają wpływ na tworzenie i funkcjonowanie wspólnego rynku. Brak jest wskazania zakresu przedmiotowego dyrektywy. Bez wątpienia, przedmiotem zawsze będą zagadnienia związane ze wspólnym rynkiem, bądź też projektowana dyrektywa incydentalnie wpływa na harmonizację warunków funkcjonowania rynku²⁵. Pozwala to przyjąć twierdzenie, iż upoważnienie zawarte w art. 94 TWE ma charakter upoważnienia ogólnego, opartego na klauzuli generalnej²⁶.

Art. 211 ust. 5 TWE określa, iż Komisja realizuje kompetencje przyznane przez Radę, w celu zapewnienia sprawnego funkcjonowania i rozwoju wspólnego rynku, oraz wykonania przepisów ustanowionych przez Radę. Oznacza to, iż Komisja działa w tym przypadku tylko i wyłącznie w zakresie kompetencji udzielonych jej przez Radę, w ściśle określonym zakresie. Stąd też Rada udziela upoważnienia Komisji do wykonania określonego aktu prawnego, w tym dyrektyw.

Art. 308 TWE zawiera upoważnienie generalne, określając kompetencje. Wskazany przepis stanowi traktatowe upoważnienie do podjęcia przewidzianych w nim działań, dla osiągnięcia jednego z celów Wspólnoty w ramach wspólnego rynku. Zgodnie z opinią ETS, pojęcie celu Wspólnoty należy rozumieć szeroko, poddając

²⁴ A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 52.

²⁵ Wyrok ETS z 17 marca 1993 r. C-155/91 *Komisja v. Rada*, Zb. Orz. 1993, s. I-939.

²⁶ A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 52.

analizie całość przepisów Traktatu z preambułą włącznie²⁷. Art. 308 TWE ma zastosowanie w sytuacji łącznego spełnienia następujących przesłanek:

- 1) kompetencja jest wykonywana dla osiągnięcia jednego z celów Wspólnoty,
- 2) działanie Wspólnoty jest konieczne do osiągnięcia tego celu,
- 3) podjęte działanie jest właściwe dla osiągnięcia celu,
- 4) urzeczywistnienie celu ma nastąpić w ramach wspólnego rynku,
- 5) traktat nie określa kompetencji niezbędnych do realizacji celu²⁸.

4. Bezpośredni skutek dyrektyw (*self executing*)

Przedstawione powyżej informacje dotyczące dyrektywy mają swój ścisły związek z kolejnym poruszonym zagadnieniem, tj. bezpośrednim skutkiem dyrektywy.

Pomimo wydania przed właściwy organ dyrektywy, do czasu upływu terminu do jej wykonania przez państwa członkowskie, mamy do czynienia z aktem warunkowym, co oznacza, iż nie można mówić w tym okresie o bezpośrednim skutku dyrektywy. Nie wolno zapominać, iż dyrektywa może być aktem ogólnym i nieprecyzyj-

²⁷ Opinia ETS z 28 marca 1996 r. 2/94 w sprawie przystąpienie Wspólnoty do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Wolności Podstawowych, Zb. Orz. 1996, s. I-1759.

²⁸ A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 53-54.

nym, zaś państwa członkowskie realizując swój obowiązek wydania aktów prawa krajowego, realizują określone cele wspólnego rynku.

Bezpośredni skutek dyrektywy odnosić można tylko i wyłącznie do tych wyjątkowych sytuacji, gdy zapisy dyrektywy są wystarczająco precyzyjne i jasne, zaś państwo członkowskie nie wykonało dyrektywy, bądź też wykonało ją nienależycie. Europejski Trybunał Sprawiedliwości zajmował się wskazaną problematyką, przyznając bezpośredni skutek przepisom dyrektywy, wychodząc z podstawowej zasady efektywności, zgodnie z którą skuteczność dyrektywy nakładającej na państwo członkowskie obowiązek podjęcia działań byłaby ograniczona, gdyby jednostka nie mogła powołać się na dyrektywę przed sądem państwa członkowskiego, ten zaś nie mógłby uwzględnić tej kwestii jako zagadnienia prawa wspólnotowego²⁹.

W innym wyroku ETS podkreśla, iż państwo członkowskie, które nie przyjęło aktów wykonujących dyrektywę w przewidzianym terminie, nie może powołać się w postępowaniu przeciw jednostkom na własne zaniechanie wykonania obowiązków przewidzianych w dyrektywie³⁰. Wskazana zasada nie czerpania korzyści przez państwo członkowie z tytułu niewykonania bądź też nienależytego wykonania dyrektywy w jego stosunkach z jednostkami była wielokrotnie powtarzana w innych wyrokach ETS³¹.

Generalnie obowiązuje zasada, iż zawsze gdy przepisy dyrektywy okazują się – w zakresie swojego przedmiotu – bezwarunkowe i

²⁹ Wyrok ETS z 4 grudnia 1974 r. 41/74 *Yvonne van Duyn v. Home Office*, Zb. Orz. 1974, s. 1337; A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 97.

³⁰ Wyrok ETS z 5 kwietnia 1979 r. 148/78 *Postępowanie karne w sprawie Tullio Ratti*, Zb. Orz. 1979, s. 1629.

wystarczająco precyzyjne, mogą być one powoływane przez jednostkę przeciwko państwu, gdy państwo to nie implementuje dyrektywy do prawa krajowego do upływu terminu przewidzianego, lub gdy nie wykona tej dyrektywy należycie³².

Oczywiście powoływanie się na zapisy dyrektywy w postępowaniu sądowym prowadzonym przed sądem państwa członkowskiego dopuszczalna jest tylko i wyłącznie w stosunku do państwa do którego dyrektywa jest adresowana³³. Nie ma więc możliwości dochodzenia roszczeń przez państwo członkowskie przeciwko jednostce (tzw. układ wertykalny odwrócony)³⁴.

W dyrektywie pojawiają się glosy, które sprzeciwiają się bezpośrednim skutkom dyrektywy (zagadnienie horyzontalnego skutku dyrektywy)³⁵. Jako argument podaje się twierdzenie, iż dyrektywa zgodnie z art. 249 TWE wiąże państwa członkowskie, nie zaś jednostki niepaństwowe, stąd też nie można nakładać obowiązków na jednostki tylko na państwo. Poza tym inny akt prawa wspólnotowego – dokładnie rozporządzenie- jako podstawową cechę posiada bezpośrednie stosowanie.

Orzecznictwo ETS generalnie odrzuciło koncepcję horyzontalnego skutku dyrektywy i opierając się na szerokim pojmowaniu pojęcia „państwa”. Pozwala to na określenie obowiązków jednostek

³¹ Patrz wyrok ETS z 14 lipca 1994 r. C-91/92 *Paola Faccini Dori v. Recreb Srl*, Zb. Orz. 1994, s. I-3325; wyrok ETS z 26 września 1996 r. C-168/95 *Postępowanie karne w sprawie Luciano Arcato*, Zb. Orz. 1996, s. I-4705.

³² Wyrok ETS z 23 lutego 1994 r. C-236/92 *Comitato di Coordinamento per la Difesa della Cava et al. v. Regione Lombardia i inni*, Zb. Orz. 1994, s. I-483.

³³ Wyrok ETS z 26 lutego 1986 r. 152/84 *M.H. Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Heath Authority (Teaching)*, Zb. Orz. 1986, s. 723.

³⁴ W. Postulski, A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 428; A. Gargaś, *Europejskie prawodawstwo wspólnotowe*, „Przegląd Prawa Europejskiego”, 1/1996, s. 59.

³⁵ A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 99-100.

„niepaństwowych”, i co za tym idzie nadaje prawo do powoływania się przed sądami państw członkowskich na przepisy dyrektywy w sporach między tymi jednostkami³⁶.

A contrario, należy wysnuć wniosek, iż w sytuacji gdy państwo członkowskie dokonało prawidłowej implementacji przepisów dyrektywy, dochowując terminu, jaki ona określa, jej skutki rozciągają się na podmioty indywidualne poprzez wykorzystanie środków implementujących, przyjętych przez państwo członkowskie. Podobne stanowisko zajął ETS³⁷. Takie podejście do kwestii stosowania bezpośredniego dyrektywy wydaje się być słuszne i uzasadnione.

W kontekście rozważanej problematyki zwrócić należy uwagę na pojawianie się dwóch pojęć: bezpośredniego stosowania oraz bezpośredniego skutku przepisów prawa wspólnotowego. Profesor C. Mik podaje, iż „bezpośredni skutek jest uważany za J.A. Wiatrem, za coś różnego od bezpośredniej stosowalności, czy jak niektórzy chcą bezpośredniego obowiązywania. Skutek bezpośredni odnosi się bowiem wyłącznie do norm, a nie aktów wspólnotowych jako takich i wskazuje na możliwość bezpośredniego powołania się na nie przez jednostki, przed krajowymi organami stosowania prawa, o ile tylko zostaną spełnione pewne kryteria związane z właściwością normy wspólnotowej. Bezpośrednia stosowalność odnosi się natomiast wyłącznie do rozporządzeń, wskazując na ich potencjalną zdolność do bezpośredniego stosowania wskutek uznania ich przyna-

³⁶ Wyrok ETS z 12 lipca 1990 r. C-188/89 *A. Foster i inni v. British Gas* *ply*, Zb. Orz. 1990, s. I-3313.

³⁷ Wyrok ETS z 6 maja 1980 r. 102/79 *Komisja v. Belgia*, Zb. Orz. 1980, s. 1473.

leżności do systemów prawnych państw członkowskich na mocy ich wejścia w życie na poziomie wspólnotowym”³⁸.

Idąc za przyjętą interpretacją wskazanych pojęć przez K. Wójtowicz, należy przyjąć, iż „skutek bezpośredni przepisu prawa wspólnotowego polega na tym, że z przepisu tego, sformułowanego w sposób jasny i bezwarunkowy wynika dające się materialnie zdefiniować uprawnienie jednostki, która na tej podstawie może się domagać ochrony uprawnienia przed sądem”³⁹.

Profesor A. Wróbel zaś odnosi pojęcie „bezpośredniego stosowania” do „sposobu oraz zakresu stosowania prawa wspólnotowego przez organy państw członkowskich”. Dla niego stosowanie prawa jest pojęciem wąskim, jako określone konsekwencje prawnych faktów uznanych za udowodnione w drodze aktu konkretnego danej jednostki, czyli np. decyzja administracyjna⁴⁰. Bezpośredni skutek natomiast, jest konkretnym i rzeczywistym uzasadnieniem praw i obowiązków dla osoby fizycznej i prawnej państw członkowskich, zawartym w danej normie prawa wspólnotowego. Oznacza to, iż bezpośredni skutek dotyczy konkretnego sformułowania, nie zaś pojęcia abstrakcyjnego⁴¹.

³⁸ C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. I, Warszawa 2000, s. 559-560.

³⁹ K. Wójtowicz, *Bezpośredni skutek przepisów prawa wspólnotowego w porządku prawnym RP*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 2/2004, s. 43.

⁴⁰ A. Wróbel, *Źródła prawa Wspólnot Europejskich*, [w:] A. Wróbel (red), M. Bychowska, M. Dąca, W. Postulski, E. Skibińska, A. Szopińska, I. Tarnowska-Mędrak, *Wprowadzenie do prawa Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej)*, Warszawa 2002.

⁴¹ F. Emmert, M. Morawiecki, *Prawo europejskie*, Warszawa-Wrocław 2000, s. 130.

Różnice we wskazanym zakresie obu pojęć mają znaczenie doktrynalne, nie pociągając za sobą istotnych konsekwencji praktycznych⁴².

W literaturze europejskiej można spotkać się z krytycznym podejściem do rozróżniania bezpośredniego skutku od bezpośredniego stosowania. Wskazywane jest iż całe prawo wspólnotowe jest bezpośrednio stosowalne poprzez to, że jest integralną częścią systemów prawa państw członkowskich⁴³. W mojej ocenie trudno się z tym poglądem do końca zgodzić. Dyrektywa ma za zadanie harmonizować prawo wspólnotowe z prawem państw członkowskich, a przez to wiąże państwa członkowskie co do celu. Oznacza to iż trudno przyjąć zaproponowanego rozwiązanie, przyjmującego bezpośrednio stosowanie dyrektywy w każdym przypadku.

5. Pośrednia skuteczność dyrektywy (*indirect effect*)

Dyrektywy ze swej natury cechuje pośrednia skuteczność. W praktyce oznacza to, iż za pośrednictwem prawa krajowego dyrektywy są implementowane. Prawo państw członkowskich z założenia powinno zmierzać do maksymalnej implementacji, zaś sądy państw członkowskich powinny domniemywać zamiar pełnego wykonania zobowiązań dyrektywy⁴⁴.

Pośrednia skuteczność dyrektywy to wykładnia prawa państwa członkowskiego zgodnie z prawem wspólnotowym. Odnosi się ona

⁴² R. Siwik, *Doktryna bezpośredniego skutku dyrektywy*, „Prawo Europejskie w praktyce”, 7/8/2008, s. 100.

⁴³ H.G. Schermes, *No Direct Effect for Directives*, European Public Law 1997, vol. 3(4), s. 527-530.

⁴⁴ K. Lenaerts, P. Van Nuffel, *Podstawy Prawa Europejskiego*, Warszawa 1998, s. 332.

do stosowania przepisów prawa krajowego wydanego w celu wykonania dyrektywy. Oznacza to, iż w trakcie prowadzonej wykładni, należy brać pod uwagę brzmienie, jak i cele dyrektywy, która nie ma bezpośredniego skutku⁴⁵.

Wskazana konstrukcja ma jedno główne założenie – zapewnienie realizacji celu dyrektywy, do czego zobowiązane jest każde państwo członkowskie. W sytuacji, gdy dyrektywa nie skutkuje bezpośrednio, to jedynym sposobem osiągnięcia zamierzonych celów jest zastosowanie wskazanej zasady⁴⁶.

ETS stwierdził, że sądy państw członkowskich powinny domniemywać zamiar pełnego wykonania zobowiązań wynikających z zapisów dyrektywy i uchylać się od zastosowania przepisów krajowych po stwierdzeniu, iż nie ma możliwości pogodzenia ich z obowiązującymi dyrektywami. Wywnioskowany tą drogą obowiązek wykładni prowsólnotowej będzie miał zastosowanie w sferze uznania sędziowskiego⁴⁷.

W jednym z orzeczeń ETS poszedł jeszcze dalej, twierdząc, iż zasada skutku pośredniego rozciąga się na przepisy wydane w innym celu, aniżeli implementacja dyrektywy, co więcej, zasadą tą obejmuje przepisy, które powstały przed wejściem w życie dyrektywy. Wskazane rozszerzenie polega między innymi na stwierdzeniu, iż

⁴⁵ Wyrok ETS z 10 kwietnia 1984 r. 14/83 *Sabine von Colon and Elizabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*, Zb. Orz. 1984, s. 18911.

⁴⁶ Szerzej na ten temat M. Cygan, *Orzecznictwo sądów krajowych w sprawach odpowiedzialności państw członkowskich za naruszenie prawa wspólnotowego* [w:] S. Biernat (red.), *Studia z prawa Unii Europejskiej (w pięciolecie Katedry Prawa Europejskiego UJ)*, Kraków 2000, s. 213 i n.

⁴⁷ Wyrok ETS z 16 grudnia 1993 r. C-334/92 *Wagner Miret v. Fondo de garantia salarial*, Zb. Orz. 1993, s. I-6912.

sądy krajowe mają obowiązek stosowania praw wspólnotowej wykładni prawa⁴⁸.

6. Nadrzędność prawa wspólnotowego

Supremacja, zwana inaczej pierwszeństwem, prymatem czy też nadrzędnością, prawa wspólnotowego, nie wynika *expressis verbis* z przepisów Traktatu Wspólnot Europejskich. Co więcej, przepisy traktatu w żaden sposób nie regulują kwestii hierarchii systemów prawnych. Zdarza się, że czynią to konstytucje państw członkowskich.

Zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego przed prawem państw członkowskich pojawiła się pierwszy raz w wyroku ETS w sprawie *van Gend en Loos*⁴⁹, oraz *Flaminio Costa v. E.N.E.L*⁵⁰. We wskazanych wyrokach ETS podał szczególne cechy prawa wspólnotowego. Spośród nich istotne dla rozważanego zagadnienia są następujące stwierdzenia:

- 1) prawo wynikające z traktatu, będące niezależnym źródłem prawa, nie może być ze względu na swój szczególny i wyjątkowy charakter, uchylane przez przepisy prawa krajowego, bez względu na ich moc, bez pozbawienia go jego charakteru jako prawa wspólnotowego i bez zakwestionowania podstaw prawnych, na których opiera się wspólnota (*Costa*)

⁴⁸ Wyrok ETS z 13 listopada 1990 r. C-106/89 *Marleasing v. Comercial Internacional de Alimentacion*, Zb. Orz. 1990, s. I-4135.

⁴⁹ Wyrok ETS z 5 lutego 1963 r. 26/62 *Van Gend and Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen*, Zb. Orz. 1963, s. 3.

⁵⁰ Wyrok ETS z 15 lipca 1964 r. 6/64 *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, Zb. Orz. 1964, s. 585.

- 2) niezależnie od ustawodawstwa państw członkowskich, prawo wspólnotowe może nie tylko nakładać obowiązki na podmioty indywidualne, ale także może przyznawać im prawa, które stają się częścią ich statusu prawnego. Prawa te powstają nie tylko wtedy, gdy traktat tak stanowi wprost, ale również na podstawie jasno sformułowanych obowiązków, jakie traktat nakłada na podmioty indywidualne państwa członkowskie oraz instytucje Wspólnoty (*van Gend en Loos*). Wiąże się z tym zobowiązanie państw członkowskich, aby sądy i organy państw członkowskich dokonywały interpretacji prawa krajowego zgodnie z prawem wspólnotowym⁵¹.

W kolejno wydawanych wyrokach ETS precyzował drogę rozumowań *a fortiori*, prawne następstwa przyjęcia zasady pierwszeństwa, co w efekcie przyniosło wzrost znaczenia tejże zasady⁵². Uwieńczeniem przyjętego przez ETS rozwiązania był wyrok, którym potwierdził prymat prawa pochodnego, do którego zalicza się dyrektywy, wobec każdej, nawet konstytutywnej normy prawa krajowego. Co więcej we wspomnianym wyroku ETS zakazał kwestionowania norm ponadnarodowych przez jakiekolwiek organy państw członkowskich. Według Trybunału zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego ma charakter absolutny⁵³.

⁵¹ W. Bokajła, K. Dziubka (red.), *Unia Europejska. Leksykon integracji*, Wrocław 2004, s. 416.

⁵² Wyrok ETS z 13 lutego 1968 r. 14/68 *Walt Wilhelm i inni v. Bundeskartellamt*, Zb. Orz. 1969, s. 0001.

⁵³ Wyrok ETS z 17 grudnia 1970 r. 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. Orz. 1970, s. 1125.

W ślad za tak przyjętym rozwiązaniem, sądy państw członkowskich mają prawo odmówić zastosowania konstytucji państwa członkowskiego na takiej samej podstawie jak każdego innego przepisu prawa krajowego, będącego w kolizji z prawem wspólnotowy. Co więcej sądy państw członkowskich powinny z własnej inicjatywy odmówić zastosowania określonego przepisu krajowego, który jest w sprzeczności z przepisami prawa wspólnotowego, bez konieczności oczekiwania na uchylenie go przez odpowiednie organy państwa członkowskiego⁵⁴.

Judykatura oraz doktryna prawa europejskiego przyjmują „miękkie stanowisko normatywistyczne”, w ramach którego, mówiąc o relacji prawa wspólnotowego i prawa krajowego, pojęcie „nadrzędności” zastępuje pojęciem „pierwszeństwa stosowania”. Oznacza to, iż nie mamy tutaj zastosowania zasady *lex superior derogat legi inferiori*, lecz pojawia się nowa zasada *lex communae (Europeus) derogat legi internali*⁵⁵.

Zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego jest zasadą prawa wspólnotowego. Państwa członkowskie zobowiązane są w sytuacji kolizji przepisów prawa wspólnotowego z prawem krajowym, do rozstrzygania zgodnie ze wskazaną zasadą.

Zakaz stwierdzenia nieważności lub niezgodności prawa wspólnotowego z prawem krajowym swoje źródło ma w zasadzie pierwszeństwa⁵⁶. Zakaz ten dotyczy każdego organu państw człon-

⁵⁴ J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2003, s. 250.

⁵⁵ A. Kalisz, *Wykładnia i stosowanie...*, s. 104-105; zob. J. Skrzydło, *Konieczne zmiany w prawie polskim w perspektywie współpracy sądów polskich z Trybunałem Wspólnot*, PiP 1998, z. 8, s. 90-91.

⁵⁶ Wyrok ETS z 22 października 1989 r. 314/85 *Foto-Frost*, Zb. Orz. 1987, s. 4199.

kowskich, nie wyłączając sądów. W sytuacji, gdy w trakcie stosowania przepisów prawa pojawi się wątpliwość co do legalności aktu prawa pochodnego, organ państwowy zobowiązany jest do zastosowania zasady pierwszeństwa. Dotyczy to wszystkich przepisów prawa państw członkowskich, bez względu na rodzaj aktu prawnego.

Sąd, który w ramach swojej działalności ma zastosować przepisy prawa wspólnotowego, ma obowiązek zapewnić pełną skuteczność, nie stosując z własnej inicjatywy jakiegokolwiek sprzecznego z nim przepisu krajowego, nawet jeśli wydany był w późniejszym czasie. Sąd nie ma obowiązku występować z wnioskiem o uchylenie przepisu przez ustawodawcę, bądź inny właściwy organ. Przepis taki nie traci więc mocy obowiązującej, nie może jednak być stosowany w danej sprawie, którą ten sąd się zajmuje⁵⁷. Wynika z tego iż zasada pierwszeństwa jest zasadą pierwszeństwa stosowania nie zaś zasadą pierwszeństwa obowiązki⁵⁸.

Problematyka zasady pierwszeństwa prawa wspólnotowego, czy też bezpośredniego stosowania dyrektyw, pojawia w systemie prawa kraju członkowskiego, jest efektem nieprawidłowości związanych z procesem implementacji. Stosowanie dyrektyw charakteryzuje się dwustopniowością, tzn. państwo członkowskie musi w pierwszej kolejności zastosować dyrektywę, co wiąże się z prawotwórczą rolą państwa członkowskiego, aby w drugim etapie móc stosować prawo w praktyce. Pierwszy ze wskazanych etapów polega na modyfikacji, uchylaniu bądź tworzeniu prawa krajowego. Dopiero w oparciu o efekt pierwszego etapu, organy państw członkowskich, w tym sądy,

⁵⁷ Wyrok ETS z 9 marca 1978 r. 106/77 *Amministrazione Della Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*, Zb. Orz. 1978, s. 00629.

w drodze wydawania właściwych aktów prawnych doprowadzą do praktycznego stosowania prawa. Tylko i wyłącznie w sytuacji gdy pomimo upływu terminu wskazanego w dyrektywie państwo członkowskie nie implementuje dyrektywy do regulacji prawa krajowego, bądź też dokona implementacji, jednakże zrobi to w sposób wadliwy, wówczas mamy do czynienia z skutecznością wertykalną. Mówi się w takiej sytuacji o tzw. skuteczności pionowej⁵⁹.

Do regulacji prawa wspólnotowego w państwach członkowskich stosuje się tzw. zasadę bezpośredniego obowiązywania, czyli prawo wspólnotowe wchodzi w życie jako część składowa prawa krajowego, bez konieczności transformacji do porządku krajowego⁶⁰.

Pojawiają się nam na tym poziomie analizy problematyki dyrektyw dwa pojęcia: zasada bezpośredniego stosowania i zasada bezpośredniego obowiązywania. Pojęcia te bywają używane zamiennie, przez niektórych teoretyków prawa rozróżniane jako uzasadnione⁶¹, inni takie rozróżnienie krytykują uznając pojęcia jako równoważne⁶². Europejski Trybunał Sprawiedliwości natomiast jest w tej kwestii niekonsekwentny.

Bezpośrednie obowiązywanie dyrektyw, oznacza iż stanowią one integralną część porządku prawnego państwa członkowskiego, co oznacza iż nie mogą być pomijane w procesie stosowania prawa

⁵⁸ A. Wróbel, *Stosowania prawa...*, s. 112.

⁵⁹ Por. A. Kalisz, *Wykładnia stosowanie i...*, s. 77-78.

⁶⁰ C. Banasiński, *Prawnokonstytucyjne problemy uczestnictwa państwa we Wspólnocie Europejskiej*, PiP 1993, z. 11-12, s. 78.

⁶¹ M. Górka, *Kontrola przestrzegania prawa wspólnotowego przez państwa i podmioty prywatne w Unii Europejskiej*, Toruń 1999, s. 37-38.

⁶² C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. I, Warszawa 2000, s. 560-562.

przez organy państwa członkowskiego⁶³. W sytuacji kolizji prawa wspólnotowego z prawem krajowym, zastosowanie ma zasada bezpośredniego stosowania dyrektywy, a w dalszej kolejności stosowanie zasady bezpośredniej skuteczności (zwana skutkiem bezpośrednim).

7. Podsumowanie

Dyrektywa, będąca wtórnym źródłem prawa wspólnotowego, jest częścią składową tegoż prawa, a poprzez proces implementacji, częścią prawa państw członkowskich.

Dyrektywa jest tylko pośrednim źródłem prawa krajowego. Stąd też wszelkie prawa i obowiązki podmiotów nie wynikają wprost z dyrektywy, tylko z odpowiednich przepisów prawa krajowego, ustanowionego przez uprawnione organy państw członkowskich w drodze implementacji dyrektyw do prawa krajowego.

Poszczególne podmioty mogą się powoływać na przepisy zawarte w dyrektywach, ale tylko i wyłącznie w sytuacji gdy nie zostały one prawidłowo implementowane.

Dyrektywa wiąże państwo, nie zaś podmioty indywidualne.

Dyrektywy przyczyniają się do realizacji określonych celów założonych w Traktacie Wspólnot Europejskich. Nie mają one z założenia wywoływać bezpośrednich skutków w stosunku do osób fizycznych czy też prawnych. Stąd też przyjęte rozwiązanie mające odzwierciedlenie w orzecznictwie ETS, ograniczające bezpośrednie skutki dyrektywy.

⁶³ Por. A. Kalisz, *Wykładnia i stosowanie...*, s. 42.

Założeniem niniejszej publikacji nie była szczegółowa analiza całościowej problematyki związanej z dyrektywami, a przedstawienie podstawowych zagadnień we wskazanym obszarze tematycznym.

Należy stwierdzić iż w Polsce powszechność powoływania się na zapisy dyrektyw w świetle przedstawionego stanu prawnego, i wskazywania bezpośredniego skutku owych przepisów, bywa nadużywana przez podmioty indywidualne.

Czy zawsze można powoływać się na bezpośredni skutek przepisów dyrektywy?

Streszczenie

Dyrektywa jest częścią składową prawa wspólnotowego oraz wtórnym źródłem tegoż prawa. Poprzez proces implementacji dyrektywa jest częścią prawa każdego z państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej. Ze względu na coraz bardziej powszechne powoływanie się osób i podmiotów na zapisy poszczególnych dyrektyw, należy kształtować w tym zakresie wiedzę. Jest to o tyle istotne zagadnienie, że coraz częściej spotykamy się z niewłaściwym postrzeganiem przedmiotowych zagadnień.

Założeniem artykułu nie była szczegółowa analiza całościowej problematyki związanej z dyrektywami, a przedstawienie podstawowych zagadnień we wskazanym obszarze tematycznym. Artykuł wyjaśnia, co to jest dyrektywa, czym się charakteryzuje. Esencją zaś całości rozważań jest ukazanie instytucji bezpośredniego skutku dyrektywy, pośredniej skuteczności, zasady bezpośredniego stosowania i zasada bezpośredniego obowiązywania dyrektywy.

Is it always recommended to refer to a direct effect of a directive?

Abstract

A Directive is a part of EC law and a secondary resource of that law. Due to a process of implementation a directive is a part of a legal system of the EC Member States. Because of more and more common references to directives' provisions, made by private entities, there is a need to shape a knowledge on this issue. It is especially important regarding the fact those issues are often incorrectly understood.

The article does not aim at detailed analysis of the complete range of problems connected to directives, but it aims at presenting basic problems in the area.

The article explains what a directive is and what are its characteristics. The essence of the content is presenting an institution of direct effect of a directive, indirect effect, a rule of direct applicability of a directive.

Krzysztof Jerzy Gruszczyński*

Immunitet jurysdykcyjny państwa w orzecznictwie sądów krajowych i międzynarodowych

1. Wstęp

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie instytucji immunitetu jurysdykcyjnego państwa w praktyce sądów krajowych i międzynarodowych.

Zasada immunitetu suwerennego państwa została wykształcona w prawie międzynarodowym na podstawie orzecznictwa sądów w Europie oraz w Ameryce pod koniec XIX i oparta była na koncepcji nieinterwencji oraz poszanowania suwerenności państw, z którą ściśle wiąże się zasada suwerennej równości państw¹.

* Autor jest adiunktem w Katedrze Prawa Administracyjnego Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

¹ Źródeł teorii immunitetu można znaleźć w dziełach Hugo Grotius (*De Iure Belli ac Pacis Libri Tres*) oraz Emerick de Vattel (*Le Droit des Gens, ou Principes de la Loi Naturelle*), zarys historyczny można znaleźć w artykule G. M. Badr, *State Immunity, An Analytical and Prognostic View*, 1984, s. 9 i n.; należy zauważyć, że stare określenie immunitet suwerenny *sovereign immunity* odzwierciedla pochodzenie doktryny jako indywidualnego atrybutu wyróżniającego głowę państwa, który nie podlegał jurysdykcji sądowej swojego państwa w: H. Kindred, *International Law Chiefly as Interpreter and Applied In Canada*, Emond Montgomery Publications Limited 2000, s. 282; zob. też B.E. Carter & P.R. Trimble, *International Law*, West Law Publishing 1995; H. Damian, *Staatenimmunität und Gerichtszwang*, Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht B. 89/1985; F.A. Mann, *Studies in International Law*, Oxford Clarendon Press; L. Oppenheim, *International Law, A Treatise*, V. I – Peace, Eight Edition edited by H. Latuterpacht, Longmans, Green and Co, London, s. 272; warto zwrócić uwagę na podjętą w ostatnich latach dyskusję teoretyków prawa międzynarodowego nad możliwością opracowania *quasi* konstytucji prawa międzynarodowego karnego, w którym projekcie niezbędna byłaby też próba uregulowania immunitetu jurysdykcyjnego; zob. też B. Fassbender, *The United Nations Charter as Constitution of the International Community*, CJTL 1998, nr 36, s. 529 i n.; R. Uerpmann, *Internationales Verfassungsrecht*, JZ 2001, s. 565 i n.; C. Walter, *Constitutio-*

W związku ze zwiększoną w XX wieku wymianą handlową pomiędzy państwami i stale rosnącą liczbą agencji rządowych, korporacji publicznych oraz innych podmiotów państwowych, sądy krajowe przyjmowały stanowisko, że państwo może ponosić konsekwencje podejmowanych czynności gospodarczych w takim samym zakresie jak każda osoba fizyczna. Państwa, podejmując działania o charakterze gospodarczym, *de facto* stawały się stronami prywatnych umów handlowych, warto chociażby wspomnieć o założeniu w 2007 r. przez Chiny i Brazylię państwowych funduszy inwestycyjnych. Inne podmioty posiadały słabszą pozycję w sporach wynikających z uczestnictwa obcego państwa w transakcjach gospodarczych poza jego terytorium.

Obecnie pojęcie immunitetu państwa oznacza, że państwo i jego organy nie mogą być pozywane przez organy sądowe innego państwa, a także, że własność danego państwa nie podlega zajęciu. Nowoczesna koncepcja immunitetu jurysdykcyjnego wykształciła się w XIX w. Immunitet miał zapewniać poszanowanie suwerenności w sytuacji, gdy majątek, organy, przedstawiciele oraz akty prawne jednego państwa były konfrontowane z suwerennością terytorialną drugiego państwa. W początkach XX wieku pojawiła się koncepcja ograniczonego traktowania immunitetu państwa i wyłączenia z pod jego zakresu pewnego rodzaju działań państwowych o charakterze ekonomicznym. Podstawą do rozwoju tej koncepcji był podział czynności państwa na czynności władcze (*iure imperii*) i czynności o charakterze prywatnym (*iure gestioni* - czynności nie władcze o

nalizing (Inter) national Governance – Possibilities for and Limits to the development of an International Constitutional Law, GYIL 2001, nr 44, s. 170 i n.

charakterze prywatnoprawnym). W czynnościach o charakterze prywatnym państwo działa tak jak pozostałe podmioty prywatnoprawne, ponieważ czynności z tej grupy nie wiążą się z podejmowaniem przez dane państwo, czynności publicznych np. kiedy państwo prowadzi działalność handlową.

2. Definicja immunitetu

Immunitet jurysdykcyjny suwerennego państwa pozwala na zwolnienie obcego państwa spod jurysdykcji cywilnej i egzekucyjnej innych państw. Immunitet obejmuje państwo, jego rząd, funkcjonariuszy państwowych, oraz określone agencje rządowe. Jest on szczególnie związany z immunitetem jurysdykcyjnym sądowej państwa i z immunitetem egzekucyjnym, zabezpieczającym własność obcego państwa przed zajęciem, na podstawie prawomocnego wyroku władz miejscowych².

Immunitet państwa w latach siedemdziesiątych XX wieku zaczął się intensywnie rozwijać w systemach europejskiego prawa krajowego, gdzie pojęcie to oparto na konstrukcji ograniczonego immunitetu państwa, który zaczęto przyznawać pozwanemu państwu tylko w określonych przypadkach.

² Szerzej J. Gilas, *Prawo międzynarodowe*, Toruń Pracownia Duszycki 1999, s. 128; Należy zauważyć, że istnieje różnica teoretyczna pomiędzy immunitetem suwerennym i państwowym, gdzie immunitet suwerenny *sensu stricto* jest przyznawany głowom państwa podczas pobytu za granicą odnośnie ich aktów publicznych, i nie przysługuje on po ustąpieniu ze stanowiska w stosunku do aktów prywatnych; ten rodzaj immunitetu *ratione personae* jest prawie analogiczny do immunitetu dyplomatycznego zob. też sprawę *Ex-King Farouk of Egypt v. Christian Dior*, ILR 1957, nr 24, s. 228; odmiennie jest uregulowana pozycja przedstawicieli organizacji międzynarodowych, którym immunitet jurysdykcyjny w stosunku do działań podejmowanych w zakresie pełnionych obowiązków przysługuje nawet po opuszczeniu miejsca pracy, zob. też sprawę *Zoernsch v. Waldock* [1964] 1 W.L.R. 675.

W Europie w latach sześćdziesiątych pojawiła się koncepcja opracowania konwencji, która regulowałaby kwestie związane z immunitetem jurysdykcyjnym. Zajął się tym problemem Rada Europy, która podjęła prace nad Europejską Konwencją o Immunitecie Państwa, podpisaną 1972 r. w Bazylei (dalej Konwencja). Konwencja ta we wstępie zawierała określenie immunitetu jurysdykcyjnego państwa. Wychodzi ona z założenia, że immunitet jurysdykcyjny funkcjonuje, ale istnieje szereg przypadków, kiedy państwo nie może się na niego powołać, m.in. państwo nie może powołać się na immunitet, jeżeli zobowiązało się do poddania jurysdykcji w umowie międzynarodowej albo wyraziło na to zgodę po powstaniu sporu.

Konwencja potwierdza istnienie immunitetu, ale przewiduje, że nie przysługuje on m.in. w sytuacji, kiedy państwo zgodzi się poddać jurysdykcji obcego sądu, postępowanie dotyczy jakiegokolwiek działalności handlowej, rozprawa dotyczy śmierci lub szkody osobistej, sprawa dotyczy szkody lub utraty własności, czy też postępowanie dotyczy roszczeń państwa do własności z tytułu spadkobrania lub darowizny.

Według tej Konwencji, jeżeli sprawa przed sądem danego państwa dotyczy innych kwestii niż te wyżej wskazane, państwu przysługuje immunitet. Poza tym Konwencja ta zawiera przepisy procesowe, przepisy o skuteczności orzeczeń wydanych przeciwko państwu. W art. 33 wspomnianej Konwencji stwierdzono wyraźnie, że nawet, jeśli państwo przegra sprawę z katalogu spraw, w których immunitet mu nie przysługuje, to egzekucję można wykonać, jeśli wyrazi ono na nią pisemną zgodę. Widzimy, że Konwencja ta dotyczy tak naprawdę immunitetu jurysdykcyjnego, a nie egzekucyjnego.

Doktryna zwraca uwagę na szczególne znaczenie katalogu wyjątków, jaki ustala ta Konwencja. Jej przepisy obowiązują tylko między państwami, które są jej stronami (Austria, Belgia, Cypr, Holandia, Luksemburg, Niemcy, Szwajcaria, Wielka Brytania). Protokół dodatkowy przewiduje utworzenie specjalnego europejskiego trybunału do spraw immunitetu, który nigdy nie powstał. Trybunał ten zgodnie z ustaleniami Konwencji ma rozwiązywać spory powstałe między państwami na tle stosowania i interpretacji Konwencji.

Warto zaznaczyć, że problemem immunitetu zajęła się Komisja Prawa Międzynarodowego ONZ, która w 1991 r. przyjęła ostateczny tekst projektu Konwencji o Immunitacie Jurysdykcyjnym Państw i Ich Majątku. Zgromadzenie Ogólne ONZ 2 grudnia 2004 r. przyjęło konwencję o immunitacie jurysdykcyjnym państwa i jego majątku, do której przystąpiło 28 państw. Jednakże nie weszła ona w życie ze względu na nie spełnienie wymogu formalnego (progu ratyfikacyjnego określonego na 30 państw).

3. Praktyka sądów czeskich

Jednym z nielicznych państw Unii Europejskiej będącym zwolennikiem doktryny immunitetu absolutnego jest Republika Czech. Artykuł 10 Konstytucji Republiki Czech z 2000 r. stanowi, że traktaty międzynarodowe, ratyfikowane przez Czechy, są częścią krajowego systemu prawnego, a w sytuacji konfliktu postanowień umów międzynarodowych z prawem wewnętrznym to traktaty mają moc wiążącą. Przyjętą praktyką jest umieszczanie w umowach dwustron-

nych klauzuli zrzeczenia się immunitetu³. W orzeczeniu z 1987 r.⁴ Sąd Najwyższy Czechosłowacji uznał, że misja dyplomatyczna jako organ suwerennego państwa nie może być pozwana przed sądami krajowymi. Obce państwo może przystąpić do postępowania jedynie w wypadku uprzedniego dobrowolnego zrzeczenia się przysługującego mu immunitetu jurysdykcyjnego. W ocenie sądu zrzeczenie się przez państwo immunitetu jurysdykcyjnego nie oznacza zrzeczenia się immunitetu egzekucyjnego.

W sprawie *Petr Roith v. Embassy of the Republic of South Africa*⁵ z 1995 r. sąd apelacyjny dla miasta Pragi orzekł, że misja dyplomatyczna nie jest ani osobą fizyczną ani prawną i dlatego nie posiada zdolności prawnej do przystąpienia do sprawy. Nawet, jeżeli

³ Stronami umowy dwustronnej między Kanadą i Czechami, Republika Czech jest gwarantorem pożyczki dla firmy AERO Vodochody, kredytobiorca oraz Canadian Imperial Bank of Commerce (działający jako agent) Československá Obchodní Banka (bank komercyjny, będący agentem firmy AERO), które zobowiązały się na nie powoływanie na immunitet jurysdykcyjny w jakimkolwiek postępowaniu wynikającego z naruszenia postanowień umowy. Umowa ta przewiduje, że kompania i gwarant pożyczki wyrażają zgodę na zrzeczenie się immunitetu jurysdykcyjnego oraz egzekucyjnego, a zakres zrzeczenia się z art. 12.14 jest zgodny z przepisami amerykańskiej ustawy o immunitecie FSIA. Jednocześnie strony potwierdzają, że działania objęte tym zob.ozumieniem są hadlowymi z natury stosownie do takiej oceny zawartej w FSIA, i strony zobowiązują się nie podważać takiego charakteru podejmowanych działań.

⁴ Orzeczenie Sądu Najwyższego Republiki Czech The Supreme Court of the Czechoslovak Socialist Republic (Nejvyšší soud Ěskoslovenské socialistické republiky) / Opinion Cpjf 27/86 published as Rc 26/1987 27 August 1987 w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI)*, Note du Secrétariat préparée par la Direction Générale des Affaires Juridiques <http://www.coe.int/cahdi>

⁵ *Petr Roith v. Embassy of the Republic of South Africa* Czech Republic Superior Court in Prague / decision of 31 August 1995, No. 10 Cmo 418/95-16, potwierdzająca wcześniejsza orzeczenie okregowego sądu gospodarczego dla miasta Pragi z 8 marca 1995r., No. 81 Ro 1618/94-8. w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI)*, Note du Secrétariat préparée par la Direction Générale des Affaires Juridiques <http://www.coe.int/cahdi>.

przyjąć, że misja mogłaby być osobą prawną, to zgodnie z art. 47 Ustawy o Międzynarodowym Prawie Prywatnym No. 97/1963 sądy krajowe nie posiadają jurysdykcji *in persona*. Ten sam sąd w innej sprawie *General Health Insurance Company of the Czech Republic v. Embassy of the State of Palestine*⁶ z 1997r., uznał, że zgodnie z normami prawa krajowego nie posiada jurysdykcji nad Palestyną.

4. Immunitet suwerena w praktyce sądów polskich

Zwolennikiem immunitetu absolutnego jest także Polska, w której prawie wewnętrznym brak jest uregulowania zwolnienia państw obcych spod jurysdykcji krajowej. Jest mało prawdopodobne, żeby Polska, nowy członek Unii Europejskiej, ratyfikowała w najbliższym czasie Europejską Konwencję o Immunitacie Państwa z 1972 r. (*European Convention on State Immunity*). W praktyce sądowej stosuje się doktrynę immunitetu absolutnego wyrażającego zasadę zwyczajowego prawa międzynarodowego, która stanowi, że żadne suwerenne i niepodległe państwo jako podmiot prawa międzynarodowego nie jest podporządkowane prawu innego państwa⁷. Sądy niższych instancji w przyznawaniu immunitetu obcemu państwu opierały się

⁶ *General Health Insurance Company of the Czech Republic v. Embassy of the State of Palestine* Czech Republic District Court for Prague 6 case No. E 1426/97 Judgment of 15 December 1997 w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités* réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI), Note du Secrétariat préparée par la Direction Générale des Affaires Juridiques <http://www.coe.int/cahdi>.

⁷ W literaturze polskiej występuje pogląd, że państwo obce nie korzysta z immunitetu w zakresie swoich czynności dokonywanych *iure gestionis*, szerzej W. Siedlecki, *Powództwo obcego państwa i przeciw obcemu państwu przed sądami polskimi*, „Palestra”, 5/1936, s. 451; zob. też E. Wengerek, *Immunitet egzekucyjny państw obcych*, „S P”, 17/1967, s. 124; H. De Fiumel, *Prawnomiędzynarodowa odpowiedzialność majątkowa państw*, Ossolineum 1979; Polska ratyfikowała Konwencję Brukselską z 1926 r. i Protokół w 1933 r. Po II Wojnie Światowej rząd zdecydował się na odstąpienie, do której przystąpił ponownie w 1976 r.

na art. 1111 § 1 pkt 1 k.p.c., które to podejście zostało skrytykowane przez Sąd Najwyższy⁸. Przed II Wojną Światową Sąd Najwyższy zgodnie z zasadą wzajemności zawartą w art. 5 k.p.c. przyznał pozwanemu immunitet w sprawie z 1927 r. przeciwko Skarbowi Państwa Czechosłowacji. W sprawie *Fajana przeciwko Delegacji Handlowej Rosji* z 1928 r. Sąd Najwyższy postanowił, że z uwagi na komercyjny charakter działań obcego podmiotu na terytorium Polski, pozwanemu immunitet nie przysługuje⁹. Ponownie SN zajął się problemem immunitetu w orzeczeniu z 1937 r. w sprawie przeciwko *in re Miastu Berlin i Skarbowi Państwa Niemiec*¹⁰, w którym orzekł, że pozwane organy obcego państwa nie były zaangażowane w działania o charakterze prywatnoprawnym i że powództwo przeciwko obcemu państwu jest niemożliwe w sytuacji, kiedy inne sądy krajowe państwa pozwanego przyznają immunitet jurysdykcyjny.

⁸ Sprawa (I PKN 562/99), w której stwierdzono, że praktyka sądów, wywodząca immunitet z art. 1111 kodeksu postępowania cywilnego jest błędna, w: A. Wyrozumska, *Polskie sądy wobec immunitetu państwa obcego*, „PiP”, 3/2000, s. 33 i n. Wiążące w tej materii są nieliczne orzeczenia SN, które mają wpływ na praktykę sądów niższej instancji.

⁹ SN w wyroku z 1925 r. w oparciu o zasadę równości państw i wynikający z niej immunitet stwierdził, że żadne państwo nie może sądzić innego państwa, „Orzecznictwo Sądów Polskich” t. V. 1925, nr 118; szerzej S. Sucharitkul, *State Immunities and Trading activities in International Law*, New York Praeger 1959, s. 149; sprawa *Fajan przeciwko Delegacji Handlowej Rosji* orzeczenie SN z 2 marca 1926 r. R 133/26, gdzie postanowiono, że wyjątki od zasady immunitetu jurysdykcyjnego mogą mieć miejsce tylko w razie wyraźnego przepisu prawa narodów, w razie dobrowolnego poddania się jurysdykcji sądu krajowego oraz w sprawach dotyczące prawa rzeczowego na nieruchomościach, w: T. Ereciński J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, Wydawnictwo Prawnicze PWN Warszawa 2000, s. 172-173; zob. Orzecznictwo Sądów Polskich 1926, t. V, poz. 418 z głosami J. Trammera i L. Babińskiego, zob. Ciszewski J., *Immunitet jurysdykcyjny państw obcych*, „Stosunki Międzynarodowe”, 1-2/2000, s. 127.

¹⁰ Orzeczenie z 31 lipca 1937r., CII 413/37 szerzej I. Sinclair, *The Law of Sovereign Immunity. Recent Developments*, RdC 1980, Tome 167, *passim* zob. też T. Ereciński J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie...*, s. 172-173.

W okresie powojennym w orzeczeniu z 14 grudnia 1948 r. w sprawie *Aldona S. przeciwko Wielkiej Brytanii*, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że zagadnienie jurysdykcji sądów polskich nad państwami obcymi nie może być oparte nad przepisach art. 4 i 5 starego k.p.c.¹¹, i orzekł, że pojęcie obcego państwa nie odpowiada definicji cudzoziemca i nie można stosować w stosunku do niego przepisu art. 5 k.p.c. (obecnie art. 1111 § 1 pkt 3), inna jest bowiem podstawa prawna immunitetu sądowego obcego państwa, a inna przedstawicieli dyplomatycznych. W uzasadnieniu stwierdzono, że przy rozstrzyganiu kwestii dotyczących immunitetu sądowego państw obcych należy się oprzeć na ogólnych zasadach prawa międzynarodowego publicznego, wśród których najistotniejszą jest zasada wzajemności między państwami, polegająca na wydaniu decyzji o uzależnieniu przyznania immunitetu od ustalenia wzajemności w tym przedmiocie między Polską a innym państwem¹². Sąd wyjaśnił, że biorąc pod uwagę konsekwentne stosowanie przez sądy Wielkiej Brytanii immunitetu jurysdykcyjnego suwerennego państwa, obejmującego także Polskę, sąd nie jest władny rozpatrywać powództwo, uwzględniający nawet fakt, że przedmiotem sporu jest przedsiębiorstwo brytyjskie¹³.

W swoim orzeczeniu z dnia 26 marca 1958 r., Sąd Najwyższy w sprawie *Zdzisław, Małgorzata i Anna P. przeciwko J. i Konsulatowi Francji w Krakowie*, orzekł, że zgodnie z normami prawa międzynarodowymi, nie jest dopuszczalne pozwanie przed sąd obcego pań-

¹¹ Zob. sprawa: *Immunity of Germany in Poland*, Annual Digest 1935-1937, V. 8, Case No. 95, s. 239 w: I. Sinclair, *The Law...*, s. 206.

¹² *Aldona S. przeciwko Wielkiej Brytanii*, Orzeczenie SN z 14.12.1948 r., C 635/48 w: PiP 1949, nr 5, s. 119; ILR 1957 s. 223; zob. I. Sinclair, *The Law...*, *passim*.

stwa i podkreślił konieczność stosowania zasady wzajemności¹⁴. W wyroku sąd, odrzucając pozew wskutek braku jurysdykcji, ustalił m.in., że: „Zagadnienie to, nierozstrzygnięte w kodeksie postępowania cywilnego, było przedmiotem rozważań tak w nauce procesu cywilnego jak i w orzecznictwie. Z rozważań tych wynika jednolite stanowisko zasadnicze, że państwo nie może wykonywać władzy jurysdykcyjnej nad innym państwem. Różnice wyłaniają się jedynie w kwestii dopuszczalności od powyższej zasady wyjątków”¹⁵. Należy odnotować komentarz C. Berezowskiego w głosie do orzeczenia, który zwrócił uwagę na rezolucję Instytutu Prawa Międzynarodowego z 1954 r., uznającą immunitet państwa tylko w sporach dotyczących aktów państwa dokonanych w wykonaniu władzy suwerennej¹⁶.

Warto zwrócić uwagę na orzeczenie Sąd Najwyższego z dnia 25 marca 1987 r. *Maria B.-L. przeciwko Instytutowi Kulturalnemu Austrii* dotyczącego wypowiedzenia pracy przez Instytut Kultury Austrii, w którym sąd powołując się na swoje wcześniejsze orzeczenia z 1948 r. i z 1958 r., przesądził, że obce państwo korzysta z immunitetu

¹³ I. Sinclair, *The Law...*, *passim*

¹⁴ Zdzisław, Małgorzata i Anna P. przeciwko J. i Konsulatowi Francji w Krakowie, Orzeczenie SN z 16.03.1958 r., 2 RC 172/56, „OSPİKA”, 6/1956, poz. 160, z głosem C. Berezowskiego, PiP 1960, nr 2, s. 327, z omówieniem W. Siedleckiego w „Przeglądzie Orzecznictwa”, NP 6/1960, s. 327, ILR 26/1958, s. 178. w: T. Ereciński, J. Ciszewski, *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego. Część trzecia, Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*, wyd. 2, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003, s. 122.

¹⁵ Orzeczenie SN z 16.03.1958 r., 2 CR 172/56, „OSPİKA”, 6/1956, poz. 160, z głosem C. Berezowskiego, PiP 1960, nr 2, s. 327 i n; dokładną analizę polskiej legislacji oraz orzeczenie sądów dotyczącej immunitetu suwerennego państw obcych przekazano 17 lipca 1979 r. do Sekretariatu ONZ, zob. *Analysis of Polish Domestic legislation and decisions of National Tribunals regarding Jurisdictional Immunities Status and their property, transmitted by that Government to the Secretariat on July 17 1979*, [w:] United Nations Legislative Series, *Materials on Jurisdictional Immunities Status and their property*, New York 1982, s. 90-91.

tu w zakresie swoich czynności i podkreślił, że uregulowania procedury cywilnej nie pozwalają na pozwanie przed polski organów obcego państwa¹⁷. Sąd przyznał immunitet na zasadzie wzajemności, w oparciu o praktykę Austrii co do poszanowania suwerenności Polski przed sądami krajowymi. Należy podkreślić, że w praktyce sądowej Austrii stosuje się od wielu lat teorię ograniczonego immunitetu jurysdykcyjnego i trudno byłoby oczekiwać od niej uprzywilejowanego traktowania innych państw opartego na zasadzie wzajemności.

Podobne stanowisko do poprzednich wyroków SN zajął Sąd Rejonowy w Warszawie, który w orzeczeniu z dnia 16 marca 1992 r. w sprawie *Elżbieta K przeciwko Ambasadzie Szwajcarii*, odrzucił pozew wskutek braku jurysdykcji, ponieważ działania misji dyplomatycznej zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego, podlegają suwerennej władzy Szwajcarii¹⁸. Ten sam sąd przyjął identyczne ustalenia w sprawie *Sławomir S. przeciwko Chińskiej Republice Ludowej* z 27 kwietnia 1998 r. odrzucając zarzut powoda, że Ambasada Chin w Warszawie nie powinna korzystać z immunitetu zgodnie z art. 1111 § 1 pkt 3 k.p.c. i uznał, że pracownicy jako przedsta-

¹⁶ Szerzej J. Ciszewski, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 18 marca 1998 r.*, „Palestra”, 1999, s. 202.

¹⁷ Orzeczenie z dnia 25 marca 1987 r. SN w sprawie *Maria B.-L. przeciwko Instytutowi Kulturalnemu Austrii* w: A. Wyrozumska, *The State Immunity in the Practice of Polish Courts*, Polish Yearbook of International Law 1999-2000, s. 77; zob. też R. Sonnenfeld, *Immunitet jurysdykcyjny państw i ich własności: Projekt Konwencji przedłożonej przez Specjalnego Sprawozdawcę KPM ONZ w 1990 r.*, PISM, Warszawa 1990, s. 11;

¹⁸ *Elżbieta K. Przeciwko Ambasadzie Szwajcarii* Orzeczenie Sądu Rejonowego dla Miasta Warszawy z 16 września 1992 r., VII P 1232/92., w: Anna Wyrozumska, *Polskie sądy*, s. 33 i n.

wiciele ambasady uprawnionej do reprezentacji państwa za granicą są wyłączeni spod jurysdykcji sądu¹⁹.

W orzeczeniu z 18 marca 1998 r. Sąd Najwyższy w sprawie *Marta M. przeciwko Konsulatowi Generalnemu Republiki Federalnych Niemiec*²⁰ rozważał sprawę roszczenia powódki o wadliwe, jej zdaniem, rozwiązanie umowy o pracę przez Konsulat Generalny Niemiec w Krakowie i ustalił, że immunitet jurysdykcyjny przysługuje nie tylko przedstawicielom dyplomatycznym, ale również misji państwa, które ta misja reprezentuje. Pozew powódki, ze względu na brak jurysdykcji państwowej został odrzucony przez Sąd Rejonowy, a Sąd Wojewódzki oddalił zażalenie powódki, podkreślając, że zgodnie z art. 31 Konwencji Wiedeńskiej przedstawicielstwo dyplomatyczne obcego państwa korzysta z immunitetu jurysdykcyjnego²¹. Następnie Sąd Najwyższy oddalił kasację od postanowienia Sądu Wojewódzkiego. Sąd Najwyższy oparł tu immunitet państwa obcego na określonym przepisie prawa pisanego, a nie jak to było w dotychczasowej praktyce – na normie zwyczajowej²². W uzasadnieniu

¹⁹ *Sławomir S. przeciwko Chińskiej Republice Ludowej*, Orzeczenie Sądu Rejonowego dla Miasta Warszawy z 27 kwietnia 1998 r., VII P 564/98., zob. sprawę *Anna* z 27 kwietnia 1998 r. odrzucając zarzut w: A. Wyrozumska, *The State...*, s. 86.

²⁰ *Marta M. przeciwko Konsulatowi Generalnemu Republiki Federalnych Niemiec* Postanowienie SN z 18 marca 1998 r. i PKN 26/98 „OSNAPiUS”, 5/1999, poz. 172, w: J. Ciszewski, *Glosa do...*, s. 202 i n., zob. też głosę J. Skrzydły, „PiP”, 10/1999, s. 108 i n.;

²¹ Teza orzeczenia: „Korzystanie przez przedstawiciela dyplomatycznego z immunitetu od jurysdykcji cywilnej i administracyjnej państwa przyjmującego obejmuje także placówka dyplomatyczna, będąca pracodawcą.”, Postanowienie SN z 18 marca 1998 r. i PKN 26/98 „OSNAPiUS”, 5/1999, poz. 172, w: „Palestra”, 9-10/1999, s. 202 z głosem J. Ciszewskiego, „PiP”, 10/1999, s. 108 i n. z głosem J. Skrzydły.

²² Postanowienie Sądu Najwyższego – II UKN 750/99 – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 11 stycznia 2000 r., OSP 18 września 2000 r., s. 581, z głosem J. Ciszewskiego.

wyrażono pogląd²³, że przedstawiciele obcych państw nie podlegają jurysdykcji sądów krajowych na podstawie przysługujących uprawnień wynikających z immunitetu dyplomatycznego, immunitetu konsularnego oraz umów i zwyczajów międzynarodowych.

W przeciwieństwie do poprzedniej, wieloletniej praktyki, w kontrowersyjnym orzeczeniu z 11 stycznia 2000 r. Sąd Najwyższy odmówił uwzględnienia zarzutu immunitetu podniesionego przez ambasadę obcego państwa²⁴. Sąd Najwyższy, kwestionując zasadę pełnego immunitetu państwa, postanowił uchylić postanowienie Sądu Rejonowego – Sądu Pracy dla Warszawy Pragi z dnia 8 grudnia 1997 r., który odrzucił zarzut powoda, że obce państwo nie powinno korzystać z immunitetu²⁵. Sąd Wojewódzki - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych postanowieniem z 8 grudnia 1998 r. oddalił zażalenie powoda i uznał, że art. 6 § 2 kodeksu pracy i postanowienia umowy o pracę nie uchylają immunitetu jurysdykcyjnego z art. 1111 § 1 pkt 1 k.p.c., od którego powód złożył kasację. Sąd Najwyższy przyjął, że powołany artykuł dotyczy tylko immunitetu przedstawiciela dyplomatycznego, a nie immunitetu państwa obcego oraz stwierdził, że tej problematyki nie reguluje k.p.c. i nie podzielił

²³ Zastrzeżenia wyrazili m.in. A. Wyrozumski, *Polskie sądy...*, s. 31, T. Ereciński, J. Ciszewski, *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 125 oraz J. Skrzydło, *Glosa, „PiP”*, 10/1999, s. 111.

²⁴ Teza orzeczenia: „Polskim sądom pracy przysługuje jurysdykcja z powództwa obywatela polskiego przeciwko ambasadzie o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia umowy o pracę” – postanowienie SN z dnia 11 stycznia 2000 r., 1 PKN 562/99, „OSNAPiUS”, 19/2000, poz. 723, z głosem J. Ciszewskiego, „Palestra”, 11-12/2000, s. 213 ; za przyznaniem ograniczonego immunitetu opowiada się m.in. Kazimierz Piaseczki, szerzej K. Piaseczki, *Kodeks Postępowania Cywilnego, Komentarz*, t. II, Warszawa 1997, s. 1301, twierdzący, że można bronić poglądu, iż państwo obce nie korzysta z immunitetu jurysdykcyjnego w zakresie *acta iure gestionis*.

²⁵ J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, *passim*.

wykładni zawartej w swoim wcześniejszym orzeczeniu z dnia 18 marca 1998r. Niedostatkami jest pominięcie w postanowieniu roli umów i zwyczaju międzynarodowego, przeglądu ustawodawstwa oraz praktyki sądowej innych państw w kształtowaniu immunitetu²⁶.

Niezależnie od traktowania go (państwa) tak jak cudzoziemca można uznać w ślad za orzeczeniami Sądu Najwyższego, że obce państwo korzysta z immunitetu na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego i nie można stosować podległości jurysdykcji w stosunku do powództw wzajemnych ani też dopuszczalności prowadzenia egzekucji, z wyjątkiem, kiedy państwo w sposób wyraźny zrzeka się immunitetu suwerena. Zwolnienie spod polskiej jurysdykcji państwowej dotyczy spraw cywilnych określonych w art. 1 i 2 k.p.c. i wydaje się, że niedopuszczalne jest zgłoszenie wniosku o wydanie zarządzenia tymczasowego w postępowaniu zabezpieczającym (art. 730 i n. k.p.c.). wobec innego państwa²⁷.

Ocena sytuacji, w których państwo obce nie będzie korzystać z immunitetu jurysdykcyjnego – do czasu opracowania własnej ustawy o immunitetach, uwzględniającej praktykę legislacyjną innych państw - powinna podlegać praktyce sądowej. Warto podkreślić, że w polskim prawie przewidziano w art. 1116 k.p.c. możliwość zwrócenia się przez sąd orzekający do ministra sprawiedliwości o wyda-

²⁶ Kodeks postępowania cywilnego reguluje kwestię immunitetu dyplomatycznego i wobec braku normatywnego określenia immunitetu państw można pokusić się o stosowanie *a simili* art. 1111 paragraf 1 punkt 3 odnośnie wyłączeń obcego państwa spod jurysdykcji.

²⁷ Zob. też W. Siedlecki, *Powództwo obcego państwa i przeciw obcemu państwu przed sądami polskimi*, „Palestra”, 5/1936, s. 451; E. Wengerek, *Immunitet egzekucyjny państw obcych*, „S P”, 17/1967, s. 124; H. De Fiumel, *Prawno-międzynarodowa odpowiedzialność majątkowa państw*, Ossolineum 1979.

nie opinii dotyczącej stosowania przepisów regulujących wyłączenie spod jurysdykcji sądowej.

Większość spraw rozpatrywanych przez sądy powszechne i Sąd Najwyższy dotyczyły roszczeń z umów o pracę między obywatelami polskimi a misjami dyplomatycznymi państw obcych w Polsce i w praktyce sądowej brak jest wypracowanego *modus operandi*.

5. Pozycja immunitetu państwa w Portugalii

Innym państwem europejskim stosującym zasadę immunitetu absolutnego jest Portugalia. Jej Sąd Najwyższy (*Supremo Tribunal de Justica*) w orzeczeniu z dnia 11 maja 1984 w sprawie *A v. Ambassador in Portugal Brazilian Embassy*²⁸ o wypłatę przez ambasadę Brazylii w Lizbonie zaległego wynagrodzenia, orzekł, że zgodnie z powszechnie akceptowaną zasadą międzynarodowego prawa zwyczajowego i stosownie do starej maksymy „*par in parem non habet*

²⁸ Sprawa *A v. Ambassador* - Supremo Tribunal de Justiça Judgment of 11 May 1984 Boletim do Ministério da Justiça, 1984, No. 337 w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI)*; inne sprawy: *António e Castro v. Estado Brasileiro*, District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 6 July 1983, *Colectânea de Jurisprudência*, 1983, No. VIII-4 sąd orzekł, że immunitet obejmuje także szob.y pracownicze, których poprawnym forum jest droga dyplomatyczna, ten sam sąd potwierdził takie stanowisko w późniejszej sprawie *Bernardette Bravo v. Republic of Zaire* wyrok z 12 July 1989 *Colectânea de Jurisprudência*, 1989, No. XIV-4, gdzie stwierdzono, że sądy krajowe nie są kompetentne do rozstrzygania umów o prace i raz jeszcze w sprawie *Anabela Catarina Ramos et al. (individuals) v. US Government (State)* District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 4 May 1994; *Aurêlio Moreira de Sousa v. Consulado Geral de Espanha no Zó.to*, District Court (Tribunal da Relação do Zó.to) – Appeal Judgment of 5 I 1981, *Colectânea de Jurisprudência*, 1981, No. VI-1, w sprawie tej stwierdzono, że immunitet obejmuje nie tylko działania *ius imperii* ale również sprawy w których obce państwo działa jako osoba fizyczna; *United States of America (State) v. Companhia Zó.tuguessa de Minas, SARL*, Supreme Court (Supremo Tribunal de Justiça) – Appeal Judgment of 27 II 1962, Boletim do Ministério da Justiça, 1962, No. 114, gdzie SN potwierdził stosowanie doktryny

jurisdictionem”, obcemu państwu przysługuje immunitet przed sądem krajowym. Generalna praktyka państw, zdaniem sądu, akceptowana jako prawo może stanowić podstawę powstania normy międzynarodowego prawa zwyczajowego. W sprawie *Carlos Manuel Flores Andre and Miguel Carlos Parada Andre v. Spanish Institute in Lisbon*²⁹ z 1987 r. *Supremo Tribunal de Justicia* postanowił, że szkoła prowadzona przez instytut kulturalny obcego państwa jest agencją rządową i podlega jurysdykcji sądów. Rok później sąd okręgowy *Tribunal da Relação de Lisboa* w podobnej sprawie z 1988 r. *Maria Cristina Silva v. Spanish Insitute, Spanish Embassy and Spanish Foreign School*³⁰ uznał, że zgodnie z międzynarodowym prawem publicznym Hiszpania nie podlega jurysdykcji sądów Portugalii. W orzeczeniu Sąd Najwyższy w sprawie *Rosa de Jesus Lourenço Barros Fonseca v. Gilbert Buddig Larren and Madeleine Laurent Larren*³¹ z 1991r. można zauważyć pewne odejście od immunitetu

immunitetu absolutnego w większości spraw z wyłączeniem sytuacji wyraźnego zrzeczenia się immunitetu przez pozwaną stronę.

²⁹ *Carlos Manuel Flores Andre and Miguel Carlos Parada Andre v. Spanish Institute in Lisbon* Supremo Tribunal de Justiça Judgment of 17 June 1984 Boletim do Ministério da Justiça, 1987, No. 368 [w:] *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités* réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI).

³⁰ *Maria Cristina Silva v. Spanish Insitute, Spanish Embassy and Spanish Foreign School* Tribunal da Relação de Lisboa Judgment of 4 May 1994, unpublished [w:] *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités* réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI), inne sprawy: *Maria Aparecida Pereira de Melo Cunha Brazão v. Brazilian Embassy and Republic of Brazil*, District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 13 December 2000 Boletim do Ministério da Justiça, 2000 *Jorge Manuel Nunes Marques v. Saudi Arabia Embassy*, District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 23 II 2000 Boletim do Ministério da Justiça, 2000.

³¹ Sprawa *Rosa de Jesus Lourenço Barros Fonseca* (individual) v. *Gilbert Buddig Larren and Madeleine Laurent Larren* (French Diplomats) Supreme Court (Supremo Tribunal de Justiça) – Appeal 30 January 1991 Boletim do Ministério da Justiça, 1991, No. 403 w *PROJET PILOTE DU CONSEIL DE L'EUROPE SUR LA*

absolutnego, kiedy sąd stwierdził, że immunitet przyznawany przedstawicielom misji dyplomatycznej obejmuje tylko ich działania publiczne, a akty prywatne takiej ochronie nie podlegają. Później w 1997 r. Sąd Najwyższy w sprawie *Manuel Ventura Arroja v. Republic of Bolivia*³² orzekł, że immunitet jest ograniczony do *acta iure imperii* i uznał działania konsula za wykonywanie funkcji publicznych, którym immunitet przysługuje. Sąd okręgowy zdecydował w sprawie *Jorge Manuel Nunes Marques v. Saudi Arabia Embassy*³³ z 2000 r., że nie może rozstrzygać sporu przeciwko ambasadzie Arabii Saudyjskiej, ponieważ państwo to nie zrzekło się immunitetu, a ambasador sprzeciwił się rozpatrywaniu skargi przed sądem portugalskim.

Zgodnie z art. 8(1) Konstytucji Portugalii³⁴ zasady międzynarodowego prawa zwyczajowego stanowią integralną część systemu prawa wewnętrznego a immunitet jurysdykcyjny państwa jest uwa-

PRATIQUE DES ETATS RELATIVE AUX IMMUNITES, Note du Secrétariat préparée par la Direction Générale des Affaires Juridiques 27e réunion Strasbourg, 18-19 mars 2004.

³² *Manuel Ventura Arroja (individual) v. Republic of Bolivia (State)* Supreme Court (Supremo Tribunal de Justiça) – Appeal Judgment of 4 February 1997 Boletim do Ministério da Justiça, 1997, No. 464, do podobnego wniosku doszedł sąd okręgowy w Lizbonie, który w sprawie *Rui Manuel do Couto Mendes Valada (individual) v. Popular Republic of Angola (State)* o District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal.

Judgment of 5 March 1998 Colectânea de Jurisprudência, 1998, No. XXIII-2, orzekł, że zasada immunitetu jurysdykcyjnego nie ma zastosowania do prywatnych kontraktów ale wszelkie działania suwerena *ius imperii* są chronione tym przywilejem. Ten sam sąd w sprawie *Maria Aparecida Pereira de Melo Cunha Brazão (individual) v. Brazilian Embassy and Republic of Brazil (State)* District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 13 December 2000, dotyczącej szob.u pracownicze-go zawęził zakres immunitetu do działań *iure imperii*.

³³ *Jorge Manuel Nunes Marques v. Saudi Arabia Embassy*, District Court Tribunal da Relação de Lisboa – Appeal Judgment of 23 II 2000 Boletim do Ministério da Justiça, 2000.

³⁴ Tekst Konstytucji Zob.tugalii zawarty jest w: ILR 1993, t. 116, s. 625. zob. też Correira S., *Zob.tugals Stellung zur Frage der Staatenimmunität*, AVR 1996, nr 34.

żany za fundamentalną zasadę prawa międzynarodowego. Teoria immunitetu ograniczonego dokonuje podziału między *acta iure gestionis* i *iure imperii*, jednakże międzynarodowa praktyka immunitetu różni się pomiędzy państwami i nie można stwierdzić, że teoria ograniczonego immunitetu została powszechnie zaakceptowana. Portugalia uznaje teorie immunitetu ograniczonego tylko w roszczeniach przeciwko obcemu państwu w sprawach o nieruchomości. Na uwagę zasługuje orzeczenie sądu odwoławczego w Lizbonie z 2000r, które odwołuje się do doktryny immunitetu ograniczonego W sprawie *A. v. Islamic Republic of Pakistan*³⁵ z 2004 r. *Tribunal da Relação de Lisboa* postanowił, że pomimo akceptacji immunitetu jurysdykcyjnego jako fundamentalnej zasady prawa międzynarodowego, to zakres jego stosowania należy ograniczyć do działań władczych (*iure imperii*) i tylko w sytuacji, kiedy obce państwo wykonuje funkcje publiczne.

6. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości

Głównym zadaniem ETS jest czuwanie nad przestrzeganiem przez państwa członkowskie prawa unijnego i realizowaniem przez nie postanowień traktatowych. Trybunał za pośrednictwem dokonywanych wykładni prawa, wydawanych orzeczeń i stanowionych przepisów prawa wpływa również na europejski proces inte-

³⁵ *A. v. Islamic Republic of Pakistan* Tribunal da Relação de Lisboa Judgment of 23 June 2004, unpublished w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités* réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI).

gracji. Interpretacja istniejącego prawa pozwala skutecznie je wdrażać na poziomie wspólnotowym³⁶.

Warto zapoznać się z orzeczeniem z 2000 r. w sprawie umowy o pracę *Fogarty v. France* z 2001 r., gdzie sąd brytyjski stosownie do art. 16(1) ustawy o immunitecie postanowił przyznać immunitet jurysdykcyjny Ambasadzie USA w Londynie odnośnie zarządzania misji dyplomatycznej. Przyznany działaniom administracyjnym obcego państwa immunitet nie jest zdaniem sądu, wyłącznie immunitetem pozwanego *ratione persona*. Warto zauważyć, że angielska doktryna immunitetu jest zbliżona do praktyki sądów krajowych systemu prawa cywilnego. Z powodu braku innych środków prawnych w sądach krajowych, powód postanowił dochodzić swoich roszczeń przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości utrzymując, że prawo międzynarodowe oraz praktyka sądowa Wielkiej Brytanii nie przewiduje immunitetu absolutnego odnośnie roszczeń pracowników misji dyplomatycznych³⁷.

Rząd angielski w odpowiedzi wyjaśnił, że sądy oparły się na prawie międzynarodowym, przyznając wyłączną jurysdykcję suwerennemu państwu nad organami władzy państwowej i administracyjnej. Europejski Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że przyznanie immunitetu jurysdykcyjnego było ograniczeniem praw powoda odnośnie zarzucanej dyskryminacji w procesie rekrutacji personelu

³⁶ Głównym zadaniem Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, z siedzibą w Luksemburgu, jest czuwanie nad przestrzeganiem prawa przy interpretacji i stosowaniu postanowień traktatowych. ETS za pośrednictwem dokonywanych wykładni prawa, wydawanych orzeczeń i stanowionych przepisów prawa wpływa również na europejski proces integracji. Interpretacja istniejącego prawa pozwala skutecznie je wdrażać na poziomie wspólnotowym.

misji dyplomatycznej, ale przepis art. 16(1) ustawy o immunitecie z 1978 r. jest zgodny z akceptowanymi standardami prawa międzynarodowego³⁸.

Sędziowie ETS Caflisch, Costa i Vaji stwierdzili, że niewyobrażalnym jest żeby suwerenne państwo w zatwierdzeniu przedstawiciele misji dyplomatycznej, włącznie z personelem biurowym, musiało być podporządkowane normom i procedurom innego państwa, w szczególności ustawodawstwu państwa przyjmującego³⁹.

Trybunał już wcześniej w sprawie *SAT Fluggesellschaft GmbH v. European Organization for the Safety of Air Navigation* z 1994 r. rozpatrzył na wniosek belgijskiego sądu kasacyjnego problem czy zgodnie z art. 177 TWE posiada on w sprawie jurysdykcję (w sporze z elementem międzynarodowego prawa publicznego, jakim jest immunitet jurysdykcyjny). Niewątpliwie dokonanie przez ETS takiej interpretacji immunitetu jurysdykcyjnego w świetle prawa wspólnotowego zasługuje na większą uwagę⁴⁰.

² *Fogarty v. France* (2001) 31 EHRR 26 at para 64, w: S. Capps, *Asserting Jurisdiction. International and European Legal perspectives*, Oxford Hart Publishing 2003, s. 182.

³⁸ S. Capps, *Asserting Jurisdiction...*, s. 183.

³⁹ Sądy państwowe starają powstrzymywać się bez oficjalnego poparcia ze strony organów władzy wykonawczej w postaci wydawanych zaświadczeń pozycji rządu w danym szob.ze, od oceny aktów normatywnych obcych państw. Takie stanowisko odzwierciedla zasadę zajmowania jednakowego stanowiska przez organy władzy wykonawczej i sądowej w sprawach polityki zagranicznej państwa. W sprawie *Oppenheimer v. Cattermole* [1976] AC 249 Lord wyraził pogląd, że sąd powinien powstrzymać się od ingerencji w sprawy wewnętrzne obcego państwa celem niestawienia władzy wykonawczej w kłopotliwej sytuacji; inne stanowisko zajął lord Greene w sprawie *Kawasaki Kisen Kaisha of Kobe v. Bantham SS Co.* [1939] 2 KB 544, zob. D. Collins, *Foreign Relations and Judiciary*, ICLQ 2002, nr 51, s. 485.

⁴⁰ C-364/92, *SAT Fluggesellschaft mbH v. European Organization for the Safety of Air Navigation (Eurocontrol)*, Judgment of 19 January 1994, [1994] ECR I-43; pozwana strona argumentowała, że ze względu na przysługujący jej jako organizacji międzynarodowej immunitet jurysdykcyjny ETS nie posiada jurysdykcji *in persona*,

7. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Kategoria immunitetu suwerennego jako kategoria prawa międzynarodowego została wykształcona z zasady *par in parem non habet imperium*, stosowane do suwerennych królów, na mocy którego jedno państwo nie powinno podlegać jurysdykcji innego państwa⁴¹. Dlatego też ograniczenia prawa dostępu do sądów krajowych przez stosowanie doktryny immunitetu państwa służy poszanowaniu takiej zasady oraz promowaniu poprawnych stosunków między państwami. Taką interpretację przyjął też Europejski Trybunał Praw Człowieka w trzech rozpatrzonych sprawach *Al-Adsani v. UK*, *Fogarty v. UK* i *McElhinney v. Ireland and UK* z 2002 r.⁴².

sąd nie zgodził się z tym stanowiskiem i stwierdził, że Eurocontrol mógł powołać się na immunitet tylko w szob.ze przed sądem belgijskim; zob. też Drijber, 32 *CML Rev.* 1995, s. 1039; Kunz-Halstein, *Internationale Organisationen im Rechtsverkehr*, *EuZW* 1994, s. 402; Seidl-Hohenveldern, *Eurocontrol und EWG-Wettbewerbsrecht*, in K. Ginther et al. (ed.), *Völkerrecht zwischen normativem Anspruch und politischer Realität Festschrift für Karl Zemanek* 1994, s. 251

⁴¹ Szerzej J. L. Brierly, *The Basis of Obligation in International Law and other Papers*, edited by H. Lauterpacht, Oxford, Clarendon Press 1958, s. 36; zob. też C. de Visscher, *Theories et Realites en Droit International Public*, A. Pedone, Pairs 1953, s. 238; J. Mattern, *Concepts of State, Sovereignty and International Law*, John Hopkins Press, Baltimore, 1928, s. 71; Canivet, Guy, *L'apzob.t de l'article 6 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme à la théorie des conflits d'application de la loi dans le temps : à propos de l'arrêt de l'Assemblée plénière de la Cour de cassation du 23 janvier 2004 t*, Paris Dalloz 2005, ECHR w swoich orzeczeniach podkreślił, że w prawie międzynarodowym można zauważyć tendencje ograniczenia immunitetu państwa w stosunku do szkody na osobie spowodowanych przez działanie lub zaniechania działania przez obce państwo na terytorium państwa forum, jednakże nie jest ona sprzeczna z treścią art. 6 Konwencji.

⁴² *Al-Adsani v. UK*, ECHR Application 37553/97, Judgment of 21.11. 2001, w którym Wielka Izba Trybunału rozstrzygnęła postępowanie większością jednego głosu, przeciwko naruszeniu przez Wielką Brytanię art. 6 Konwencji głosowało 9 sędziów, za naruszeniem tego artykułu poprzez odmówienie powodowi prawa drogi sądowej do dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od władz Kuwejtu oddało głosy 8 sędziów; *Fogarty v. UK*, ECHR Application 37112/97, Judgment 21.11. 2001, *McElhinney v. Ireland*, ECHR Application 31253/97, Judgment 21 XI. 2001.; w: E. Voyiakis, *Access to Court v. State Immunity*, ICLQ nr 52/2003 s.297 i n; zob. też Markus Rau's, *After Pinochet: Foreign Sovereign Immunity in Respect of Serious Human Rights Viola-*

W sprawie *Al.-Adsani* powód argumentował, że Kuwejtowi nie przysługuje immunitet w związku z naruszeniem *ius cogens*, lecz Trybunał postanowił, że nie nastąpiło naruszenie art. 6(1) Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz że przyznanie immunitetu suwerennemu państwu w postępowaniu cywilnym nastąpiło zgodnie z normami prawa międzynarodowego. *Al.-Adsani* – angielski pilot uczestniczący w działaniach wojennych na terenie Kuwejtu w 1991 r. – złożył nieskuteczną apelację dotyczącą odszkodowania od rządu Kuwejtu za doznane szkody fizyczne i moralne spowodowane torturami. Brytyjski sąd apelacyjny orzekł, że Kuwejtowi przysługuje immunitet i nie ma zastosowania art. 5 ustawy o immunitecie regulujący odpowiedzialność za śmierć lub szkodę na osobie spowodowaną przez obce państwo na terytorium Wielkiej Brytanii. Europejski Trybunał Praw Człowieka dokonał przeprowadzenia kryterium celowości i proporcjonalności ograniczenia prawa powoda i raz jeszcze podkreślił, że immunitet zgodnie z uznanymi zasadami prawa międzynarodowego służy utrzymaniu dobrych stosunków międzynarodowych i poszanowaniu suwerenności. Wielka Izba Trybunału orzekła także, że państwo może w postępowaniu cywilnym przed sądami krajowymi

tions: The Decision of the European Court of Human Rights in the Al-Adsani Case, G L J 2002 nr 3; Yang X., *State Immunity in the ECHR: Reaffirmations and Misconceptions*, BYIL 2003, s. 333 i n. Rozpatrując skargę wniesioną przeciwko Grecji o niewydanie wymaganego przepisami greckiego Kodeksu Postępowania Cywilnego zezwolenia na wszczęcie postępowania egzekucyjnego przeciwko Republice Federalnej Niemiec Trybunał w swoim orzeczeniu z 12 grudnia 2002r. orzekł, że pozwanemu przysługuje immunitet egzekucyjny w: LIM 2003, nr 42, s.1034; zob. też Bernhardt, Rudolf, *Just Satisfaction under the European Convention on Human Rights*. In: *International Responsibility Today, Essays in Honor of Oscar Schachter*, Koninklijke Brill Nv. Verlag, Leiden 2005, s. 243-252.

powołać się na immunitet jurysdykcyjny nawet w sytuacji zarzutu naruszenia *ius cogens* poprzez stosowanie tortur.

W uzasadnieniu wyrażono pogląd, że immunitet suwerennego państwa jest częścią składową prawa międzynarodowego publicznego, którą Konwencja musi uwzględniać i nie może ona działać w oderwaniu od istniejących norm stanowiących podstawę przyznania immunitetu jurysdykcyjnego. Następnie ustalono, że immunitet suwerennego państwa jest normą prawa międzynarodowego, rozwiniętym z zasady *par in parem non habet imperium*, na mocy, którego żadne państwo nie powinno podlegać jurysdykcji sądów innych państw. Trybunał ustalił także, że przyznanie immunitetu obcemu państwu w postępowaniu cywilnym służy promowaniu zasady wzajemności i dobrych wzajemnych stosunków między państwami poprzez poszanowanie suwerenności drugiego państwa. Warto też podkreślić, że Trybunał w sprawie *Waite and Kennedy v. Germany* z 1999 r. przyznał immunitet organizacji międzynarodowej (Europejskiej Agencji Przestrzeni Kosmicznej)⁴³.

W sprawie *Fogarty* dotyczącej zatrudnienia przez Ambasadę Stanów Zjednoczonych w Londynie, orzeczenie Trybunału Przemysłowego dla Północnego Londynu, przyznające pozwanemu immunitet, uznano za zgodne z zasadami prawa międzynarodowego i oświadczone, że w sprawach związanych z zatrudnieniem pracowników przez misje dyplomatyczne, międzynarodowa praktyka sądowa jest podzielona, co do przysługiwania państwu immunitetu. W dal-

⁴³ *Waite and Kennedy v. Germany*, [GC] Application No. 26083/94, § 59, [2000] 30 ECHR1999-I 261; zob. też M. Balcerzak, *Immunitet Państw i Organizacji Międzynarodowych a Ochrona Praw Człowieka*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 3/2003, s. 109-135.

szym ciągu uzasadnieniu Europejski Trybunał Praw Człowieka ustalił, że Wielka Brytania, nie jest jedynym państwem przyznającym, zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego immunitet w sprawach zatrudnienia personelu dyplomatycznego, w przeciwieństwie do zatrudnienia personelu niższego i pomocniczego szczebla. Fogarty, powódka, nie zgodziła się z decyzją o zwolnieniu przez pracodawcę, którym była ambasada USA w Wielkiej Brytanii, a złożenie skargi zakończyło się wypłaceniem przez rząd USA odszkodowania. Następnie Fogarty ponownie wniosła sprawę do sądu, w której pozwana strona powołała się zgodnie z art. 16(1)(a) amerykańskiej ustawy i immunitecie na immunitet obcego państwa. Powódka podniosła, że brak dostępu do sądu krajowego narusza art. 6 Konwencji, na co rząd brytyjski argumentował, że przyznany stronie immunitet państwa wyłącza spod jurysdykcji sądów angielskich roszczenia pracownicze. Zdaniem pozwanej strony zatrudnienie pracowników ambasady przez rząd USA zgodnie z art. 32 Konwencji Europejskiej jest działaniem *acta iure imperii* związane z wykonywaniem suwerennych działań państwa.

Pozwane strony często argumentowały, że treść art. 6(1) wspomnianej konwencji nie ma zastosowania do spraw dotyczących immunitetu państwa i dlatego jednostkom nie przysługują prawa ochrony cywilnej w takim postępowaniu⁴⁴. Europejski Trybunał

⁴⁴ Zdaniem powoda Zjednoczone Królestwo poprzez przyznanie immunitetu USA naruszyło akceptowane współcześnie standardy międzynarodowe, zob. sprawy: *Agee v. United Kingdom*, Decision of 17 XII 1976, Application No. 7729/76, 7 DR (1976) 164 i *Dyer v. United Kingdom*, Application No. 10475, 39 DR (1984) 246; zob. też M. Kloth, *Immunities and the right of access to court under the European Convention on Human Rights*, ELR 2002, nr 27, s. 33. ECHR wielokrotnie zajmował się problemem immunitetu organizacji międzynarodowej, który pomimo pewnych różnic w wielu aspektach przypomina immunitet państwa, zob. sprawy: *Prince Hans-Adam II of*

Praw Człowieka stoi na stanowisku, że art. 6 stosuje się podczas ustalenia praw w ważnych sporach z udziałem suwerennego państwa⁴⁵. Trybunał uznał również, że przyznanie immunitetu odbyło się zgodnie z normami prawa międzynarodowego, a rząd brytyjski dokonał interpretacji Konwencji stosownie z istniejącą w prawie międzynarodowym publicznym zasadą immunitetu.

W przypadku *McElhinney* irlandzki sąd apelacyjny nie zgodził się z argumentacją powoda, że Wielkiej Brytanii immunitet nie przysługuje co do roszczeń odszkodowawczych z tytułu spowodowania szkody na osobie powstałej w wyniku działań na terytorium państwa forum. W skardze do Trybunału podniesiono zarzut pozbawienia powoda przez sąd irlandzki przysługującego zgodnie z art. 6 Konwencji Europejskiej prawa rozstrzygania roszczeń przez sądy krajowe. Trybunał uznał stanowisko pozwanej strony, że ograniczenie prawa poszkodowanego wynika z respektowania powszechnie uznanych zasad prawa międzynarodowego oraz utrzymywania dobrych relacji między państwami.

Liechtenstein v. Germany, Application No. 42527/98 [2001] 11 EHRC 526; *Waite and Kennedy v. Germany*, Application No. 26083/94 [2000] 30 ECHR 261 oraz *Beer and Regan v. Germany*, Application No. 2894/95 [2001] 33 ECHR 3; zob. też sprawę *Shota Bitadze's Case*, Republic of Georgia Constitutional Court, Constitutional [8/177/2] Submission of a district court of Georgia, Judgment of 21-05-2002.

⁴⁵ Sprawy: *Bentham v. Netherlands* (1986), 8 ECHR; *Fayed v. United Kingdom*, (1994) 18 EHRR 393; zob. też X. Yang, *State Immunity in the European Court of Human Rights: Reaffirmations and Misconceptions*, BYIL 2003 s.346; zob. też M. Balcerzak, *Immunitet...*, Cohen-Jonathan, Gérard *Cour européenne des droits de l'homme et droit international général* Annuaire français de droit international 2001, nr 47, s. 423-457

*Immunitet jurysdykcyjny państwa w orzecznictwie sądów krajowych
i międzynarodowych*

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie instytucji immunitetu jurysdykcyjnego państwa w praktyce sądów krajowych i międzynarodowych (Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Europejski Trybunał Ochrony Praw Człowieka). W związku ze zwiększoną w XX wieku wymianą handlową pomiędzy państwami i stale rosnącą liczbą agencji rządowych, korporacji publicznych oraz innych podmiotów państwowych, sądy krajowe przyjmowały stanowisko, że państwo może ponosić konsekwencje podejmowanych czynności gospodarczych w takim samym zakresie jak każda osoba fizyczna.

State jurisdictional immunity in international and internal jurisprudence

Abstract

The article focuses on presenting an institution of state jurisdictional immunity in internal and international (European Court of Justice, European Court of Human Rights) jurisprudence. As a result of increasing trade between states as well as constantly growing number of governmental agencies, public corporations and other public entities, state courts expressed the opinion that a state could be responsible for its economic activities due to the same rules as every natural person.

Dariusz Surówka*

Egzekwowanie wyroków sądów polskich za granicą – zagadnienia praktyczne

1. Wprowadzenie

Od momentu powstania i funkcjonowania organizmu unijnego trwały prace mające na celu jak największą unifikację systemów prawnych związanych z podstawowymi filarami Wspólnoty, tj. swobodnym przepływem osób i towarów. Nerozerwalną dziedziną prawa, związaną z tymi właśnie fundamentami, jest prawo cywilne i handlowe. Od samego początku, a w ostatnim okresie czasu w sposób szczególny, zintensyfikowane zostały działania mające na celu jak największą korelację zapisów i rozwiązań prawnych, pozwalających na swobodny obrót prawny oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądów wydanych w jednym z państw Unii Europejskiej, także w innych krajach Wspólnoty. Przykładem rozwiązania tej właśnie kwestii jest rozporządzenie Rady WE nr 44/2001 z 22 grudnia 2000 r.¹. Konieczność regulacji tej kwestii wynikała bezpośrednio ze skali obrotu handlowego i umożliwienia wierzycielom dochodzenia swoich praw także w innych państwach członkowskich UE, w których siedzibę ma ich niesolidny partner handlowy.

* Autor jest wykładowcą w Katedrze Prawa Administracyjnego Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

¹ Rozporządzenie Rady WE nr 44/2001 z 22.12.2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. z 2001 r. L 12, s. 1) – zwane dalej rozporządzeniem.

Europejski obrót prawny w dziedzinie prawa procesowego oparty jest obecnie o pięć rozporządzeń w dziedzinie tzw. europejskiego prawa procesowego. Rozporządzenia te zostały wydane przez Radę w obszarze jej kompetencji w zakresie współpracy w sprawach sądownictwa. Kompetencje te przysługują Wspólnocie Europejskiej od czasu wejścia w życie Traktatu Amsterdamskiego². Obok aktów prawnych w dziedzinie międzynarodowego postępowania w sprawach małżeńskich³, doręczeń zagranicznych⁴, międzynarodowego prawa upadłościowego⁵, międzynarodowej współpracy w sprawie przeprowadzania dowodów⁶ i europejskiego tytułu egzekucyjnego⁷ najważniejszą dla praktyki sądowej regulację stanowi rozporządzenie Rady nr 44/2001 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych. Rozporządzenie to obowiązuje bezpośrednio w państwach członkowskich i zasadniczo nie wymaga implementowania go do prawa krajowego. Zapisy rozporządzenia zastępują odpowiednie przepisy polskiego kodeksu postępowania cywilnego (art 1096 k.p.c. i nast) oraz umów

² Traktat z Amsterdamu z 2.10.1997 r., zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty. Wszedł w życie 1.05.1999 r., Dz.Urz. WE z 1997 r. C 340.

³ Rozporządzenie Rady WE nr 1347/2000 z 29.05.2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków (Dz.Urz. z 2000 r. L 160, s. 19).

⁴ Rozporządzenie Rady WE nr 1348/2000 z 29.05.2000 r. w sprawie doręczania w państwach członkowskich sądowych i pozasądowych dokumentów w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. z 2000 r. L 160, s. 37).

⁵ Rozporządzenie Rady WE nr 1346/2000 z 29.05.2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego (Dz.Urz. z 2000 r. L 160, s. 1).

⁶ Rozporządzenie Rady WE nr 1206/2001 z 28.05.2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (Dz.Urz. z 2001 r. L 174, s. 1).

⁷ Rozporządzenie Parlamentu i Rady WE nr 805/2004 z 21/04.2004 r. w sprawie wprowadzenia europejskiego tytułu egzekucyjnego dla niespornych roszczeń (Dz.Urz. WE z 2004 r. L 143, s. 15) – weszło w życie 21.10.2005 r.

międzynarodowych w dziedzinie jurysdykcji krajowej lub uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń sądowych, w szczególności regulacje zawarte w Konwencji z Lugano⁸. Rozporządzenie to stanowi istotną zmianę w zakresie stosowania Konwencji z Lugano oraz w znacznej mierze modyfikuje zasady rządzące jurysdykcją krajową oraz uznawaniem i wykonywaniem zagranicznych orzeczeń w obrocie z państwami członkowskimi Unii Europejskiej. W rozporządzeniu znacznie uproszczone zostało postępowanie w sprawie uznawania i wykonywania orzeczeń wydawanych w innym państwie członkowskim UE.

2. Proces tworzenie się wspólnego prawa procesowego

Podstawowym dokumentem dla tzw. europejskiego prawa procesowego był art. 220 Traktatu Rzymskiego⁹, na podstawie którego państwa członkowskie Wspólnoty podjęły działania w celu zapewnienia *„uproszczenia formalności dotyczących wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych i arbitrażowych”*. Komisji Wspólnot Europejskich przypadła w tym względzie wyłącznie rola koordynatora.

Realizacja tych działań został powierzona w 1959 r. zespołowi ekspertów, w skład którego weszli m.in. przedstawiciele sześciu ówczesnych państw członkowskich (Belgii, Republiki Federalnej Niemiec, Francji, Włoch, Luksemburga i Holandii), Komisji oraz obserwatorzy z Haskiej Konwencji Prawa Prywatnego¹⁰. Zadaniem zespołu

⁸ Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych sporządzona w Lugano 16.09.1988 r., ratyfikowana przez Polskę 26.08.1999 r. (DzU z 2000 r. Nr 10, poz. 132 i 133).

⁹ Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą sporządzony w Rzymie 25.03.1957 r.

¹⁰ K. Pornbacher, E. Rutkowska, *Jurysdykcja krajowa oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 6/2004, s. 4.

ekspertów miało być wypracowanie konwencji, która zapewniłaby transgraniczne uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądowych w ramach ówczesnej Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Według opinii ekspertów, wzajemne uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądowych utrudniał nie tylko nadmiar formalności, ale także niezwykle szeroki zakres jurysdykcji krajowej sądów przysługujących im na podstawie wewnętrznych przepisów, prowadzący zasadniczo do dyskryminacji obcokrajowców. Był to główny problem na drodze do uznawania orzeczeń pochodzących z innych państw członkowskich.

Do zapewnienia uznawania i wykonywania orzeczeń na terenie całej EWG koniecznym stało się stworzenie nowego, jednolitego systemu jurysdykcji krajowej, który zastąpiłby regulacje krajowe. Efektem prac powołanego w tym celu zespołu ekspertów było przyjęcie w 1966 r., tekstu Konwencji brukselskiej o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych. Sama Konwencja została podpisana 27 września 1968 w na posiedzeniu Rady Ministrów Wspólnot Europejskich. Po ratyfikacji przez wszystkie kraje – sygnatariuszy weszła ona w życie 1 lutego 1973 r. Przy rozszerzaniu Wspólnoty Europejskiej (później Unii Europejskiej) nowe państwa członkowskie musiały także przystępować do Konwencji brukselskiej oraz związanych z nią protokołów¹¹. Kolejne przystąpienia państw powodowało podjęcie za każdym razem prac w zakresie modyfikacji treści Konwencji. Nowym impulsem do zmian były starania zainicjowane przez Szwecję, a następnie kontynuowane przez Szwajcarię, które zmierzały do włączenia ówczesnych państw

Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (*European Free Trade Association* – EFTA), czyli Finlandii, Islandii, Norwegii, Austrii, Szwecji i Szwajcarii, do systemu europejskiego prawa procesowego stworzonego przez Konwencję brukselską. Kraje EFTA nie mogły i nie chciały przystąpić do Konwencji brukselskiej, nie będąc państwami członkowskimi EWG. Stworzono zatem równoległą umowę międzynarodową w postaci Konwencji z Lugano z 16 września 1988 r., którą podpisały państwa członkowskie EFTA i EWG.

Jednak strony nie osiągnęły porozumienia co do właściwości Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (ETS) w sprawach interpretacji Konwencji z Lugano. Aby zapewnić pewien minimalny poziom harmonizacji w zakresie wykładni tej Konwencji, jej sygnatariusze przyjęli protokół, który ograniczał się zasadniczo do apelu do państw-stron Konwencji z Lugano o uwzględnianie orzecznictwa sądów innych państw, dotyczącego postanowień Konwencji z Lugano.

Po akcesji Finlandii, Austrii i Szwecji do Unii Europejskiej w 1995 r. oraz przystąpieniu tych państw do Konwencji brukselskiej w 1996 r. Konwencja z Lugano straciła istotnie na znaczeniu. Odzyskała je następnie częściowo poprzez przystąpienie do niej Polski w 2000 r. Oprócz Polski Konwencji z Lugano nie przyjęło żadne z państw przystępujących w 2004 r. do Unii Europejskiej¹².

¹¹ Protokół luksemburski podpisany w dniu 3 czerwca 1971 r. w Luksemburgu w sprawie powierzenia interpretacji i wykładni Konwencji brukselskiej Europejskiemu Trybunałowi Sprawiedliwości.

¹² K. Pornbacher, E. Rutkowska, *Jurydyka krajowa...*, s. 8.

Obowiązujący od 1 maja 1997 Traktat Amsterdamski dodał do Traktatu o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej w tytule IV postanowienia o stopniowym ustanowieniu obszaru wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Spowodowało to przesunięcie tematyki współpracy sądowej w sprawach cywilnych mających skutki transgraniczne z trzeciego filaru Unii Europejskiej, który ma charakter międzypaństwowy, do pierwszego filaru, czyli do kompetencji Wspólnoty Europejskiej.

Wspólnota Europejska otrzymała, na podstawie zapisu art. 61 lit. c i art. 65 TWE – kompetencję do podejmowania środków z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych o wymiarze transgranicznym, jeśli środki takie są niezbędne do zapewnienia należytego funkcjonowania Rynku Wewnętrznego, dotyczących m.in. transgranicznego doręczania aktów sądowych i pozasądowych, współpracy w dziedzinie przeprowadzania dowodów oraz uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych. Przepis ten dał Wspólnocie Europejskiej upoważnienie do podjęcia działań celem pełnego ujednolicenia międzynarodowego prawa prywatnego i procesowego.

3. Rozporządzenie Rady Unii Europejskiej (WE) nr 44/2001

Efektem prowadzonych na przełomie kilkudziesięciu lat prac w zakresie ujednolicenia prawa procesowego jest właśnie rozporządzenie Rady Unii Europejskiej (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych. Rozporzą-

dzienie to, w swojej treści bardzo zbliżone do Konwencji z Lugano, określa, jakie wymagania muszą być spełnione, aby orzeczenie wydane w jednym państwie Unii Europejskiej mogło być uznane i wykonane w innym państwie Wspólnoty. Niniejsze rozporządzenie ma zastosowanie w sprawach cywilnych i handlowych, niezależnie od rodzaju sądu. Nie obejmuje ono natomiast spraw podatkowych, celnych i administracyjnych.

3.1. Terytorialny oraz rzeczowy zakres stosowania rozporządzenia

W artykule 32 rozporządzenia wskazano, co rozumie się pod pojęciem uznawalnego i wykonalnego orzeczenia. Orzeczenie takie jest wydanym przez sąd państwa członkowskiego UE orzeczeniem, bez względu na jego nazwę, w tym wyrok, orzeczenie, nakaz płatniczy lub polecenie wykonania czynności, oraz określone przez urzędników sądowych koszty i wydatki.

Na podstawie powyższej definicji widać, że przedmiotowe rozporządzenie wyjątkowo szeroko określa zakres orzeczenia. Chociaż w art. 32 nakaz zapłaty nie został osobno nazwany, to jednak bez wątpienia powyższa definicja obejmuje i ten rodzaj orzeczenia .

Terytorialny zakres stosowania rozporządzenia wynika z art. 299 ust. 1 TWE, który bezpośrednio reguluje zakres stosowania TWE, znajdując również zastosowanie do zakresu obowiązywania wtórnego prawa wspólnotowego. Zgodnie z tym przepisem rozporządzenie stosuje się we wszystkich państwach członkowskich.

Rozporządzenie stosuje się do spraw cywilnych i handlowych, niezależnie od rodzaju sądu lub trybunału (art. 1 rozporządzenia). Spośród spraw cywilnych wyłączone zostały sprawy dotyczące:

- stanu cywilnego lub zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych jak również ustawowego przedstawicielstwa osób fizycznych, praw ze stosunków majątkowych wynikających z małżeństwa, prawa spadkowego, w tym testamentu;
- upadłości, postępowań likwidacyjnych dotyczących niewypłacalnych spółek lub innych osób prawnych, układow i innych podobnych postępowań;
- ubezpieczeń społecznych;
- sądów polubownych.

Przesłanką stosowania uregulowań dotyczących jurysdykcji jest posiadanie przez pozwanego w jednym z państw członkowskich miejsca zamieszkania (niezależnie od obywatelstwa) lub siedziby w rozumieniu art. 60 rozporządzenia.

Zgodnie z art. 66 ust 1 rozporządzenia jego przepisy stosuje się do powództw i dokumentów urzędowych, które zostały wytoczone lub sporządzone po jego wejściu w życie. Orzeczenia wydane po wejściu w życie rozporządzenia, w sprawach wytoczonych jeszcze przed jego wejściem w życie, podlegają uznaniu i wykonaniu na podstawie jego przepisów na warunkach określonych w art. 66 ust. 2 rozporządzenia. Tak więc, jeżeli powództwo zostało wytoczone przed wejściem w życie niniejszego rozporządzenia, wówczas orzeczenie wydane po tej chwili będą uznawane i zezwoli się na ich wykonanie:

- jeżeli powództwo zostało wytoczone w państwie członkowskim pochodzenia po tym jak Konwencja Brukselska lub

Konwencja Lugańska weszły w życie zarówno państwie członkowskim pochodzenia, jak i w tym, w którym ma nastąpić uznanie lub,

- sąd miał jurysdykcję na podstawie przepisów, które są zgodne z przepisami jurysdykcyjnymi rozdziału II lub umowy, która obowiązywała w chwili wytoczenia powództwa pomiędzy państwem członkowskim pochodzenia a państwem członkowskim wykonania orzeczenia.

3.2. Pierwotna wykonalność orzeczenia w Polsce

Orzeczenie, którego wykonalność chcemy stwierdzić w innym państwie UE, a następnie egzekwować, musi być wykonalne w Polsce, czyli być tytułem wykonawczym według polskiego kodeksu postępowania cywilnego. Co rozumie się pod pojęciem tytułu wykonawczego, określa art. 776 k.p.c. wskazując, iż tytułem wykonawczym jest tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności. Artykuł 777. k.p.c. precyzuje, co uznaje się za tytuł egzekucyjny¹³.

¹³ Jak stanowi art. 777 § 1 kodeksu postępowania cywilnego tytułami egzekucyjnymi są:

1) orzeczenie sądu prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu, jak również ugoda zawarta przed sądem;

1^b) orzeczenie referendarza sądowego prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu,

2) wyrok sądu polubownego lub ugoda zawarta przed takim sądem;

2¹) ugoda przed mediatorem,

3) inne orzeczenia, ugody i akty, które z mocy ustawy podlegają wykonaniu w drodze egzekucji sądowej;

4) akt notarialny, w którym dłużnik poddał się egzekucji i który obejmuje obowiązek zapłaty sumy pieniężnej lub uiszczenia rzeczy oznaczonych co do gatunku, ilościowo w akcie oznaczonych, albo też obowiązek wydania rzeczy indywidualnie oznaczonej, lokalu, nieruchomości lub statku wpisanego do rejestru gdy termin zapłaty, uiszczenia lub wydania jest w akcie wskazany;

5) akt notarialny, w którym dłużnik poddał się egzekucji i który obejmuje obowiązek zapłaty sumy pieniężnej do wysokości w akcie wprost określonej albo oznaczonej za

Przyjmując, iż wierzyciel posiada już orzeczenie wydane przez sąd, koniecznym warunkiem będzie zaopatrzenie go w klauzulę wykonalności nadawaną na wniosek wierzyciela przez sąd, który to orzeczenie wydał. Tak więc warunkiem wykonania orzeczenia w innym państwie UE jest stwierdzenie jego wcześniejszej wykonalności w Polsce.

3.3. Potwierdzenie wykonalności w formie zaświadczenia

Aby orzeczenie mogło być uznane za wykonalne i egzekwowane w innym państwie, sąd, który je wydał, musi sporządzić także odpowiednie, potwierdzające to zaświadczenie. Zaświadczenie to, w określonym w załączniku nr V do rozporządzenia wzorze, jest wydawane na wniosek wierzyciela. Wniosek ten nie musi zachowywać szczególnych wymogów co do formy i treści. Powinien spełniać jednak wymagane przepisami procedury cywilnej warunki¹⁴, czyli zawierać:

- oznaczenie sądu, do którego jest skierowane,
- imię i nazwisko lub nazwę stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników,
- oznaczenie rodzaju pisma,
- treść wniosku lub oświadczenia,
- podpis strony lub jej pełnomocnika,
- wymienienie załączników.

pomocą klauzuli waloryzacyjnej, gdy akt określa warunki, które upoważniają wierzyciela do prowadzenia przeciwko dłużnikowi egzekucji na podstawie tego aktu o całość lub część roszczenia, jak również termin, do którego wierzyciel może wystąpić o nadanie temu aktowi klauzuli wykonalności.

¹⁴ Wymagania jakie powinno spełniać pismo procesowe określa art. 125 i 126 k.p.c.

Załącznikiem do wniosku może być w tej sytuacji właśnie formularz – wzór zaświadczenia o wykonalności orzeczenia w Polsce.

Zaświadczenie to zawiera podstawowe informacje o przeprowadzonym postępowaniu sądowym, w szczególności oznaczenie i adres sądu, oznaczenie stron postępowania, treść i formę rozstrzygnięcia oraz stwierdzenie przeciwko komu to orzeczenie lub ugoda sądowa jest wykonalne(-a) w państwie członkowskim pochodzenia. Osobą, przeciwko której będzie toczyło się postępowanie o stwierdzenie wykonalności, będzie pozwany w pierwotnym postępowaniu prowadzonym przez sąd krajowy.

Zaświadczenie to ma także stwierdzać, że pozwany miał możliwość podjęcia i skorzystania z przysługujących mu środków obrotu. Właśnie dlatego tak istotne jest zwrócenie uwagi na poprawność wypełnienia przez sąd punktu 4.4 tego zaświadczenia. W punkcie tym sąd ma wskazać datę doręczenia dokumentu wszczynającego postępowanie, jeżeli orzeczenie wydane zostało w postępowaniu, w którym pozwany nie wdał się w spór.

Zapis ten będzie miał szczególne znaczenie w sytuacji wydania przeciwko pozwanemu nakazu zapłaty lub wyroku zaocznego. Obydwa rodzaje orzeczeń są najczęstszą podstawą do dalszych postępowań egzekucyjnych.

Wyrok zaoczny wydawany jest w sytuacji, kiedy pozwany nie stawiał się na posiedzenie wyznaczone na rozprawę albo mimo stawienia się nie bierze udziału w rozprawie – art. 339 § 1 k.p.c. Tak więc wyrok zaoczny zostanie wydany w sytuacji, kiedy pozwany, który pomimo zawiadomienia go o toczącym się przeciwko niemu postępowaniu, nie bierze w nim udziału. W takiej sytuacji w punkcie

4.4 zaświadczenia powinna być wskazana data doręczenia pozwanemu odpisu pozwu wraz z wezwaniem do zajęcia stanowiska w sprawie.

O wydaniu nakazu zapłaty pozwany dłużnik dowiaduje się w momencie jego doręczenia wraz z odpisem pozwu i wezwaniem do zapłaty należnej kwoty w terminie 14 dni lub wniesienia w tym terminie sprzeciwu (lub zarzutów od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym). W punkcie 4.4 zaświadczenia powinna być zatem wskazana data doręczenia pozwanemu nakazu zapłaty.

Szczególna sytuacja powstanie, kiedy strona ma miejsce zamieszkania lub siedziby za granicą. W tej sytuacji, jak wskazuje art. 1135 k.p.c., strona zamieszkała za granicą, jeżeli nie ustanowiła pełnomocnika do prowadzenia sprawy zamieszkałego w Polsce, obowiązana jest wskazać w Polsce pełnomocnika do doręczeń. W razie niewskazania pełnomocnika do doręczeń, przeznaczone dla tej strony pisma sądowe pozostawia się w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia. Stronę należy o tym pouczyć przy pierwszym doręczeniu.

W takiej sytuacji w punkcie 4.4 zaświadczenia powinna być wskazana data doręczenia pisma pełnomocnikowi, a w przypadku jego braku, data, z jaką pismo zostało złożone do akt ze skutkiem doręczenia.

3.4. Przygotowanie wniosku o wykonanie orzeczenia

Uzyskanie stosownego zaświadczenia z polskiego sądu stanowi podstawę do przygotowania dokumentacji dla odpowiedniego sądu państwa, w którym mieszka dłużnik, a w którym to wierzyciel chce egzekwować należność. Wniosek składa się do sądu albo innego właściwego organu określonego w wykazie zamieszczonym w załączniku II do rozporządzenia

Właściwość miejscową określa się na podstawie miejsca zamieszkania dłużnika lub na podstawie miejsca, w którym egzekucja powinna zostać przeprowadzona. Do takiego wniosku należy dołączyć oryginał tytułu wykonawczego oraz otrzymane z sądu polskiego zaświadczenie.

Wniosek taki w swoim układzie i treści nie będzie zbyt różnił się od wniosku kierowanego do polskiego sądu. Wskazać należy tylko na to, iż wniosek ten składany jest według procedury rozporządzenia i dotyczy stwierdzenia wykonalności określonego orzeczenia sądu polskiego za granicą.

Wniosek i posiadane dokumenty dobrze jest wcześniej przetłumaczyć. Wprawdzie nie jest to wymagane, ale sąd, do którego występuje się z wnioskiem o stwierdzenie wykonalności, ma prawo wezwać wnioskodawcę do przedstawienia mu dokumentów przetłumaczonych przez tłumacza przysięgłego.

3.5. Ustanowienie pełnomocnika w państwie wykonania orzeczenia

We wniosku należy także wskazać adres do doręczeń w okręgu sądu, do którego składany wniosek. Jak określa to art. 40 rozporzą-

dzenia, jeżeli prawo państwa członkowskiego wykonania nie przewiduje wskazywania takiego adresu, wnioskodawca wskazuje pełnomocnika do doręczeń.

Rozporządzenie to nie stawia wymagania aby tym pełnomocnikiem był koniecznie prawnik, ale mając na uwadze, iż całe postępowanie toczy się według prawa państwa członkowskiego, w którym stwierdzamy wykonanie orzeczenia, to chyba najlepiej zorientowaną w tym zakresie sobą będzie właśnie adwokat lub radca prawny.

Pomoc prawnika może okazać się konieczna w sytuacji prowadzenia późniejszego postępowania egzekucyjnego w danym państwie, a także w ustaleniu adresu lub siedziby dłużnika. Pełnomocnictwo udzielone może być w zwykłej formie pisemnej. Do pełnomocnictwa najlepiej załączyć aktualny odpis z odpowiedniego rejestru lub ewidencji wskazujący na sposób reprezentacji, a także osoby do tego uprawnione¹⁵.

3.6. Zwolnienie postępowania o wykonanie orzeczenie z kosztów sądowych

W postępowaniu o stwierdzenie wykonalności w państwie członkowskim wykonania orzeczenia nie można pobierać żadnych opłat skarbowych lub należności ustalanych od wartości przedmiotu sporu. Oznacza to, że strona żądająca stwierdzenia wykonalności orzeczenia w innym państwie nie może być wezwana do uiszczenia opłaty od wniosku, liczonej od wartości określonej w takim orzecz-

¹⁵ W zależności od przyjętej praktyki sądowej i orzeczniczej w danym państwie nierzadko wystarczającym jest doręczenie samego oryginału pełnomocnictwa, najlepiej przetłumaczonego na język danego państwa i nie zawsze istnieje konieczność przedstawiania dokumentu potwierdzającego mocowanie pełnomocnika.

niu. Postępowanie to praktycznie jest wolne od opłat i w jego toku pobierane są ewentualnie niewielkie opłaty sądowe służące najczęściej pokryciu kosztów postępowania. Ponadto w przypadku uzyskania w toku sprawy przed sądem polskim zwolnienia od kosztów sądowych zwolnienie do rozciąga się także na postępowanie przed sądem zagranicznym i dotyczy także możliwości ustanowienia dla wierzyciela pełnomocnika z urzędu do reprezentowania go w takim postępowaniu.

3.7. Brak podstaw do merytorycznej weryfikacji orzeczenia

Artykuł 36 rozporządzenia określa bardzo ważną i podstawową zasadę postępowania o stwierdzenie wykonania, a mianowicie orzeczenie zagraniczne nie może w żadnym wypadku być przedmiotem kontroli merytorycznej. Oznacza to, że sąd innego państwa UE nie jest władny do wnikania w przesłanki, podstawy czy zasadność wydanego rozstrzygnięcia. Sąd ten bada tylko spełnienie przesłanek formalnych i poprawność załączonych dokumentów, koniecznych do stwierdzenia wykonalności tego orzeczenia w tym państwie. Po spełnieniu formalności przewidzianych w art. 53 rozporządzenia następuje niezwłoczne stwierdzenie wykonalności orzeczenia¹⁶. Ewentualne zarzuty dłużnika mogą dotyczyć tylko okoliczności związanych z takim postępowaniem i nie mogą kwestionować merytorycznych podstaw rozstrzygnięcia sądu polskiego.

¹⁶ Jest to jak stanowi w pkt 16 preambuły do rozporządzenia wyraz wzajemnego zaufania w wymiar sprawiedliwości w ramach Wspólnoty. Ponadto weryfikacja już na tym etapie zasadności orzeczenia zaprzeczała by istocie przyjętych rozwiązań mających na celu jak największe uproszczenie postępowania.

Widocznym więc jest, iż całość postępowania w sprawie uznania i wykonania orzeczenia uwzględnia w głównej mierze interes wierzyciela i zostało znacznie uproszczone i przyspieszone. Po spełnieniu określonych w przepisach wymogów formalnych (m.in. przedłożenie ujednoliconego zaświadczenia o wykonalności, art. 54 i załącznik V rozporządzenia) wykonalność orzeczenia powinna być automatycznie stwierdzona.

W przeciwieństwie do art. 47 pkt 1 Konwencji brukselskiej i Konwencji z Lugano nie jest wymagane uprzednie doręczenie orzeczenia pozwanemu. Na tym etapie postępowania nie wysłuchuje się dłużnika ani – co stanowi istotne *novum* w porównaniu z Konwencją brukselską i Konwencją z Lugano – nie weryfikuje postaw odmowy uznania orzeczenia określonych art. 34 i 35 rozporządzenia. Czynności te zostały przeniesione do fazy po zaskarżeniu orzeczenia w sprawie stwierdzenia wykonalności (art. od 43 do 46)¹⁷.

Rozporządzenie nr 44/2001 wprowadza pewne istotne zmiany w stosunku do Konwencji brukselskiej, w dotychczas przyjętym sposobie postępowania w tego typu sprawach. Pierwszą z nich jest to, iż zgodnie z art. 34 pkt 2 rozporządzenia wystarczy, jeżeli pismo wszczynające postępowanie doręczono pozwanemu w czasie i w sposób, który umożliwiał mu przygotowanie obrony. Dotychczas konieczne było skuteczne, czyli zgodne z właściwym prawem procesowym, doręczenie pozwanemu pisma wszczynającego postępowanie. Kolejne nowe rozwiązanie polega na tym, iż pozwany nie może podnosić zarzutu pozbawienia go prawa do obrony, jeżeli zaniechał wniesienia przysługującego mu środka odwoławczego.

Zgodnie z art. 45 ust. 1 rozporządzenia odmowa lub uchylenie stwierdzenia wykonalności w postępowaniu odwoławczym może być dokonana tylko zgodnie z podstawami odmowy uznania orzeczenia, określonymi w art. 34 i art. 35 rozporządzenia.

3.8. Przyszłość wspólnego prawa procesowego

Przyjęte konstrukcje prawne w rozporządzeniu w dalszym ciągu ulegają zmianom i modyfikacjom. W ramach wspólnoty były i są prowadzone prace polegające na dalszej unifikacji prawodawstwa krajów unijnych, w zakresie postępowań cywilnych, co ma jeszcze w większym stopniu zapewnić realizację celów UE. Kolejnym efektem tych prac było przyjęcie w dniu 12 grudnia 2006 r. przez Parlament Europejski i Radę rozporządzenia (WE) nr 1896/2006 ustanawiającego postępowanie w sprawie Europejskiego Nakazu Zapłaty¹⁸, które obowiązuje w całości od 12 grudnia 2008 r.

Rozporządzenie to ma na celu uproszczenie i przyspieszenie postępowań sądowych w sprawach transgranicznych dotyczących bezspornych roszczeń pieniężnych w sprawach cywilnych i handlowych. Środkiem do tego jest ustanowienie postępowania w sprawie Europejskiego Nakazu Zapłaty oraz umożliwienie swobodnego przepływu Europejskich Nakazów Zapłaty na obszarze Unii Europejskiej, bez konieczności wszczynania postępowań pośrednich w państwach członkowskich wykonania przed uznaniem i wykonaniem nakazu, a zatem z pominięciem procedury *exequatur*

¹⁷ K. Pornbacher, E. Rutkowska, *Jurysdykcja krajowa...*

¹⁸ Rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz. Urz. UE z 2006 r., L 399, s. 1).

(art. 1 ust. 1)¹⁹. Jest więc dalszym krokiem upraszczającym postępowanie w stosunku do omawianego rozporządzenia. Przyjęta regulacja w sprawie Europejskiego Nakazu Zapłaty w sposób bezpośredni bazuje jednak na przepisach dotychczasowego i obowiązującego w dalszym ciągu rozporządzenia. Co więcej zapisy rozporządzenie nr 44/2001 mają bezpośrednie zastosowanie m.in. przy określaniu miejsca zamieszkania stron, wpływającego na określenie czy mamy do czynienia ze sprawą transgraniczną podlegającą rozpoznaniu w ramach Europejskiego Nakazu Zapłaty (ENZ)²⁰.

Rozporządzenie w sprawie ENZ dotyczy postępowania ustanowionego w celu dochodzenia roszczeń pieniężnych o oznaczonej wysokości, które są wymagalne w chwili wniesienia pozwu o wydanie Europejskiego Nakazu Zapłaty.

Rozporządzenia obejmuje swoim zakresem bezsporne roszczenia pieniężne, a podstawowym celem regulacji było wyeliminowanie trudności związanych z prowadzeniem postępowań w innych państwach. Samym celem przyjęcia regulacji jest to, iż nie ma ono określać zasad wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych w krajowym postępowaniu cywilnym, ale stworzyć autonomiczną procedurę europejską możliwą do zastosowania we wszystkich państwach Wspólnoty. Jednak autonomia ta jest w dalszym ciągu ograniczona zapisami prawodawstw krajowych, do których zamieszczone jest stosowne odesłanie. Takie rozwiązanie może jednak, z uwagi na istniejące w

¹⁹ A. Harast, *Europejski Nakaz Zapłaty*, „Monitor Prawniczy”, 17/2008, s. 915.

²⁰ Art. 3 rozporządzenia (WE) nr 1896/2006.

prawie każdego z państw odrębności, doprowadzić do rozbieżności w stosowaniu tego postępowania.

4. Wnioski

Pomimo kilkudziesięciu lat prac nad unifikacją i wprowadzeniem wspólnych regulacji w zakresie zasad procedury cywilnej we wszystkich państwach UE, w dalszym ciągu istnieją rozbieżności co do sposobu uregulowania zagadnień uznawania i wykonywania orzeczeń sądów zagranicznych w danym państwie. Taka sytuacja może oznaczać, że w dalszym ciągu, pomimo wejścia w życie nowych regulacji dotyczących Europejskiego Nakazu Zapłaty, stwierdzenie wykonalności w danym kraju orzeczeń zapadłych w innym państwie UE będzie przebiegało właśnie według procedury określonej w rozporządzeniu nr 44/2001. Wynika to także z faktu, iż wokół tego aktu prawnego zdażyło się już wykształcić dość bogate orzecznictwo, nie tylko Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, ale także i praktyka sądów krajowych, które bez większych problemów stosują już określoną tam procedurę. W tym miejscu przytoczyć należy orzeczenie w sprawie *Kleinwort Benson v City of Glasgow*²¹ dotyczące m.in. relacji prawa krajowego i wspólnotowego. Orzeczenie to wskazuje, iż w przypadku, jeżeli przepisy rozporządzenia zawierają odwołania do przepisów krajowych, jak np. w art. 4 ust 1, art. 31, art. 34 rozporządzenia, to ETS jest co prawda właściwy w sprawie określenia zakresu tych odwołań, ale już nie w sprawie wykładni pojęć na podstawie prawa

²¹ Wyrok ETS z 28.03.1995 w sprawie C-346/43 *Kleinwort Benson v. City of Glasgow*, Zb. Orz. 1995, s. 1615.

krajowego. ETS nie jest właściwy w sprawie wykładni prawa krajowego, nawet jeśli jest ono pod względem treści wzorowane na przepisach rozporządzenia, a sąd przekazujący sprawę formułuje pytanie prawne dotyczące prawa krajowego jako pytanie o wykładnię rozporządzenia.

Analizując zapisy powstałych dotychczas aktów prawnych dotyczących analizowanego zagadnienia, należy stwierdzić, że omawiane rozporządzenie jest istotnym krokiem naprzód w zakresie przyjęcia i unifikacji wspólnych założeń procedury cywilnej w państwach UE. Jego zapisy zapewniają ciągłość pomiędzy wypracowanymi poprzez dziesięciolecia rozwiązaniami, a także stanowią podstawę do dalszych modyfikacji, w formie ewolucji, pewnych zapisów, których konieczność zmiany wynika z ich praktycznego zastosowania.

Egzekwowanie wyroków sądów polskich za granicą – zagadnienia praktyczne

Streszczenie

Od momentu powstania i funkcjonowania Wspólnot Europejskich trwały prace mające na celu jak największą unifikację systemów prawnych związanych z podstawowymi filarami Wspólnoty. Celem tych działań było jak największe ujednolicenie zapisów i rozwiązań prawnych, pozwalających na swobodny obrót prawny oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądów wydanych w jednym z państw UE także w innych krajach członkowskich. Efektem tych intensywnych, zwłaszcza w ostatnim dwudziestoleciu, prac jest rozporządzenie Rady nr 44/2001 z 22 grudnia 2000 r. Rozporządzenie to określa, jakie wymagania muszą być spełnione aby orzeczenie wydane w jednym państwie Unii Europejskiej mogło być uznane i wykonane innym państwie Wspólnoty. Artykuł prezentuje genezę powstania przedmiotowego aktu oraz procedurę stwierdzenia wykonalności orzeczenia sądowego pochodzącego z jednego z państw UE w innym państwie.

Abstract

From the moment of creation and operation of the European Communities, there have been works aimed at standardizing the legal systems related the basic pillars of the European Community. The aim of this policy was to standardize records and legal solutions, providing for the legal free circulation and recognition and the enforcement of judgments of one of the states of the EU in other countries of the EU. The result of this intensive work, especially of the last 20 year period, is Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. This regulation determines requirements that must be fulfilled so that judgments given in a Member State of the European Union are recognized and enforced in the other Member States of the EU. The article describes the genesis of the creation of this regulation and the procedure for stating the feasibility of judgments given in a Member State of the EU and its implementation in another.

Anna Warzybok*

Sprawozdanie z realizacji projektu
**„Europejskie Fundusze – Macedońska Edukacja
– Polskie Doświadczenia”**
w ramach programu
Ministerstwa Spraw Zagranicznych
POLSKA POMOC (POLISH AID) 2008

1. Informacje ogólne o projekcie

Projekt „Europejskie Fundusze – Macedońska Edukacja – Polskie Doświadczenia” realizowany przez Wyższą Szkołę Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie we współpracy z Institute for Social and Humanities Research Euro Balkan w Skopje (Macedonia) w okresie 1.05.2008-31.12.2008 miał na celu wyposażenie przedstawicieli NGOów, środowisk akademickich i innych działających na polu edukacji w wiedzę i umiejętność niezbędne do efektywnego aplikowania o środki na działalność edukacyjną (seminaria, wizyty studyjne, konferencje, wymiany, inicjatywy młodzieżowe, itp.). Macedonia, jako kraj stowarzyszony z Unią Europejską, ma dostęp do różnych źródeł finansowania działalności edukacyjnej, ale brak wykwalifikowanej kadry sprawia, iż fundusze te są mało dostępne. Celem projektu było również zwiększenie motywacji i chęci do składania projektów finansowanych z funduszy europejskich.

W ramach projektu zorganizowane zostały 4-dniowe warsztaty w Bitoli (Macedonia) w których uczestniczyło 28 osób, na zakoń-

* Autorka jest asystentem w Zakładzie Europeistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

czenie których uczestnicy przygotowywali swój własny wniosek projektowy. Wnioski zostały ocenione, a autorzy dwóch najlepszych (4 osoby) zostali zaproszeni na 4-dniową wizytę studyjną w Polsce (w Rzeszowie), której celem było zapoznanie uczestników z funkcjonowaniem i projektami realizowanymi przez poszczególne działy Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, a także innych uczelni państwowych i prywatnych w regionie.

Utrwaleniu celów projektu służy również wydana publikacja multimedialna zawierająca wszystkie projekty uczestników opatrzone komentarzem eksperta oraz podręcznik przedstawiający założenia głównych programów edukacyjnych Unii Europejskiej.

Koordynatorem projektu była Anna Warzybok.

2. Informacje o zrealizowanych działaniach

2.1. Rekrutacja

W maju i czerwcu 2008 roku, w siedzibie Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie przy ulicy Sucharskiego 2 zostało utworzone i wyposażone w niezbędne materiały (telefon, fax, materiały biurowe) biuro projektu. Zostały nawiązane kontakty z wykonawcami strony, plakatów oraz ulotek. Wykupiono domenę internetową i utworzono stronę internetową www.education-for-funds.eu informująca o celach projektu i sposobach rekrutacji, a także opracowane i wydrukowane plakaty (80 szt.) i ulotki promocyjne (100 szt.). Opracowane zostały dokumenty służące realizacji projektu (wzory umów, protokołów odbioru, zakresy obowiązków itp.) i rekrutacji Beneficjentów.

Utworzona została baza danych zawierająca adresy NGOów, uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego i innych jednostek działających w Macedonii na polu edukacji, zawierająca ok. 60 organizacji. Do każdej z organizacji lub do osób w organizacjach wysłany został list e-mail informujący o projekcie oraz o warunkach wzięcia udziału – ponad 100 osób, do części instytucji (głównie uczelni wyższych i NGOów) wysłane zostały również pisemne zaproszenia zawierające informacje o projekcie oraz plakat promocyjny i ulotkę, z prośbą o udostępnienie informacji wszystkim zainteresowanym.

Akcja rekrutacyjna prowadzona była drogą elektroniczną, niektóre zgłoszenia napływały również faxem. Łącznie, do początku września, napłynęło 46 wypełnionych ankiet rekrutacyjnych. Do projektu wybranych zostało 30 osób które w najlepszy sposób umotywowowały chęć uczestnictwa w projekcie oraz spełniały warunki uczestnictwa. Każda osoba została mailem lub telefonicznie zawiadomiona o zakwalifikowaniu lub nie do wzięcia udziału w szkoleniach.

Akcję promocyjną i rekrutacyjną prowadził również partner projektu – Institute for Social and Humanities Research, który we własnym zakresie wysyłał maile informujące o projekcie. W siedzibie partnera widoczny był plakat i ulotki informujące o projekcie, informacji udostępniały dwie osoby z instytucji partnera – Ljiljana Ase-nov oraz Jana Lozanoska.

2.2. Szkolenia w Bitoli (Macedonia)

W dniach 9-12.09.2008 r. przeprowadzone zostały szkolenia i warsztaty “European Union Project Management. How to write and finance a successful application for EU funds in educational sector” w Bitoli – największym ośrodku akademickim w Macedonii. W szkoleniu wzięło udział 27 osób w następujących proporcjach:

- NGO – 7 osób – 26%
- Uczelnie wyższe – 19 osób – 70%
- Szkoły średnie – 1 osoba – 4%

Szkolenie podzielone było na 4 panele, łącznie 33 godzin. Uczestnikom szkoleń zostały przesłane materiały prekursowe, z którymi mieli obowiązek zapoznania się, w celu sprawniejszego przebiegu szkolenia, uczestnikom rozdano również pakiet materiałów szkoleniowych.

I dzień – przywitanie, przedstawienie założeń projektu i założeń programu Polskiej Pomocy zagranicznej. Pierwszy dzień poświęcony był przedstawieniu uczestnikom założeń komponentów programu Lifelong Learning Programme – największego programu edukacyjnego Unii Europejskiej oraz programu Youth in Action. Uczestnikom zostały przedstawione również programy edukacyjne dostępne dla Macedonii na umocnienie współpracy edukacyjnej między UE i Macedonią. – Transversal Programme, Tempus oraz Erasmus Mundus. Warsztaty poprowadzili: Agata Jurkowska, Grzegorz Karpiuk, Ewa Nowak oraz Anna Warzybok

Dla lepszego zobrazowania dostępnych dla Macedonii funduszy w tej części szkolenia wzięli udział przedstawiciele Institute for Social and Economic Research Euro Balkan: Jana Lozanoska oraz Ljiljana Asenov które przedstawiły programy finansowe dostępne

dla regionu Bałkanów Zachodnich i zasady finansowania w ramach tych programów oraz inicjatywy europejskie dotyczące praw człowieka i inicjatyw dla demokracji. Przetworzyły również projekty realizowane przez Euro Balkan Institute.

Uczestnicy mieli również okazję zapoznać się z oryginalną dokumentacją projektową, która na czas szkolenia udostępniona została przez Wyższą Szkołę Informatyki i Zarządzania oraz Euro – Balkan Institute.

II dzień, III dzień przed południem – Warsztaty z zarządzania projektami – prowadzone przez dr Agatę Jurkowską oraz Grzegorza Karpiuka dotyczyły wprowadzenia uczestników w problematykę zarządzania projektami. Uczestnicy poznali zasady zarządzania cyklem projektu, definiowania problemów wśród grupy docelowej, celów projektu, rezultatów miękkich i twardych oraz budowy matrycy logicznej. Warsztaty prowadzone były w interaktywny sposób – uczestnicy po każdym bloku tematycznym wypełniali wspólnie z trenerem lub w grupach zadania (materiały wypracowane przez uczestników w załączniku), po każdym z paneli oraz po zakończonych szkoleniach otwarta była również dyskusja na tematy przedstawione podczas warsztatów. Warsztaty prowadzone przez Grzegorza Karpiuka oraz Ewę Nowak dotyczyły problematyki zarządzania zasobami (finansowymi, ludzkimi i czasowymi) w projekcie. Uczestnicy zapoznali się z problemem właściwego konstruowania harmonogramów Gantta oraz budżetu do projektu, poznali zasady zarządzania kryzysem w projekcie oraz monitoringu i ewaluacji projektu. Tak jak i poprzedni panel, ten również przeprowadzony był w interaktywny sposób.

III dzień po południu. Uczestnicy podczas pierwszego dnia warsztatów zostali poinformowani, iż przez cały okres szkolenia będą pracowali w 2-osobowych grupach, na bieżąco realizując polecenia trenerów. Materiałem wyjściowym do ćwiczeń w grupach była pełna dokumentacja konkursowa, którą uczestnicy warsztatów otrzymali podczas warsztatów. Ta fikcyjna, choć bazująca na dokumentach związanych z programami finansowymi UE, dokumentacja określała założenia, cele programu oraz zasady finansowania projektów. Zadaniem poszczególnych grup było opracowanie możliwie najpełniejszego wniosku aplikacyjnego w oparciu o własne pomysły i o otrzymaną dokumentację konkursową. Uczestnicy zostali poinformowani, iż autorzy 2 najlepszych projektów będą uczestniczyć w wizycie studyjnej w Polsce. W sumie, uczestnicy złożyli 13 projektów, 2 osoby zrezygnowały z pisania projektów na rzecz indywidualnych konsultacji z trenerami. Podczas pisania projektów dla uczestników, do konsultacji, dostępni byli wszyscy trenerzy. Projekty były składane anonimowo – trenerzy otrzymali projekty wraz z numerami na pierwszej stronie, listę numerów wraz z przyporządkowanymi im nazwiskami posiadała jedna, wytypowana spośród uczestników osoba.

Wszystkie złożone projekty zostały następnie ocenione przez trenerów i ekspertów z Polski oraz z Euro Balkan. Projekty ocenione zostały według zestandaryzowanego formularza ocen. Stworzono listę projektów uporządkowaną według ilości przyznanych punktów.

IV dzień. Ostatni dzień szkoleń poświęcony był omówieniu najczęstszych błędów które uczestnicy popełniali pisząc własne projekty oraz wymogów formalnych dotyczących aplikowania o fundusze

unijne. Podczas ostatniego dnia szkoleń uczestnicy zostali również poinformowani o wyniku oceny projektów, a 4 osoby (Zlatka Ivanovska, Vesna Ambarkova, Olivera Kostoska i Marjan Angeleski), które napisały 2 najwyższej ocenione projekty, zaproszone zostali na wizytę studyjną do Polski.

2.3. Wizyta studyjna w Polsce

Wizyta studyjna odbyła się w dniach 16-19.11.2008 r. W wizycie wzięło udział 4 gości z Macedonii (**Zlatka Ivanowska** – SUGS Gimnazija „Pance Arsovski” Skopje, **Vesna Ambarkova** – Public Health Institution:University Dental Clinic Center „St. Pantelejmon”, **Olivera Kostoska** i **Marjan Angeleski** – Faculty of Economics in Prilep). Wizyta studyjna miała na celu zapoznanie Beneficjentów z praktycznymi aspektami realizowania projektów przyczyniających się do wzmocnienia oferty edukacyjnej uczelni wyższych (w tym również projekty infrastrukturalne) oraz z problemami wdrażania projektów w codzienne życie społeczności lokalnych.

Wizyta studyjna podzielona przebiegła w następujących etapach:

- 1) Zapoznanie uczestników z projektami realizowanymi przez Wyższą Szkołę Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Uczestnicy spotkali się m.in. z dyrektorem Instytutu Badań nad Cywilizacjami – prof. dr hab. Piotrem Kłodkowskim (obecnie ambasadorem RR w Indiach), szefem Instytutu Gospodarki – dr Maciejem Piotrowskim, przedstawicielem Regionalnego Centrum Informacji Europejskiej w Rzeszowie – Iwoną Serafin (opiekunem wizyty studyjnej), koordynatorem merytorycznym projektu dotyczącego zarządzania

wiekiem manAGE finansowanego z programu Leonardo da Vinci – Joanną Świętoniowską, pracownikiem Centrum Studiów Podypłomowych – Beatą Kud, szefem Zespołu Projektowego WSiIZ – Grzegorzem Karpiukiem oraz koordynatorem projektów infrastrukturalnych – Konradem Łobodą.

Uczestnicy wizyty zwiedzili również Centrum Turystyki i Rekreacji – kampus WSiIZ zbudowany na potrzeby kierunków Turystyka oraz Zdrowie publiczne, odwiedzili obiekty sfinansowane w ramach projektów (akademik, wyposażenie hali sportowej oraz specjalistycznych laboratoriów do fizjoterapii i kosmetologii) oraz filią w Tyczynie. W jednostkach zapoznali się z projektami realizowanymi przez te podmioty.

2) Warsztaty przeprowadzone w siedzibie głównej Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Podczas warsztatów uczestnicy zapoznali się z problematyką kształtowania oferty edukacyjnej w odpowiedzi na potrzeby lokalnego rynku pracy. Zajęcia z metodologii badań rynku pracy przeprowadził koordynator projektów dotyczących rynku pracy w Instytucie Gospodarki – Grzegorz Humenny. Zapoznali się również z kształtowaniem oferty staży, praktyk i wyjazdów zagranicznych (w tym finansowanych z projektów) przez Biuro Karier WSiIZ – zajęcia poprowadziła szefowa Biura Karier – Magdalena Bienia. Podczas warsztatów uczestnikom został zaprezentowany system obsługi grantów na uczelni oraz problemy związane z jego wdrażaniem, a także zasady przygotowywania projektów infrastrukturalnych na uczelni wyżej. Opiekunowie wizyty – Agata Jurkowska i Iwona Serafin zaprezentowały również elektroniczny system obsługi studentów – kioski informacyjne, wir-

tualny dziekanat, wirtualna biblioteka. Warsztaty miały charakter otwartej dyskusji, moderowanej przez dr Agatę Jurkowską oraz Grzegorza Karpiuka, a prezentacje były impulsem do wymiany zdań.

3) Kolejną częścią wizyty studyjnej były spotkania z przedstawicielami największych uczelni na Podkarpaciu oraz zapoznanie uczestników z projektami edukacyjnymi realizowanymi na tych uczelniach. Uczestnicy odwiedzili Dział Współpracy z Zagranicą Politechniki Rzeszowskiej (spotkanie z zespołem pod kierownictwem Urszuli Kluska), Uniwersytetu Rzeszowskiego (Dział Współpracy z Zagranicą – Lucyna Kustra), Wyższej Szkoły Zarządzania (spotkanie z rektorem – dr Krzysztofem Kaszubą) oraz Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych oraz Szkoły Języków i Zarządzania Promar International – spotkanie z dyrektorem Waldermarem Nahurskim.

W trakcie warsztatów odbyła się wizyta monitorująca – z ramienia Ministerstwa Spraw Zagranicznych uczelnię odwiedziła pani Joanna Szewczak.

2.4. Publikacja multimedialna

W październiku i listopadzie 2008 r. przygotowana została publikacja multimedialna służąca utrwaleniu rezultatów projektu. Publikacja miała na celu promocję idei przygotowywania i realizowania projektów edukacyjnych (staży, praktyk, wymian, wizyt studyjnych, kursów językowych, inicjatyw młodzieżowych, itp.) oraz stanowiła przewodnik w zakresie aplikowania o fundusze europejskie w zakresie edukacji. Publikacja zawiera prezentację polskich doświadczeń z zakresu realizowania projektów edukacyjnych a także

poradnik dotyczący głównych źródeł finansowania projektów edukacyjnych (Agata Jurkowska, Iwona Serafin, Grzegorz Karpiuk). Uzupełnieniem teoretycznej części publikacji są zamieszczone projekty przygotowane przez uczestników szkoleń w Bitoli, opatrzone komentarzem eksperta (dr Agata Jurkowska i Iwona Serafin).

Wszystkim uczestnikom, którzy opracowali podczas warsztatów własne projekty, zostały rozesłane maile wraz z ich projektem opatrzonym komentarzem eksperta, co stanowi cenne uzupełnienie wiedzy zdobytej podczas szkolenia.

W grudniu 2008 r. publikacja multimedialna została nagrana na płyty (500 szt.) i rozesłana do Beneficjentów uczestniczących w szkoleniach oraz do uczelni wyższych, bibliotek oraz do partnera projektu. Przygotowana i rozesłana została również baza danych kontaktowych uczestników szkoleń z wyszczególnionymi danymi teleadresowymi oraz informacją o instytucji, co ma usprawnić i ułatwić proces poszukiwania partnerów do projektów. W grudniu w prasie polskiej (dodatek lokalny do *Gazety Wyborczej*) oraz macedońskiej (pismo codzienne *Dnevnik*) ukazały się artykuły sponsorowane, służące rozpowszechnieniu rezultatów projektu.

3. Rezultaty

W trakcie realizacji projektu zrealizowane zostały następujące wskaźniki:

- została opracowana i umieszczona na serwerze strona internetowa informująca o projekcie, opracowano, wydrukowano i rozesłano 80 szt. plakatów promocyjnych i 100 szt. ulotek.

- przeprowadzono 33 godziny warsztatów w Bitoli,
- przeszkolono 27 osób, które zwiększyły (nabyły) wiedzę na temat projektów (planowano 30 osób, 3 osoby nie stawily się na szkoleniach),
- przygotowano, wydrukowano i rozdano uczestnikom projektu 30 kompletów materiałów szkoleniowych,
- uczestnicy szkoleń opracowali i złożyli 13 projektów na zakończenie szkoleń (zakładano 10),
- opracowano i rozesłano uczestnikom 1 bazę z danymi kontaktowymi,
- 4 osoby uzupełniły swą wiedzę nabytą podczas warsztatów w Bitoli podczas wizyty studyjnej w Polsce,
- przeprowadzono 14-dniową wizytę studyjną w Polsce,
- 26 osób (96%) w ankietach na zakończenie szkoleń w Bitoli deklaruje chęć aplikowania o fundusze europejskie w dziedzinie edukacji (zakładano 75%),
- opracowano, wyłoczono i rozesłano 500 sztuk publikacji multimedialnej.

Uczestnicy, zarówno w rozmowach z trenerami i ekspertami jak i w ankiecie ewaluacyjnej, wyraźnie wskazują poprawę wiedzy i umiejętności dotyczących praktycznych aspektów zarządzania projektami. Wysoko oceniają przygotowanie ekspertów jak i zawartość merytoryczną szkoleń (raport z ewaluacji w załączniku). Beneficjenci wskazywali iż mają świadomość istnienia funduszy dostępnych, ale nie posiadają umiejętności pozwalających na efektywne aplikowanie. Wskazywali, iż podobnego rodzaju szkolenia są przeprowa-

dzane tylko przez prywatne firmy i często znajdują się poza możliwościami finansowymi NGO-sów lub środowiska akademickiego. Dzięki części poświęconej dobrym praktykom namacalnie zobaczyli, iż możliwe jest realizowanie projektów z sukcesem, co umocniła możliwość zapoznania się z oryginalnymi wnioskami projektowymi. Warsztaty miały praktyczny charakter dzięki ćwiczeniom i pracy w grupach. Beneficjenci mieli również możliwość natychmiastowego przełożenia uzyskanej wiedzy na pomysł i projekt który przygotowywali podczas warsztatów.

Trwałość celów projektu zapewniło rozesłanie Beneficjentom ich projektów wraz z komentarzem eksperta (mogli na podstawie własnego projektu zobaczyć gdzie popełniają błędy, a które części wniosku potrafią przygotować poprawnie) oraz bazy danych kontaktowych – Beneficjenci często wskazywali jako przeszkodę w aplikowaniu o fundusze brak partnerów. Baza danych zawierająca dane kontaktowe Beneficjenta oraz organizacji w której pracuje umożliwi szybsze znalezienie odpowiedniego partnera do projektu.

Każdy z Beneficjentów dostał egzemplarz publikacji multimedialnej, która zawiera nie tylko kompendium wiedzy teoretycznej dotyczącej przygotowywania projektów, ale przede wszystkim stanowi studium przypadku na temat poprawnego wypełniania aplikacji projektowych – publikacja zawiera wszystkie projekty złożone przez uczestników, każdy opatrzone komentarzem eksperta. Beneficjenci mieli możliwość porównania swojego projektu z innymi, projekty stanowią też inspirację do opracowania własnych pomysłów i przekładania ich w fiszki projektowe.

Wszystkie wskaźniki deklarowane w matrycy logicznej projektu zostały osiągnięte, nie w pełni osiągnięto założoną liczbę uczestników szkoleń (28 osób zamiast 30). Część uczestników, pomimo potwierdzenia akceptacji formularza rekrutacyjnego oraz kilkukrotnej informacji mailowej, nie stawiała się na szkolenie.

W trakcie procedury selekcji kandydatów na warsztaty wzięto pod uwagę miejsce pracy – w szkoleniach wzięli udział zarówno przedstawiciele uczelni państwowych, prywatnych, jak i NGOów, z całego terytorium Macedonii. Pozwoliło to nie tylko na efektywniejszą wymianę pomysłów, ale również na wykształcenie osób które będą mogły w swoich lokalnych społecznościach być liderem i przekazywać innym swoją wiedzę.

Cały projekt zakończył się sukcesem – świadczyć o tym mogą, oprócz ankiet ewaluacyjnych, listy mailowe które Beneficjenci wysłali po zakończeniu szkoleń i wizyty studyjnej oraz fakt, iż kontakt z Beneficjentami mimo zakończenia projektu pozostał – przysyłają propozycje współpracy lub informacje o ciekawych konkursach.

Rzeszów, 30 stycznia 2009 r.

Streszczenia /Abstracts

Małgorzata Paszkowska

Prawo turysty do świadczeń zdrowotnych w państwach Unii Europejskiej

The right of the tourist to health care services in the EU Member States

Turystyka związana jest bezpośrednio z funkcjonowaniem wspólnego rynku europejskiego. W efekcie członkostwa państwa w UE pacjenci (także turyści) uzyskują prawo do świadczeń zdrowotnych na terytorium Unii. Powyższe prawo obywateli UE wynika ze swobody przepływu osób będącej fundamentalną zasadą wspólnego rynku. Turysta ma w UE prawo do świadczeń zdrowotnych o zawężonym zakresie. Podstawowymi regulacjami prawa europejskiego dotyczącymi prawa do świadczeń zdrowotnych obywateli UE przemieszczających się po jej terytorium są przepisy rozporządzenia nr 1408/71 i nr 574/72. Przedmiotem artykułu jest przedstawienie prawa turysty – obywatela Unii Europejskiej do otrzymywania świadczeń zdrowotnych podczas podróży po terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej.

Tourism is directly connected to a functioning of the Common Market. As a result of the EU membership patients (also tourists) acquire a right to health care services on a territory of the EU Member States. That right comes from a free movement of persons that is one of the fundamental Common Market rules. The tourist in the EU has a right to health care services in a narrow range. The most important legal act dealing with the problem is Regulation No. 1408/71 and Regulation No 574/72. The article presents an objective and subjective scope of tourist's (an EU citizen) right to health services in the EU Member States.

Anna Wójtowicz-Dawid

Czy zawsze można powoływać się na bezpośredni skutek przepisów dyrektywy?

Is it always recommended to refer to a direct effect of a directive?

Dyrektywa jest częścią składową prawa wspólnotowego oraz wtórnym źródłem tegoż prawa. Poprzez proces implementacji dyrektywa jest częścią prawa każdego z państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej. Ze względu na coraz bardziej powszechne powoływanie się osób i podmiotów na zapisy poszczególnych dyrektyw, należy kształtować w tym zakresie wiedzę. Jest to o tyle istotne zagadnienie, że coraz częściej spotykamy się z niewłaściwym postrzeganiem przedmiotowych zagadnień. Założeniem artykułu nie była szczegółowa analiza całościowej problematyki związanej z dyrektywami, a przedstawienie podstawowych zagadnień we wskazanym obszarze tematycznym. Artykuł wyjaśnia, co to jest dyrektywa, czym się charakteryzuje. Esencją zaś całości rozważań jest ukazanie instytucji bezpośredniego skutku dyrektywy, pośredniej skuteczności, zasady bezpośrednio stosowania i zasada bezpośredniego obowiązkiwania dyrektywy.

A Directive is a part of EC law and a secondary resource of that law. Due to a process of implementation a directive is a part of a legal system of the EC Member States. Because of more and more common references to directives' provisions, made by private entities, there is a need to shape a knowledge on this issue. It is especially important regarding the fact those issues are often incorrectly understood. The article does not aim at detailed analysis of the complete range of problems connected to directives, but it aims at presenting basic problems in the area. The article explains what a directive is and what is its characteristics. The essence of the content is presenting an institution of direct effect of a directive, indirect effect, a rule of direct applicability of a directive.

Krzysztof Jerzy Gruszczyński

*Immunitet jurysdykcyjny państwa w orzecznictwie sądów krajowych
i międzynarodowych*

State jurisdictional immunity in international and internal jurisprudence

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie instytucji immunitetu jurysdykcyjnego państwa w praktyce sądów krajowych i międzynarodowych (Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Europejski Trybunał Ochrony Praw Człowieka). W związku ze zwiększoną w XX wieku wymianą handlową pomiędzy państwami i stale rosnącą liczbą agencji rządowych, korporacji publicznych oraz innych podmiotów państwowych, sądy krajowe przyjmowały stanowisko, że państwo może ponosić konsekwencje podejmowanych czynności gospodarczych w takim samym zakresie jak każda osoba fizyczna.

The article focuses on presenting an institution of state jurisdictional immunity in internal and international (European Court of Justice, European Court of Human Rights) jurisprudence. As a result of increasing trade between states as well as constantly growing number of governmental agencies, public corporations and other public entities, state courts expressed the opinion that a state could be responsible for its economic activities due to the same rules as every natural person.

Dariusz Surówka

Egzekwowanie wyroków sądów polskich za granicą – zagadnienia praktyczne

Executing judgments of Polish courts abroad – practical issues

Od momentu powstania i funkcjonowania Wspólnot Europejskich trwały prace mające na celu jak największą unifikację systemów prawnych związanych z podstawowymi filarami Wspólnoty. Celem tych działań było jak największe ujednolicenie zapisów i rozwiązań prawnych, pozwalających na swobodny obrót prawny oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądów wydanych w jednym z państw UE także w innych krajach członkowskich. Efektem tych intensywnych, zwłaszcza w ostatnim dwudziestoleciu, prac jest rozporządzenie Rady nr 44/2001 z 22 grudnia 2000 r. Rozporządzenie to określa, jakie wymagania muszą być spełnione aby orzeczenie wydane w jednym państwie Unii Europejskiej mogło być uznane i wykonane w innym państwie Wspólnoty. Artykuł prezentuje genezę powstania przedmiotowego aktu oraz procedurę stwierdzenia wykonalności orzeczenia sądowego pochodzącego z jednego z państw UE w innym państwie.

From the moment of creation and operation of the European Communities, there have been works aimed at standardizing the legal systems related the basic pillars of the European Community. The aim of this policy was to standardize records and legal solutions, providing for the legal free circulation and recognition and the enforcement of judgments of one of the states of the EU in other countries of the EU. The result of this intensive work, especially of the last 20 year period, is Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. This regulation determines requirements that must be fulfilled so that judgments given in a Member State of the European Union are recognized and enforced in the other Member States of the EU. The article describes the genesis of the creation of this regulation and the procedure for stating the feasibility of judgments given in a Member State of the EU and its implementation in another.